

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

ÚSTAV DÁLNÉHO VÝCHODU

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eva Zvěřinová

JÍDLO JAKO SOUČÁST TRADIČNÍCH RITUÁLŮ V KOREJI

The Food Element in Korean Traditional Rituals

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš Horák, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 29.6.2016

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Tomášovi Horákovi, Ph.D. za cenné rady a vedení práce. Taktéž děkuji Kim Junhŭi za poskytnutí poznatků z praktické realizace rituálu a paní Jŏm Hjŏngjŏng za připomínky

Díky patří mým nejbližším za jejich obětavou pomoc a podporu.

Klíčová slova:

Korea, Rituál, Struktura, Jídlo, Komunikace, Sdílení, Znovuvynalezená tradice

Key words:

Korea, Ritual, Structure, Food, Communication, Sharing, Reinvented tradition

Abstrakt

Cílem této práce je stručná explorace korejských rituálů na pozadí historického vývoje příslušných nábožensko-filozofických systémů, analýza vybraných rituálů, jejich struktury, popis obětovaných potravin z hlediska požadavků na jejich přípravu, podávání a funkci v daném rituálu. Zvláštní pozornost je věnována ritualizovanému mnišskému stravování v korejské buddhistické tradici a jeho porovnání s obřadem obětování jídla duším zemřelých předků, který je dodnes jedním z nejrozšířenějších rituálů tradiční konfuciánské kultury.

Abstract

The aim of this paper is to provide a brief exploration of the Korean ritual system within the framework of relevant religio-philosophical systems, analysis of representative rituals, description of their structure and the use of ritual props and foods. Examined are the cooking and serving requirements of the meals and the function they have within the rituals. Special attention is paid to ritual meals of Buddhist monks, which are examined in comparison with ritual offerings as made to ancestors, the tradition which is widespread and vividly evident, even within today's Confucian culture.

OBSAH:

Úvod.....	str. 6
2. Úvodní třídění rituálů	str. 10
2.1. Rituály podle Van Gennepa	str. 10
2.2. Pružnost korejského rituálu	str. 12
2.3. Vztah rituálu a jídla	str. 13
2.4. Rituál v běžném životě	str. 15
3. Šamanismus	str. 19
3.1. Nástin historického vývoje šamanismu v Koreji	str. 19
3.2. Popis a klasifikace základních šamanských rituálů	str. 23
3.2.1. Základní božstva	str. 24
3.2.2. Stručný přehled korejských rituálů	str. 28
3.2.3. Stůl pro šamanská božstva	str. 33
3.3. Shrnutí	str. 40
4. Konfucianismus	str. 42
4.1. Stručný vývoj konfucianismu v Koreji	str. 42
4.2. Konfuciánské uspořádání společnosti	str. 47
4.3. Hlavní konfuciánské rituály a jídla s nimi spojená	str. 48
4.3.1. Královské rituály	str. 49
4.3.2. Základní korejské přechodové rituály	str. 50
4.3.3. Česa (제사 祭祀)	str. 58

4.3.3.1. Provedení rituálu	str. 60
4.3.3.2. Slavnostní tabule pro duchy předků	str. 62
4.3.3.3. Vlastní obřad	str. 66
4.3.3.4. Rozdání rituálního jídla	str. 68
4.5. Shrnutí	str. 72
5. Buddhismus	str. 75
5.1. Stručný vývoj buddhismu v Koreji	str. 75
5.2. Charakteristiky korejského buddhismu a specifika rituální praxe	str. 80
5.3. Základní dělení buddhistických rituálů	str. 81
5.4. Buddhistické rituály, při nichž je obětováno jídlo	str. 83
5.4.1. Obřady za duchy předků sisik (시식, 施食)	str. 83
5.4.2. Kongjang (공양, 供養)	str. 86
5.4.3. Ritualizované stolování v kláštorech	str. 88
5.4.3.2. Rozbor rituálu paru kongjang	str. 91
5.5. Jídlo korejských buddhistických klášterů	str. 93
5.5.2. Medializace a teorie nově vytvořené tradice	str. 96
5.5.3 Principy přípravy sačchal ũmsik 사찰 음식	str. 100
5.6. Shrnutí	str. 102
6. Závěr	str. 105
Seznam použité literatury	str. 109

Úvod

Téma rituálu, role jídla v něm a kuchyně buddhistických klášterů *sačchal ũmsik* 사찰 음식 jsem pro svou diplomní práci zvolila ze dvou důvodů. Prvním byla bramboračka. V roce 2001 provedla *Kim Jun-hŭi* v Gorlici na Vyšehradě pokus o vytvoření vlastního obřadu. Při jeho výstavbě použila korejskou strukturu výstavby rituálu a zasvětila jej třem sochám z Karlova mostu, jejichž originály jsou v prostoru uskladněny. Na závěr se podávala zmíněná polévka, chutnala mimořádně, což *Jun-hŭi* vysvětlila tím, že je posvátná.

Druhým impulzem byla návštěva Koreje v roce 2011. Tehdy mne v klášteře *Kolgulsa* (골굴사, 骨窟寺) zaujal obřad *bar-u kongjang*¹ a jídlo v něm podávané. *Kim Junhŭi*, s níž jsem se poté znovu setkala, mi vysvětlila, že dokud byl buddhismus stát ochraňujícím učením, vařilo se v kláštorech podobně, jako na královském dvoře a vzala mě do slavné restaurace *Sančchon* (산촌), specializované na buddhistickou kuchyni, která je zde prezentována jako tradice, mající kořeny v období Sjedené Silly a *Korjŏ*. Chutnalo mi, a proto jsem se snažila zjistit, jak se připravuje.

Kuchařské knihy a prezentace klášterního jídla na internetu prokládají recepty pasážemi, v nichž je jednoduše podán výklad učení, krásnými fotografiemi pokrmů, tematickými básněmi a příběhy zázračných vyléčení nemocí.

Napadlo mne tedy prozkoumat, jakou má v korejské duchovní tradici jídlo místo. Nejprve všeobecně, a pak konkrétně v případě *sačchal ũmsik*. Hraje v rituálech nějakou roli? Pokud ano, jakou? Komunikuje něco?

Přesto, že je korejským rituálům a náboženství antropology věnována značná pozornost, nenašla jsem o tématu jídla v rituální praxi žádnou systematickou nekorejskou studii.

Nejprve bylo třeba provést stručnou exploataci toho, jaké rituály v Koreji vůbec existují. Vybrané obřady jsem se posléze pokusila rozebrat podle Van Gennepa², jehož třídění je základní “gramatikou” jazyka rituálu. Umožňuje popsat jednotlivé prvky

---

¹ Oběd jsme jedli z dřevěných misek, v tichu a v souladu s etiketou.

² VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 201 s. Mythologie. ISBN 8071061786.

rituálu, zjistit jejich funkci a způsobu, jímž sdělují potřebné. Zároveň reflektuje složitost zařazování rituálů do charakteristických skupin.

Práce je rozdělena do čtyř částí. V první je popsána metoda třídění rituálů a vymezeny některé pojmy. Zároveň je pro ilustraci způsobu uspořádání jednotlivých fází rituálu popsán zmíněný obřad, provedený v Praze.

Druhá je rozdělena na tři podkapitoly. Každá se týká jednoho náboženského, respektive filozofického směru, příslušných rituálů a jídel, při nich podávaných. První šamanismu, druhá konfucianismu a třetí buddhismu. Uvozuje je stručná historie, která ilustruje, jak se vzájemně prolínají. Zde je hlavním pramenem kniha *Korea-A Religious History* od Jamese Huntley Graysona.

Rozhodující pozornost části popisující konfuciánské rituály, je věnována přehledu rodinných přechodových rituálů *kadžöng ůirje* 가정의례, doplněnému o popis jídel, která je tradičně provázejí.

Mezi obětní potraviny patří mimo jiné čistá voda, rýže, paprika apod., jsou zmíněny jako dokreslení symboliky, které jídlo v rituálech má.

Zvláštní skupinou obřadů jsou *česa* (제사), obětování duchům předků. V těchto obřadech hraje jídlo zásadní roli, protože se jedná o hostinu, věnovanou potomky předků. Popsány jsou jednotlivé fáze obřadu, relevantní pokrmy, uspořádání rituální tabule a pravidla pro jejich aranžmá. Zkoumáno je, zda mají něco komunikovat, či nikoli.

Historie korejského buddhismu je popsána mimo jiné z ohledem na argumentaci, podkládající *sačchal ůmsik* 사찰 음식.

Je vysvětleno, jak buddhismus pojímá oběť *kongjang* 공양, popsány a rozebrány jsou obřady společného stravování mnichů *bar-u kongjang* (발우 공양) a *sisik* (시식, 施食), což je obdoba konfuciánských *česa* (제사).

Sačchal ůmsik (사찰 음식), jídlo korejských buddhistických klášterů začal být šířeji diskutován v 70. letech 20. století a v současnosti je prezentován jako tradiční praxe buddhistických klášterů. Theravádská vinaya nařizuje mnichům žít pouze z almužen a sníst cokoli, a proto existence kuchyně, kladoucí důraz na chuť, kvalitu, vzhled jídla a aranžmá podněcuje mimo jiné k zamyšlení, proč je v případě korejského buddhismu

situace jiná. Lze najít spojitost mezi způsobem obětování jídla v šamanské, konfuciánské a buddhistické rituální praxi?

Pokud jde o literaturu, čerpala jsem především z knihoven fakulty, kuchařských knih a webových stránek o *sačchal ūmsik* (사찰 음식), z encyklopedií, dostupných na internetu, jako např. Wikipedie, nebo encykorea.co.kr, což je elektronická verze Velké encyklopedie kultury korejského národa (*Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa sadžon*, 한국민족문화대백과 사전), vědeckých článků, dostupných z elektronických zdrojů fakulty a také z vlastních zkušeností z pobytů v Koreji a kontaktů s Korejci u nás.

Rituální kuchyně je svázaná s příslušným způsobem myšlení, filozofií, respektive náboženstvím, a tak bylo třeba se seznámit i s relevantními systémy. Jak zdůrazňuje Jongmyung Kim ve svém článku *A Search for New Approaches to Research on Korean Buddhist History*,³ je např. k pochopení buddhistického umění třeba znát buddhistickou nauku, a tu je nutno studovat z původních textů. Jeho názor platí všeobecně o všech dálněvýchodních nábožensko-filozofických systémech.

K tomu, aby člověk mohl dosáhnout jakéhokoli vhledu do všech těchto systémů a vystihnout případné souvislosti, je třeba dlouhodobého systematického výzkumu a studia původních pramenů, což je podmínka, výrazně přesahující rozsah diplomové práce. Proto tento text považuji za svůj dílčí příspěvek k tématu, které je široké, zajímavé a mnohdy i velmi chutné.

---

³ KIM, Jongmyung. *A Search for New Approaches to Research on Korean Buddhist History*. *Korean Histories*. 2010, 56(21), 12.

2. Úvodní třídění rituálů

Tato kapitola je věnována rituálům obecně. V první části je stručně popsán přístup k jejich třídění podle Arnolda Van Gennepa, který je považován za zakladatele studia rituálů. Jde o užitečný nástroj, ale při jeho použití je nutné respektovat, že jednotlivé skupiny se překrývají a hranice mezi nimi není ostrá. Dále je popsán vztah rituálu a jídla. Jsou zde uvedeny některé příklady z různých náboženství, ukazující vazbu rituálu a jídla na konkrétní náboženský obsah. V poslední části jsem se pokusila shrnout některé obecnější úvahy o vztahu člověka a rituálu, resp. jídla a poukázat na některá specifika korejského rituálního jídla a vztahu k jídlu.

2.1. Rituály podle Van Gennepa

Člověk v životě přechází od jednoho věku ke druhému, od jednoho zaměstnání k jinému, každému věku přísluší určitá role, kterou naplňuje. Narodíme se, dospíváme, uzavíráme sňatky, přivádíme na svět děti, postupujeme v rámci společenské hierarchie, potkáváme blízké, poznáváme je, žijeme s nimi, a přijde-li čas, loučíme se s nimi, to jak se naše cesty rozcházejí, nebo nám umírají. Společným rysem všech těchto situací je jejich nevyhnutelnost.

“Každá změna postavení jedince znamená akci a reakci profánního a posvátného, tyto se musejí řídit určitými předpisy, na které je třeba dohlížet, aby nedošlo k potížím v rámci komunity.”⁴

Van Gennep vysledoval, že v přírodních kulturách se k těmto životním milníkům vztahují obřady, jejichž cíl je stále týž - nechat jednotlivce přejít od jedné determinované situace ke druhé. Nová situace obnáší ztrátu původní pozice ve společnosti, novou roli, a z ní vyplývající nová práva, povinnosti, ale také odpovědnost.

Každá životní etapa je kus cesty. Jedinec na ní překonal několik hranic. Změnil se. Staré nefunguje a nové ještě nezná. Přechodové rituály jej ošetřují v tom smyslu, že mu pomáhají se rozloučit s tím, co odchází, přijmout novou situaci a její kontext.

Veškeré změny jsou podmíněny časem, závisejí na přírodě a vesmíru, probíhají v určitém rytmu, a proto se k lidským přechodovým rituálům přidávají i obřady, které se vztahují ke kosmickým přechodům, od úplňku k úplňku, od rovnodennosti k

---

⁴ VAN GENNEP, Arnold. Přechodové rituály: systematické studium rituálů. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, 201 s. Mythologie. ISBN 8071061786.

rovnodennosti, od jednoho roku ke druhému.

Vzhledem ke zjevné podobnosti jednotlivých rituálů navrhl Van Gennep vypracování následujícího systému jejich třídění.

Podle zosobnění, či nezosobnění síly rozděluje rituály na *animistické*, tj. osobní, v nichž je zosobněna síla jedné, nebo několika duší, síla zvířecí nebo rostlinná, antropomorfská, nebo *amorfní* (duch, Bůh, Buddha, vesmír). Druhým typem rituálu v této kategorii jsou rituály *dynamistické*, čili neosobní, kde tato síla zosobněna není.

Podle provedení pak rituály dále dělí na rituály *sympatetické*, což jsou rituály, které se zakládají na víře v působení podobného na podobné, opaku na opak, nádoby na obsah a naopak, napodobeniny na skutečný předmět, nebo bytost. Sem patří také rituály *kontaktní*, které se zakládají na materiálnosti a přenosnosti vrozených nebo získaných vlastností dotykem nebo na dálku, dále pak rituály *přímé*, tedy takové, které mají okamžitou účinnost bez zásahu někoho třetího (prokletí, uhrnutí) a rituály *nepřímé*, čili jakýsi počátečný úder, který uvádí do pohybu autonomní nebo zosobněnou sílu, mající zasáhnout ve prospěch osoby, jež rituál provedla (zaslíbení, modlitba, kult).

Podle toho, co člověk rituálně vykoná, nebo nevykoná, aby způsobil žádaný efekt, rozeznává Gennep rituály *negativní*, tabu, které jsou v podstatě neoddelitelné od rituálů pozitivních, přestože samy o sobě mají svůj charakter. Neuděláš toto a uchráníš sebe (druhého) od onoho. Samo o sobě však tabu netvoří obřad. Rituály *pozitivní* pak vyjadřují vůli a jsou konkrétním aktem, činem. Například, pokud těhotná žena nejí ostružiny, protože věří, že by to znamenalo dítě, provádí negativní (vyhýbá se ostružinám) přímý (svým vlastním úsilím přímo něco způsobuje) kontaktní (přenos vlastnosti zdraví) dynamistický (působící síla není zosobněna) rituál.

Van Gennep se zvláště zabývá rituály, které provázejí přechod od jedné situace k jiné a z jednoho světa do druhého. Ty nazval *přechodovými rituály*.

Dělí je na rituály *preliminární*, které ošetřují odluku, odchod člověka ze společenství. Nejčastěji bývají konány při pohřbech. Dále rozeznává rituály *prahové*, neboli pomezí, to jsou ty, které provázející těhotenství, zasnuby, případně iniciaci. Přijímání nového člena do společenství a sloučení společenství ošetřují rituály *postliminární*.

Z tohoto přehledu je zřejmé, že rituály lze na jedné straně určitým způsobem třídit, na straně druhé vždy bude docházet k překrývání jednotlivých definovaných skupin a

hranice mezi nimi nebude jasná a ostrá.

Rituály jsou navázány na různé situace. Některé jsou spojené s přírodními zákonitostmi, jsou to například narození, smrt, přechod mezi jednotlivými etapami života, jiné ztvárňují společenská pravidla, například svatba, nebo začlenění mezi dospělé. Samozřejmě vládnoucí společenské skupiny mají snahu vytvářet i rituály spojené se šířením svých správních pravomocí a nahrazovat staré obřady novými, v souvislosti se změnou oficiálního náboženství.

2.2. Pružnost korejského rituálu

Právě způsob, jímž lze staré rituály nahradit novými, případně si vypůjčit jejich strukturu, lze doložit experimentem, který v letech 2001 - 2002 provedla v Praze etnografka a scénografka *Kim Jun-hŭi*. Pokusila se přenést korejský rituál do českého prostředí. Použila v něm buddhistických, šamanských a křesťanských mytologických prvků. Sestavila obřad, který měl tři fáze. V první očistila prostor Gorlice, kde se obřad konal a sdělila účastníkům, o co v rituálu jde, jak bude probíhat, a co si od něj slibuje. Ve druhé části očištěný prostor otevřela, smotala *kŭmdžul*⁵ a vedla skupinu cca. 60 lidí do podzemí. Zde probíhal vlastní obřad. Do ticha nechala promluvit sochy svaté Ludmily, Vojtěcha a Václava. Z úst herců, kteří zpoza světců vystoupili, zazněly modlitby, přání všeho dobrého, ale také důležitá poučení. Poté recitátor zpíval sŭtru a následoval tanec *salpchuri*.⁶

Účastníky rituálu pak vyvedla ven chodbou, dříve sloužící jako krytý ochoz opevnění Vyšehradu. Obřad se konal za úplňku, do průduchů ve stropě chodby svítil měsíc. Kim této symboliky použila ke znázornění devíti měsíců těhotenství. Na konci chodby se prostor rozšířil. Kvality prostoru bylo použito jako symbolu pro znovuzrození v jiném světě. Zde si každý mohl také vytáhnout "šťěstíčko", papírky s různými přáními všeho dobrého, případně s citacemi modlitby. Venku, na dětském hřišti u Gorlice se podávala bramborová polévka (podmínkou bylo vegetariánské jídlo).

---

⁵ provázek, symbolizující zákaz vstupu

⁶ Velmi pomalý šamanský tanec, tanečnice je oblečena v bílém, v ruce má dlouhou bílou stuhu. Kroky jsou velmi pomalé, nejdůležitější je pohyb stuh, která doteky země a vzletnutím vzhůru usmiňuje nebesa se zemí. Jde o vyjádření hlubokého smutku. Nápadným znakem tohoto tance je něha.

Kim tvrdí, že základním stavebním kamenem rituálu je ztvárnění mýtu, obsahující poučení, formulované příslušnou doktrínou. Jeho účinky mají člověka inspirovat k pochopení situace, ve které se nachází a pomoci mu v životě.

Mystické povznesení spatřuje Kim v silném estetickém zážitku. Nejdůležitější rozdíl mezi profánním dramatem a rituálem spatřuje v tom, že v rituálu na rozdíl od divadelního představení “hraje” jak posvátno, tak účastníci rituálu.⁷

Ačkoli se účastníci rituálu neznali, komentovali své pocity z něj v dotaznících, které vyplňovali u bramboračky, jako povznášející a stmelující, zdůrazňovali, že se do děje cítily vtaženy i děti, které například při běžném divadelním představení, nebo mši, neudrží pozornost.

Vedle toho mnozí z nich přemýšleli o sděleních, obsažených v krátkých recitovaných textech i “štěstíčkách”. Kim ve své práci zmínila, že aby byl rituál funkční, musí oslovovat účastníky esteticky, umět jim pomoci vyjádřit emoce. A také je nasytit.

Obřad složila jako stavebnici. Tři fáze jsou jakousi základní matricí, do níž se podle ní téměř libovolně vkomponovávají jednotlivé rituální prvky, jako jsou *salpchuri*, zpěv písně, modlitba, ale samozřejmě také přivolání a odeslání duchů a sdělení jejich poselství. Jedním z povinných prvků je jídlo.

2.3. Vztah rituálu a jídla

Platon v *Timaiovi* říká: „...jsou jen dva způsoby, jak jedna bytost může posloužit druhé: tělu může dát patřičnou stravu a mysli patřičné podněty.“⁸ Podle Maslowa je potřeba jídla fyziologickou potřebou, nacházející se na nejnižším stupni jeho pomyslné pyramidy základních životních potřeb, zatímco potřeba sebetranscendence tvoří její vrchol.⁹

Náboženství mají napříč světem své „diety“. Všeobecně je známo, že Islám zakazuje konzumaci vepřového masa a alkoholu, židovská náboženství vedle zákazu konzumace vepřového masa vyžadují rituálně čistou stravu „košer“, křesťané mohou jíst cokoli s vděčností za Boží dary, adventisté praktikují v podstatě judaistický způsob stravování,

⁷ KIM, Junhüi. *Korejský rituál v Praze*. Praha, 2001. DAMU.

⁸ CLEESE, John a A SKYNNER. *Život a jak v něm zůstat naživu: [zábavné lekce z psychoterapie]*. Překlad Jiří Foltýn. Praha: Portál, 2000, 331 s. ISBN 80-717-8282-3.

⁹ MASLOW, Abraham Harold. *O psychologii bytí*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0618-7.

případně jsou úplnými vegetariány. Čínská medicína předepisuje na jednotlivé nemoci složité diety. Radikální stoupenci indických náboženství vázaných na védskou tradici aplikují zásadu ahimsa (nenásilí) tak, že uplatňují vegetariánskou nebo veganskou dietu. Obecně znám je zákaz požívání hovězího masa, kráva je posvátné zvíře. Buddhisté, pokud jim v tom nebrání zvláště nepříznivé přírodní podmínky (jako v Tibetu či Mongolsku), jsou vegetariány.

Nejmenší jednotkou každodenního společného stolování je rodina. Kdo je pozván k rodinnému stolu, stává se téměř jejím členem. Společné stolování naznačuje vznik přátelského vztahu. Bůh, či bohové a bohyně jsou v různých náboženstvích účastníky hostiny, a tak se mezi ním/nimi a lidskými stolovníky vytváří vztah popisovaný jako rodinný, přátelský či smluvní. Častým darem předkládaným božským bytostem je pokrm nebo nápoj. Něco z obětí požívají kněží a další zúčastněné osoby. V různých archaických a antických náboženstvích máme obětní či jiné posvátné hostiny s různými odstíny a důrazy.

V židovské náboženské tradici se oběti a obětní hostiny tak, jak jsou popsány především v Pěti knihách Mojžíšových, praktikovaly v kmenových svatyních, a pak ve společném jeruzalémském chrámu.

Křesťané si připomínají památku vykupitelských činů Ježíše Krista tím, že konají to, co podle pěti novozákonních zpráv konal Ježíš. Když se svými učedníky večeřel, nad lámaným a rozděleným chlebem řekl, že je to jeho tělo, které se láme či vydává za nás. Nad sdíleným kalichem mluvil o krvi, již měl brzy prolít a o smlouvě.¹⁰

V Koreji je společné stolování společenskou událostí a tvoří nedílnou součást všech rituálů, o nichž jsem měla možnost získat informace. Hostiny jsou nutností při navazování a potvrzování veškerých bližších kontaktů, osobních, či profesních, připravují se na svatbách i pohřbech, na narozeniny, Nový rok, na korejské díkůvzdání *čchusök*, apod.

Vztah Korejců k jídlu se mimo jiné lexikalizoval do pozdravu. Místo „Dobrý den!“ zazní „Jedl jste?“ (*siksa hasjösümnikka?* 식사하셨습니다?). Rovněž poté, co děti, nebo manžel přijdou domů, ptá se matka, nebo manželka „Jedl jsi?“ (*Pabün mögössö?* 밥은

---

¹⁰ ŠTAMPACH, Ivan O. Náboženství a jídlo: Strava může znamenat průlom posvátna do běžného života. DINGIR [online]. 2005, (1) [cit. 2012-01-12]. Dostupné z: <http://www.uloz.to/10018536/stampach-ivan-nabozenstvi-a-jidlo-pdf>

떡였어?) Znamená to nejen pozdrav, ale také zájem o osobu příchozího člena domácnosti. Nejde pouze o pozdrav, o čemž může vypovídat mimo jiné i fakt, že na *Mapcho tǎgjo* (마포대교), tzv. mostě sebevrahů v Söulu, je mezi nápisy na obrubníku, které mají člověka odvrátit od jeho úmyslu, zmíněné *Pabŭn mögössö*?

Podle paní *Jöm Hjön-gjǒng*¹¹ je potřeba pečovat o to, zda příslušník dané skupiny jedl, či nikoli, pro Korejce přirozeným vyjádřením toho, že toho druhého přijímá jako součást daného celku, kam patří a má v něm své místo. Chodí to tak i v práci, jejíž kolektiv považují Korejci za širší rodinu a dávají to najevo mimo jiné právě formou zájmu o to, zda ostatní jedli, či nikoli. Pokud je odpověď negativní, přinesou případně jídlo ze svého.

V případě skupiny přátel, jak tvrdí *Jöm*, se vyjadřuje sounáležitost sdílením jídla ještě konkrétněji. Pro každou příležitost, kdy spolu lidé něco podnikají, připraví někdo občerstvení, jímž podělí všechny, kdo se akce účastní. Například ti, kdo jedou na letiště vyprovodit někoho ze skupiny, dostanou po příchodu do haly *kimpap* (rýžová rolka, obalená v mořské řase), připravený jednou z těch, kdo zůstávají. Také na společný výlet každý uvaří nějakou specialitu, a tou podělí i ostatní. Pomáhají-li si se stěhováním, přinese někdo z příchozích do daného bytu jídlo pro všechny. Sníst si své jídlo sám není ve skupině, ale ani mezi dvěma blízkými lidmi přípustné, okamžitě se ptají, zda dotyčnému chutná, když se nepodělí.

Na dotaz, proč to takto vlastně mají mi bylo řečeno, že k jakémukoli “být spolu” je potřeba zakousnout něco dobrého.

Jídlo je součástí většiny zkoumaných rituálů. Aby bylo možno alespoň zběžně nahlédnout na to, jakou funkci v nich má, je třeba se pokusit o definici rituálu a vymezit některé pojmy.

2.4. Rituál v běžném životě

Nejprve si definujme pojem rituál. Jde o slavnost, případně společenskou událost, uspořádanou podle zvyklostí, nebo formalit, platných v daném společenství.¹²

---

¹¹ Paní 염현경 mi od roku 2013 pomáhá některé věci vidět korejskýma očima.

¹²FROMM, Erich. Mýtus, sen a rituál. Překlad Jan Lusk. Praha: Aurora, 1999, 223 s. ISBN 80-859-7470-3.

Campbell¹³ tvrdí, že člověk je rituální tvor ze své podstaty. Tento názor podporují i psychologické studie, podle nichž je rituálem každé jednání člověka, které pravidelně opakuje.¹⁴ Skupinový rituál je podle R. A. Rappaporta „posloupnost jednání, kterou si účastníci nevytvářejí na místě sami“.¹⁵

Levy Bruhl, autor termínu “primitivní mysl” tvrdí, že cílem rituálu je vytvoření stavu, v němž mysl a země jsou jedno. Podle něj je člověk hlubokými city napojen na zemi a v tomto spojení si je vědom toho, že je součástí velkého, živého celku. Shledal, že u tzv. primitivních národů se toto vědomí odráží i v uspořádání tamních společností. Rituály spojení s touto primitivní myslí připomínají, prohlubují a zároveň je pomáhají včleňovat a přenášet do běžného, každodenního života, propojují jedno s druhým.¹⁶

Je mezi psychologickým přístupem a Bruhlem rozdíl? Bylo by možno tvrdit, že ano, a sice v absenci a přítomnosti sakrální složky v definici. Přidáme-li navíc ještě hledisko Ericha Fromma zjistíme, že rituál ztvárněním mýtu. Není to však divadelní hra, v níž divák sedí v hledišti a konzumuje. V obřadu má účastník obřadu aktivní roli, podílí se na jeho vytvoření. Totéž však v obřadech činí posvátno, nadpřirozeno. Rituál je tedy místem, kde se profánní setkává se sakrálním. Současně je prostorem pro vzájemnou komunikaci obou. Otázkou však je, zda je člověk schopen běžným vědomím posvátné pojmout jinak, než lidsky? Přikládat mu jiné vlastnosti, než má sám? Umí si jiné představit?

Janelli&Janelli (1983: 167-173) pro vysvětlení povahy korejského posvátna použili popis Artuhura Wolfa. Podle něj v představách o sakrálním lidé nemohou jít dál, než za to, jak vnímají svoje pozemské vztahy. To, v co lidé věří, zrcadlí jejich pojetí společenské reality. Víra ve vesnická božstva odráží to, jak vnímají literáty. Duchové se chovají podobně jako žebráci, nebo bandité a předkové jako rodiče a příbuzní, dokud ještě žili.

Můžeme tedy říci, že představy, které lidé mají o posvátnu, jsou vytvořeny na

---

¹³ CAMPBELL, Joseph. Mýty: Legendy dávných věků v našem denním životě. Praha: Pragma, 1998. ISBN 80-7205-491-0.

¹⁴ Dle osobního sdělení PhDr. Hany Drábkové (psychoterapeutka, Středisko psychologických služeb Břehová)

¹⁵ Rituál, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Ritu%C3%A1l>

¹⁶ LÉVY-BRUHL, Lucien. Myšlení člověka primitivního. Praha: Argo, 1999. Capricorn (Argo). ISBN 8072032437.

základě vědomého vnímání sociálních vztahů. Jak?

V každodenním životě si vlastně často neuvědomujeme, co děláme, mnohé činnosti vykonáváme automaticky. Den člověka “neprimitivního” začíná pravidelným čištěním zubů, snídaní s rodinou, pitím kávy, pusou dětem, odchodem do práce, či školy. Dělíme jej na dopoledne, poledne a odpoledne. Jednotlivé denní činnosti oddělujeme přestávkami. Práci vykonáváme na místě k tomu určeném. Mnozí z nás chodí po práci cvičit. Jiní píšou deníky. Před spaním pijeme kakao. To vše jsou rituály z psychologického hlediska.

V běžném životě zdánlivě není v tomto rytmu zahrnut mýtus, respektive posvátno. Každý člověk však má svou vnitřní realitu a individualitu, příběh, a ten mýtem je. Ztvárňují jej konkrétní úkony, jimiž jsou právě osobní rituály. Takovéto vyjádření sebe sama pomáhá jedinci vymezit se vůči skupině, vydobýt si a hájit svůj prostor v ní.¹⁷

Skupina a komunita pak uspořádává vnitřní vztahové prostředí podle psaných a nepsaných pravidel, zvaných kultura.

Lze nějak vysledovat, jak vytvoří sociální vztahy Korejci v našich podmínkách? Přinášejí si s sebou nějakou matici, podle níž se sdružují a fungují spolu?

Na jedné přednášce Doc. Miriam Löwensteinové zaznělo, že “jsou-li Korejci jeden”, může si chvíli dovolit být sám sebou. V okamžiku, kdy jsou dva, tvoří koalici a ve třech pakt, v němž se uplatňuje hierarchie, daná přinejmenším věkovým rozdílem. Ta je spolu se společenským postavením a rozdílem mezi pohlavími určujícím klíčem pro chování ve skupině. Podle něj je Korejci ve skupině automaticky přiřazena role, jejímž naplněním se harmonicky začlení do celku. Existuje-li hierarchie, musejí existovat role, které ji ztvárňují.

Automatické vytvoření hierarchie si můžeme ilustrovat na tom, jak se uspořádávají vztahy v rámci korejské turistické skupiny. Ta poté, co se její jednotliví členové představí, ze svého středu vybere tzv. *pandžang* (반장). Bývá to nejstarší a nejváženější muž, ženám bývá tato role svěřena pouze pokud se na cestu vydá čistě ženský kolektiv. Ustanovení *pandžanga* do funkce provází přípitek a potlesk. Očekává se od něj, že bude skupinu reprezentovat, a to jak navenek, tak dovnitř. Poté, co se zhostí své funkce, shrne v proslovu ke skupině očekávání cesty a vyjádří relevantní pocity. Představí průvodce a

---

¹⁷ Dle sdělení Mgr. Lucie Lucké, psychoterapeutky

svěří skupinu do jeho rukou. Ten potvrdí přijetí své role v požadovaném rozsahu, následuje přípitek, potlesk a společná fotografie.

V průběhu cesty, v klíčových momentech, ke svým souputníkům *pandžang* promlouvá, uzavírá předchozí kapitolu a nastiňuje, co se bude dít dál. Neopomine vyjádřit pocity všech. Obzvláště potřebná jsou jeho slova ve chvílích, kdy dojde k chybě. Vede skupinu od jednoho milníku cesty ke druhému. Ostatní mu zdvořile naslouchají a respektují fakt, že je to on, kdo má konečné slovo ve všech věcech, které je třeba v souvislosti s cestou rozhodnout, a to včetně toho, jak bude naloženo se společnými penězi. Jemu jsou adresovány také případné stížnosti v případě, že poskytované služby neodpovídají požadavkům skupiny, nebo pokud je třeba řešit případné problémy, které v průběhu cesty mohou nastat.

Důležitým momentem programu skupiny je společné stolování. Nelze nejíst s ostatními. Pokud někdo nemůže pozít místní jídlo, neodchází jinam. S ohledem na dobu přípravy nevyžaduje ani nic jiného, protože skupina je limitována časově a Korejci (nejen) na cestách jedí většinou velice rychle. Dotyčný tedy vytáhne instantní nudle a zůstává s ostatními.

Tento příklad velmi zběžně dokládá, že pevnost a kompaktnost, kterou lze ve skupinách Korejců vysledovat, není dána vzájemnými sympatiemi, ale jakýmsi řádem, matricí, podle níž se vztahy v ní vytváří a sdílení jídla takto vzniklé vazby utužuje. Vztahy se nenavazují, jsou dány a lidé je ztvárňují. Podívejme se nyní, co o nich vypovídá šamanismus.

3. Šamanismus

Šamanismus je praxe, v níž jedinec pomocí různých technik dosahuje extáze, respektive změněného stavu vědomí a vrací se z nich zpět do běžného každodenního života. V dílech některých autorů 19. a počátku 20. století bylo slovo šaman chybně používáno jako synonymum pro léčitele, čaroděje či medicinmana. To však není správné, šamanismus představuje poměrně vyhraněný typ magických praktik, spojený s extatickými rituály. Nepřesností je také označování šamanismu za náboženství, protože nepředstavuje jednotnou doktrínu, ale jev, který se v různých podobách prolíná většinou světových kultur a náboženství. Šaman je člověk, který je tuto techniku schopen ovládat.¹⁸

3.1. Nástin historického vývoje šamanismu v Koreji

Korejský šamanismus je znám pod názvy *musok-kjo* 무속교(巫俗敎), *musok* 무속(巫俗) resp. *minsok čonggjo*, *musok sinang* 무속신앙(巫俗信仰), apod. Ústřední postavou *musok-kjo* je šamanka (šaman), která skrze dosažení extatického stavu zajišťuje komunikaci mezi profánním a sakrálním. V Koreji je to častěji žena *mudang* 무당, šaman-muž je pak *paksu* 박수. Jde o profesi, která byla i v období *Čosŏn* zdaněna, tudíž legitimně existující přesto, že *mudang* byli kastou vyvrženi.¹⁹

Soudí se, že během dynastie *Korjŏ* (918–1392) existovaly tři typy rituálů, které navazovaly na původní praxi “primárního” náboženství. Duchům hor a řek se věnoval *sančchöndže* 산천제, předkům pak byly určeny nekonfuciánské *čosang-dže* 조상제 a *kiudže* 기우제 byly modlitby za déšť. Obřady se konaly ve svatyni, nebo měly oltář. Byly určeny velkému duchu, zvanému *Česök*²⁰, nebo *Čchirwönsöng-gun*, dnešní Božstvo Sedmi Hvězd, resp. Velkého vozu (*Čchilsöng-nim*). Jako prostředky dosažení transu se užívaly víno, píseň a tanec.²¹

---

¹⁸ ELIADE, Mircea. Šamanismus a nejstarší techniky extáze. Praha : Argo, 1997. ISBN 80-7203-153-8, str. 27

¹⁹ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 217

²⁰ Jde o “velkého ducha”, období indického boha Indry, pod tímto jménem tehdy představoval vládce Nebes *Hanüllima*

²¹ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 218

Poté, co příslušný duch vešel do těla šamana, došlo k předání sdělení duchovního světa světu pozemskému. Ceremonií se mohl zúčastnit kdokoli, muži, ženy, děti, bohatí, chudí, vyvržení. Rituály měly zřejmě následující charakteristiky - léčení, věštění a sdělování vůle duchů.

Podobný charakter si zachovalo lidové náboženství i za dynastie Čosŏn (1392–1897), kde existovaly tři základní druhy rituálů: zmíněné *sančchöndže* 산천제, *kiudže* 기우제 a nově *sönghwang-dže*, 성황제 rituály duchům městských hradeb, respektive strážným duchům vesnic.

Tyto rituály byly podobné šamanismu moderní Sibiře, což je jeden z důvodů, proč někteří vědci usuzují, že se korejský šamanismus neodvozuje od čínského, pochází z poloostrova samotného a je ovlivněn šamanismem sibiřským, obsahuje totiž jak paleo-sibiřské, tak neo-sibiřské prvky.²²

V období Čosŏn směli *mudang* na královský dvůr, přestože nebyli úředníky vítáni. Byly snahy je vytlačit ze dvorského života. Obzvláště na počátku období Čosŏn, byli nařízenými prvního konfuciánského zákoníku *Kjöngguk tädžön* 경국대전 (經國大典) šamani, šamanky (a prostitutky) pod pokutou vyhnáni z města. Tato ustanovení však byla neudržitelná, nebylo nikoho, kdo by léčil nemocné, předpovídal budoucnost a.t.d. Profese *mudang* 무당 byla daněna, čímž byla legalizována, tudíž oficiálně uznána a přes veškerou nevoli existovala např. funkce tzv. *kungmu* 궁무, královského šamana, šamanky. *Kungmu* měli přístup do královského paláce, případně v něm i bydleli. Šamanským rituálům se však oficiálně říkalo “obscénní rituály”.²³

Zajímavostí, dokládající, jakým způsobem si nový konfuciánský systém království Čosŏn musel v mnoha směrech vypomoci nejen při řešení otázky šamanů je fakt, že po uvedení doktriny do praxe vznikla nutnost vytvořit novou instituci žen léčitelek. Tyto ženy byly vzdělané, uměly číst a léčily pouze nemoci, ale nekomunikovaly s posvátnem. Bylo jich potřeba proto, že v důsledku striktního oddělení žen od mužů nemohli lékaři - muži pomoci nemocným ženám, nesměli se jich dotknout, vidět je. Na konci patnáctého století již existoval systém jejich výuky, v němž bylo stanoveno nejen,

---

²² GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 218

²³ Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa [online]. Söngnam: The Academy of Korean Studies, 2015 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://encykorea.aks.ac.kr>, <http://terms.naver.com/minbaek>

co mají nastudovat, ale i způsob jejich fungování a odměňování.²⁴

Ambivalentní vztah úředníků a učenců k původnímu náboženství však nevymizel. Koncem 19. století se projevil v důsledku sílícího vlivu protestantismu. Vzniklo hnutí za zničení uctívání duchů *misin tapcha undong* 미신 타파 운동, jehož cílem bylo zničit “předsudky”. Démonizovalo šamanismus, lidové náboženství a původní korejskou mytologii.

Protestantští misionáři našli odezvu mezi intelektuály, sdruženými kolem prvního deníku, vydávaného v korejštině pod názvem Nezávislé noviny (*Tongnip Sinmun*, 독립신문). Skrze články v něm publikovali intelektuálové své názory na potřebu vymýtit původní náboženství. To se z křesťanského pohledu jevílo jako uctívání démonů. Noviny šířily příběhy o konverzi mnohých šamanů ke křesťanství, o pálení “fetišů”, tabulek předků, šamanských propriet a oděvů. V tomto duchu apelovali také na vládu, která v roce 1896 začala šamany zatýkat, policie ničila svatyně, páčila rituální předměty. Nezávislé noviny také kritizovaly buddhistické mnichy.²⁵

Japonská koloniální politika (1910-1945) tuto kampaň podporovala tím, že původní náboženství a šamany označovala za neracionální, a mimo jiné nehygienické, ale šlo spíše o rétoriku, než o konzistentní represí.

Za vlády prezidenta *I Sung-mana* (이승만, 李承晩 1948 - 1960) vedli protestanti na ostrově Čedžu “kampaň proti bohům” s cílem vykořenit místní náboženství (sinismus), uctívající téměř 18000 duchů.²⁶

V 70. letech minulého století prezident *Pak Čöng-hüi* (박정희, 朴正熙) inicioval vznik Hnutí za novou vesnici (*sämaül undong*, 새마을 운동), jehož cílem bylo transformovat selskou společnost jak formálně, tak duchovně. Pod reformními vlajkami s nápisem “Hnutí za zničení uctívání duchů” začala policie spolu s místními politiky potlačovat šamanské rituály a lokální kultury.²⁷

Docházelo k vypalování vesnických svatyní, byly ničeny posvátné stromy, totemy,

---

²⁴ Women of Korea, A history from Ancient Times to 1945. 2. Seoul: Ewha, 1977.

²⁵ LAUREL KENDALL. Shamans, nostalgias, and the IMF South Korean popular religion in motion. [Online-Ausg.]. Honolulu: University of Hawaii Press, 2009. ISBN 08-248-3398-8., str. 8

²⁶ LAUREL KENDALL. Shamans, nostalgias, and the IMF South Korean popular religion in motion. [Online-Ausg.]. Honolulu: University of Hawaii Press, 2009. ISBN 08-248-3398-8., str. 9

²⁷ LAUREL KENDALL. Shamans, nostalgias, and the IMF South Korean popular religion in motion. [Online-Ausg.]. Honolulu: University of Hawaii Press, 2009. ISBN 08-248-3398-8., str. 10

šamané byli vyháněni a zatýkáni. Tomuto hnutí je v současné době vytýkáno zničení “sinistické” tradice a příklon mnoha současných Jihokorejců k cizí, křesťanské tradici.²⁸

Mnoho lidí, přesídlujících v té době z venkova do měst se svých venkovských “pověř” vzdalo mimo jiné proto, aby se vymezili vůči svému původu. Přijatelnými praktikami pro ně zůstalo pouze léčení a předpovídání budoucnosti.²⁹

Jako protiváha této politiky vznikla v roce 1971 Federace zbožných za vítězství Koreje nad komunismem (*Tahan sŭngkong kjŏngsin jŏnhap-hŏ*, 대한승공경신연합회, dnes pouze Federace zbožných 대한경신연합회), která v současnosti sdružuje cca. 30 tisíc šamanů.³⁰

Moderní Korea zná šamany, průvodce rituály a věštce. *Mudang* jsou buď charismatické, tj. “posedlé” duchem, *kangsinmu* (강신무), nebo *sesŭmmu* 세습무, ty svoji živnost dědí. Rituály provádějí *čegwanové*.³¹ *Kangsinmu* (강신무) jsou velice ceněné. To, že do člověka vstoupil duch, se projevuje tzv. nemocí ducha, *sinbjŏng* 신병 (神病), někdy také označovanou termínem *mubjong* 무병 (巫病)³². Jde o depresivní stavy, úzkosti, utrpení na psychické i fyzické úrovni, které se začne léčit až poté, co dotyčný/dotyčná přijme svůj úděl a začne se s tímto darem učit zacházet. Přípravné období ukončuje zasvěcující rituál *närimkut* 내림굿, na jehož konci učedník/učednice prochází zkouškou, při níž např. musí zatančit na ostrých nožích a neříznout se. Tím je doloženo, že duch svou učednici/učedníka přijal a lze začít s vlastním zaškolováním. Jde o časově náročný proces, výuka probíhá pouze ústně, předáváním zkušeností, které se děje téměř nepřetržitou přítomností žákyně (žáka) u učitelky/učitele.³³

Nemoc ducha *sinbjŏng* 신병 (神病) může připomínat i psychózu. Šamané se při přechodu ze sakrálního do profánního často ocitají na hranici psychotického stavu,

---

²⁸ LAUREL KENDALL. Shamans, nostalgias, and the IMF South Korean popular religion in motion. [Online-Ausg.]. Honolulu: University of Hawaii Press, 2009. ISBN 08-248-3398-8., str. 11

²⁹ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X

³⁰ <http://www.kyungsin.co.kr/>

³¹ podrobněji viz. zde str. 61

³² Hanguk mindžok munhwa tábäkkwa [online]. Sŏngnam: The Academy of Korean Studies, 2015 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://encykorea.aks.ac.kr>, <http://terms.naver.com/minbaek>

³³ KENDALL, Laurel. Shamans, housewives, and other restless spirits: women in Korean ritual life. Paperback ed., [9th print]. Honolulu: University of Hawaii Press, 1987. ISBN 978-082-4811-426.

příčemž jejich umění spočívá ve schopnosti se v něm neztratit, vrátit se, uzemnit a znovu fungovat v profánním.³⁴

Současní psychologové se domnívají, že šamanská nemoc úzce souvisí s dětským traumatem (obzvláště s opuštěním), paralelu nacházejí ve spojení tohoto povolání s mýtem o princezně Pari.

Ve dnešním korejském šamanismu lze najít jak prvky neo-sibiřské, tak paleo-sibiřské. Paleosibiřské charakteristiky jsou například takové, kdy je při rituálu šaman-muž oblečen do ženských šatů a šamanka do mužských, přičemž jejich kostým je ověšen různými zvonivými předměty, dále pak paleo-sibiřští šamané jsou obvykle ženy, neosibiřští pak muži, v Koreji se obě tyto charakteristiky slučují. V obou tradicích šamani při ceremoniálech používají bubny.

Další charakteristikou pro šamany jsou ornitologické motivy, obvyklé mezi neo-sibiřskými kmeny. Orel například vyjadřuje to, že do těla šamana sestoupil duch. Na rozdíl od sibiřských šamanů však Korejci nepřecházejí do spirituálního světa, ale duchové skrze jejich tělo na zem.

Na základě podobných srovnání došli vědci k závěru, že se korejská šamanská praxe neodvozuje z čínských zdrojů, ale že pochází současně z korejského poloostrova a Sibíře.³⁵

Popisu šamanských božstev, rituálů a jídel při nich podávaných, se budu věnovat šířeji z toho důvodu, že původní, lidové náboženství, je obsaženo ve všech ostatních korejských nábožensko-filozofických systémech.

3.2. Popis a klasifikace základních šamanských rituálů

V centru rituálu je šaman/šamanka. Jak bylo zmíněno výše, je to buď žena, *mudang*, nebo muž, *paksu* (박수, 拍手).

Pokud se šamanů-mužů *paksu* (박수, 拍手) týče, jejich role je téměř identická s *mudang*, ale patří mezi ně ještě zvláštní kategorie slepých věštců *pchansu* (판수), o nichž bude pojednáno později. Radíme k nim také věštky *džömdžengi* (점쟁이), kteří

---

³⁴ LAUREL KENDALL. Shamans, nostalgias, and the IMF South Korean popular religion in motion. [Online-Ausg.]. Honolulu: University of Hawaii Press, 2009. ISBN 08-248-3398-8.

³⁵ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 217

čtou budoucnost, geomanty *čchigwan* (치관) a *ilgwan* (일관), kteří vybírají příznivé dny pro konání ceremoniálů

Věští se třemi všeobecně uznávanými magickými postupy. Prvním je krabička s hracími kostkami, druhým věštění mincemi a třetím věštba z knih.³⁶

Paksu 박수(拍手) je výraz, označující šamana, který není slepý. Slepí šamané jsou *pansu* 판수, výše zmínění *pchansu* (판수, 判數) jsou *pansu*, kteří mají věštění jako hlavní činnost a své kolegy učí. Vedle toho provádějí rituály zařikávání. Na rozdíl od šamanek, které při rituálech zpívají, odhánějí *pchansu* (판수, 判數) zlé duchy recitací zaklínacích formulí. Duchové do nich nesestupují. Zaklínání se nazývá *tokkjöng* 독경 (讀經) “číst sůtru” a slepí šamani je znali z paměti. Recitace přání všeho dobrého je *pak čchukön* 축언(祝言). Slepé šamany označuje také termín *čangnim* 장님 (盲覲).

Mezi čtené (recitované) rituály *tokkjöngmu* (독경무, 讀經巫) patří například exorcismus duchů šílenství *okčchugjöng* (옥추경, 玉樞經), vymytání zlých duchů z domu *čisingjöng* (지신경, 地神經), exorcismus, který je součástí rituálů za klid v domě *antchäk-kut* (안택굿, 安宅굿), apod.³⁷ Zajímavé je, že slabika *kjöng* 경(經) znamená také sůtru.

3.2.1. Základní božstva

Panteon korejských duchů, bohů, nebo bůžků je pestrý, v následujícím popisu jsou uvedeni nejznámější z nich.

Nejvyšším božstvem je vládce nebes *Hanŭnim* (하느님), *Čhönnim* (천님, 天-) všeobjímající, neviditelná příčina všeho. Přímo je uctíván zřídka, vztahování se k němu se děje nepřímo skrze jím delegované duchy vzduchu, země, vody, menší duchy a duchy předků.

Dalším vysoce postaveným božstvem je Božstvo Sedmi hvězd, resp. Velkého Vozu (*Čchilsöng-nim*, 칠석, 七夕), vládce Polárky a bývají mu také zasvěceny malé svatyně v buddhistických kláštorech. Věří se, že pečuje o zdraví a dlouhověkost, osobní přání,

---

³⁶ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 218

³⁷ *Pöpsa*. Hanguk minsok täbäkkwa sadžön [online]. Söul: Nationa Folk Museum of Korea, 2015, Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

mír a bezpečí, především však o děti a to, jak prospívají. Jde o jeden z nejstarších kultů. Doma mu ženy mu dávají čerstvou studniční vodu, jsou mu zasvěceny rituály *čchilsöngkut*. Najdeme jej také v buddhismu jako božstvo, spojené s vírou v léčení a posmrtný život *Jaksajörä* (약사여래, 藥師如來) a rovněž v taoismu, kde je spojován se štěstím jednotlivce jako *Čchilsöngjörä* (칠성여래, 七星如來).³⁸

Buddhistického původu je *Česök*, jehož jméno pochází z čínské transkripce výrazu *Indra*. V korejském folkloru je toto božstvo zobrazováno jako babička, je považováno i za ducha ženského. Má stejnou funkci, jako *Samsin*, jsou jí svěřeny záležitosti kolem těhotenství, porodů, péče o děti a matku, často bývají obě babičky vnímány jako stejná božstva. *Samsin* jsou však tři duchové, jak bude zmíněno níže. Jako domácím duchu *kasin* se *Česök* obětovalo při jednoduchých rituálech na *čchirwölsök*, sedmý den sedmého lunárního měsíce, polévka z mořské řasy *mijök* a směs rýže a zrní z posvátného vaku, nebo hliněné nádoby, v níž bylo uskladněno. Vesnické rituály, zasvěcené *Česök*, byly většinou prosbami o péči o satbu, dobré klíčení a modlitbami za bohatou sklizeň.³⁹

Duchem **vzduchu** je *Obang sin*⁴⁰ (오방신, 五方神)⁴¹, nebo *obang čanggun* (오방장군) Božstvo pěti směrů. Každému směru je přiřazena zvláštní barva, zvíře a prvek. Bylo by možno usuzovat na podobnost pěti prvků z taoismu, ale Grayson vidí souvislost spíše se sibiřskými duchy, kteří v hordách vládou části vesmíru. Podobného názoru je i Velká encyklopedie kultury korejského národa⁴², která pěti přiřazuje ke kultu *Čchöjonga* (처용, 處容).⁴³

³⁸ *Čchilsöng*, Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014 [cit. 2016-05-23]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/eng/>,

³⁹ *Česök*, Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014 [cit. 2016-05-23]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/eng/>

⁴⁰ Termín použil Grayson, v encyklopediích nalezen pouze ekvivalent, uvedený se znaky

⁴¹ *Obang sindžang*, Hanguk mindžok munhwa tábäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

⁴² [네이버 지식백과] 오방신장 [五方神將] (한국민족문화대백과, 한국학중앙연구원)

⁴³ Legenda o *Čchöjongovi*: Byl vzorným a milovaným synem Dračího krále Východního moře. Otec mu našel krásnou manželku a oženil jej s ní. Ta se však velmi zalíbila duchu spalniček, který ji ve chvíli, kdy byl *Čchöjong* mimo domov, uchvátil, vtělený do muže. *Čchöjong* se však vrátil a oba přistihl. Nad ložem zapěl píseň a zatančil tanec, které duchem pohnuly natolik, že se vrátil do své původní podoby, *Čchöjonga* požádal o odpuštění a slíbil, že nevkročí tam, kde uvidí byt' jen *Čchöjongův* portrét. Obličej *Čchöjonga* na dveřích domu zahání vše zlé.

Obang sin, Obang čanngun, Obang sindžang (오방신장 五方神將)

Jméno vládce směru	Směr, jemuž vládne	Barva	Zvíře	Prvek	
<i>Čchöngdže čanggun</i>	청제(靑帝)	východ	zeleno modrá	Drak	vzduch
<i>Päkčche čanggun</i>	백제(白帝)	západ	bílá	Tygr	kov
<i>Čokčche čanggun</i>	적제(赤帝)	jih	červená	Ohnivý pták (fénix)	oheň
<i>Hükče čanggun</i>	흑제(黑帝)	sever	černá	Želva	voda
<i>Hangdže čanggun</i>	황제(黃帝)	střed	žlutá		země

Pět směrů je určujících při uspořádání jakékoli obětní tabule, obzvláště precizně je na něj dbáno při *česa*, jak bude uvedeno níže. Duchové, podřízení *Obang-čanggunům*, jsou tzv. *sindžang* (신장 神將)⁴⁴, jejich počet se odhaduje až na 80 tisíc.⁴⁵

Nejvýznamnějším duchem **země** je *San-sin* (산신, 山神). Jeho svatyně se nacházejí v buddhistických klášterech, buď za hlavní halou buddhistického kláštera, nebo před vesnickým oltářem. Je zobrazován jako dobrý děd, sedící na tygroví u borovice. Často je u něj malý chlapec, který mu nabízí *söndo* 신도 仙桃, broskev nesmrtelnosti z taoistické země nesmrtelných. Je to duch všech horstev a zároveň *Tangun*, zakladatel korejského státu, který se po své smrti tímto božstvem stal. Obřady, zasvěcené *Sansin*, se konají obzvláště při Prvním úplňku v roce, *täborům*. V ten den se shromáždí všichni “stařešinové” vesnice, nebo rodů u kamenného oltáře pod nejstarším stromem ve vsi a pálí modlitby, napsané na papíře, čímž je zajištěno jejich doručení *Sansinovi*. O mužského potomka jej ženy žádají vykonáním pouti do slavného kláštera, či odlehlého posvátného místa v horách.⁴⁶

Čangsüng (장승, 長牲) jsou totemy, umístěné u bran tradičních korejských vesnic. Jde o dvě postavy. Jedna je mužského rodu, druhá je rodu ženského. Jsou buď vyřezané ze dřeva, nebo vytesané do kamene a chrání vesničany před zlým. Na ostrově Čedžu

⁴⁴ [네이버 지식백과] 신장 [神將] (한국민족문화대백과, 한국학중앙연구원)

⁴⁵ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 222

⁴⁶ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 222

jsou vytesány do místního sopečného kamene a známe je jako *Harubang* (dědeček) a *Halmang* (babička).

V životě domácnosti hrají důležitou úlohu domácí duchové *kasin*, 가신(家神)⁴⁷. Je jich velké množství, zde uvedme hlavní z nich.

Dům byl pod ochranou strážného ducha *Söngdžu* (성주, 城主)⁴⁸. Narození dítěte měla na starosti *Samsin halmoni* 삼신(三神)⁴⁹ 할머니, nebo *Česök, Čowang* (조왕) byl duchem kuchyně, *Pjönso kakssi* (변소각씨) záchoda. O oheň v tradiční peci (kor. *puttumak* 부뚜막) a dění v kuchyni pečoval *Čowang sin* 조왕신.⁵⁰

Söngdžu 성주(城主) sídlil v hrsti borového jehličí, zavěšeném na hlavním nosníku domu. Uctíván byl během sklizně, při stavbě domu, při narození nejstaršího mužského potomka v domě, a.t.d. Pokud cokoli v domácnosti nejde, jak má, je tento duch ošetřen jako první.

Duchové *Samsin* 삼신(三神), zmínění výše v kapitole o přechodových rituálech, sídlí ve hliněných nádobách na rýži, nebo v ženské části domu. Chrání ženy v těhotenství, během porodu a šestinedělí. Výraz však také označuje tři duchy, zmíněné v mýtu o založení korejského státu *Hwanin* (환인, 桓因), *Hwanung* (환웅, 桓雄) a *Tangun* (단군, 檀君).⁵¹

Čowang (조왕, 竈王) je duch **ohně**. Sídlí v kuchyni a do jeho kompetence spadalo štěstí, bohatství a živobytí rodiny. V kuchyni oheň slouží lidem, je to místo, kde se zdržují převážně ženy. Uctívaly jej denně miskou *čöngghwasu* (정화수(井華水), vodou, přinesenou za rozbřesku ze studny poté, co si omyly obličej. V domácnostech se duch

---

⁴⁷ Kasin sinang, Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

⁴⁸ *Söngdžu*, Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

⁴⁹ *Samsinsinang*, Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

⁵⁰ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 224

⁵¹ *Samsinsinang*, Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

uctíval jako slečna *Čowang*, ale šamany, šamankami a v buddhismu jako pár, nebo jako muž. Doma se božstvu nepravdělně obětovaly ve významu prosby o ochranu papír, složený do tvaru polštáře, sušená treska, apod. U příležitosti větších domácích obřadů byl duch uctěn rýžovými koláčky a jinými chody slavnostní tabule.

Duchové **vody** jsou téměř vždy pojímáni jako draci *jong* (용, 龍). Žijí v potocích, řekách, dešti a mořích. Nejvýše postaveným je Dračí král (용왕, 龍王)⁵². Různá jeho vyobrazení lze nalézt i v buddhistických kláštorech, např. v *Häinsa* (해인사, 海印寺). V rybářských vesnicích mívá svoji vlastní svatyni, byl uctíván před vyplutím na moře.

Kult duchů předků, s nimiž šamanky vyjednávají v rituálech dodnes, bude pojednán v kapitole o konfucianismu. Zde však můžeme uvést, že se rituály uctívání předků v omezené míře dochovaly, v Koreji dosud existuje řada domácností, kde se pořádají. Zachován zůstal i systém období *Čosŏn*, kde vedle sebe koexistovaly a vzájemně se doplňovaly oficiální pravidelně se konající rituály, vedle nichž se pořádaly šamanské *kut*, které byly (a jsou) objednávány podle potřeby, tedy většinou v případech, kdy se v rodině příliš nedařilo. Tyto dva systémy tvořily celek. Grasyon zdůrazňuje, že uctívání předků je Koreji vlastní tradice, která je přítomna ve všech nábožensko-filozofických směrech. Konfuciány byla kodifikována a organizována.⁵³

3.2.2. Stručný přehled korejských rituálů

V Koreji se šamanské rituály dělí a klasifikují různě, Velká Encyklopedie kultury korejského národa je dělí jinak, než např. Encyklopedie Doosan. Např. v Encyklopedii města Sŏngnam vymezuje Čchŏ Čin-a 4 typy: šamanský rituál (*kut*, 굿), exorcismy, očistné rituály (*puđakkŏri* 푸닥거리), obětní rituály (*kosa*, 고사) a prázdné ruce (*bi sun*)⁵⁴, jednoduché zařikání.

Podle Velké Encyklopedie kultury korejského národa se šamanské rituály dělí složitěji. Především rozlišuje i. *kut*, rituál, v němž šamanka tančí, zpívá a promlouvá s duchy, neboli *kut*, u něhož se stojí, *sŏnkut* (선굿) a ii. rituál prázdných rukou (*bi sun*),

---

⁵² *Jongwang: Togjoŭi sindŭl, Tosŏčhulpchan tŭlljŏk, 26.10. 2007* Dostupné z <http://terms.naver.com>

⁵³ ECKERT, Carter J. Dějiny Koreje. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 387 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6411-4., s. 87

⁵⁴ ČCHŎ, Čina, 최진아. Pchudakkŏri, 푸닥거리 [The Encyclopedia of Seongnam City]. Seongnam, 2009. Dostupné z: <http://eng-seongnam.grandculture.net>. The Academy of Korean Studies.

což je obřad, v němž sedí pouze jeden šaman (většinou slepec) a recituje buď modlitbu, nebo zaříkání duchů. Je-li šaman slepý, recituje z paměti, v opačném případě se texty čtou. Tento obřad se také nazývá *kut*, u něhož se sedí, *andžün kut*, (안은굿). V obou typech rituálů se duchům obětuje ty nejlepší potraviny, a to podle toho, kterému z nich je daný rituál určen, každý duch má rád něco jiného.⁵⁵

Základní mýtus, legenda, nebo příběh, který má příslušný rituál ztvárnit, se buď zpívá, pak o těchto písních hovoříme jako o *muga* (무가), nebo recituje, případně čte, pak jde o *mugjŏng* (무경). *Muga* se v každém kraji zpívají odlišně a tvoří důležitou součást ústní lidové slovesnosti.⁵⁶

Rituál se skládá z několika kroků, strof, respektive úkonů, zvaných *kŏri* 거리, *sŏk* 석 (席) a *kut* 굿, které se za sebe řadí tak, aby obřad měl následující tři fáze: *čchŏngsin* 청신 — *tädžŏp* 대접 · *kiwŏn* 기원 — *songsin* 송신, tj. vyčištění místa a pozvání ducha k sestoupení - pohoštění ducha, zjištění jeho přání a sdělení přání lidí jemu - odeslání ducha.

Podle toho, komu je rituál určen, dělí Velká encyklopedie kultury korejského národa rituály dále do tří velkých skupin:

I) Rituály, pečující o osobu šamana *musindže* (무신제, 巫神祭). V těchto obřadech se navazuje (výše zmíněný iniciační *närimkut* 내림굿) a posiluje vazba šamana s jeho doprovázejícím duchem.

II) Rituály, pečující o duchy domu *kasin*, tzv. *kadže* (가제, 家祭).

III) Rituály, pečující o duchy vesnice, tzv. *tongdže* (동제, 洞祭).

Čchŏ Čin-a přidává ještě čtvrtou skupinu národních rituálů, *nara-kut* (나라굿) a řadí mezi ně obřady, konané v období *Korjŏ*.⁵⁷

Je rozdíl mezi *tongdže* (동제) a *pjŏlsinkut* (별신굿). V obou případech jde o velké vesnické rituály (Čchŏ Kil-sŏng, 1982). *Tongdže* však provádějí ceremoniáři *čegwané*

⁵⁵ KENDALL, Laurel. Of Hungry Ghosts and Other Matters of Consumption in the Republic of Korea: The Commodity Becomes a Ritual Prop. *American Ethnologist*. 2008, 35(1), 16.

⁵⁶ Kut, 굿, Hanguk mindžok munhwa täbakkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

⁵⁷ ČCHŎ, Čina, 최진아. Pchudakkŏri, 푸닥거리 [The Encyclopedia of Seongnam City]. Seongnam, 2009 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://eng-seongnam.grandculture.net>. The Academy of Korean Studies.

(제관, 祭官), vybraní z řad vesničanů, tedy neprofesionálové, zatímco *pjölsinkut* vede ve jménu vesničanů šaman, nebo šamanka.⁵⁸

Přejděme k podrobnějšímu třídění rituálů.

I) *Musindže* (무신제, 巫神祭) Encyklopedie dále dělí na *kangsindže* (강신제, 降神祭), v nichž šaman navazuje spojení se svým strážným duchem a je zasvěcován do komunikace s ním. Do této kategorie spadají rituál zasvěcení šamana *närimkut* (내림굿), *sinkut* (신굿), věnovaný duchu, doprovázejícímu šamana a *mjöngdukut* (명두굿), rituál, v němž je šaman svěřen do péče ducha a oddává se mu. Na ostrově Čedžu se v případě, že starý šaman ukončuje svoji činnost, pořádá *hadžikkut* (하직굿), zasvěcený jeho strážci. Tímto obřadem je duch s díky odeslán a šaman odchází na odpočinek.

Druhou podskupinou *musindže* jsou *čchuksindže* (축신제, 祝神祭), které o šamanova průvodce pečují v pravidelných intervalech. Konají se jednou za rok, nebo při změnách ročních období. Jsou to například *činčökkut* (진적굿) rituál vděčnosti za spojení s duchem, *kkotmadžikut* (꽃맞이굿) rituál vítání květů, *tanpchungmadžikut* (단풍맞이굿) rituál vítání podzimního listí, *silljongkut* (신령굿) rituál za ochraňujícího ducha, nebo *sinčilbarŭnŭn kut* (신질바르느굿) rituál přání hluboké duchovnosti, pořádaný na ostrově Čedžu.

II) *Kadže* 가제(家祭) se dále dělí na rituály, a) konané za života člověka *sängdžönčeüi* 생전제의(生前祭儀) a b) rituály posmrtné *sahudžeüi* 사후제의(死後祭儀).

a) *Sängdžönčeüi* (생전제의, 生前祭儀) jsou obřady, pořádané před narozením a za života a dále se dělí na pět podskupin:

aa) Obřady za nemluvňata *juk-a kiwondžeüi* (육아기원제의, 祈子育兒祈願祭儀). Bývají většinou zasvěceny duchům *Samsin*, nebo *Čchilsöng*. Konají se s přáním otěhotnět, donosit a vychovat zdravé dítě. Do této skupiny patří rituály *kemsimpačchim* (겜심바침), věnovaný modlitbám za početí, rituál proti neplodnosti, nebo obřad proti

⁵⁸ ČCHO, Kil-söng. Community Ritual and Social Structure in Village Korea. Asian Folklore Studies. 1982, Asian Folklore Studies, Vol.41,1982: 39-48(41),

případné nemoci dítěte *čewangmadži* (제왕맞이), dále *čiangmadži* (지앙맞이), který se konal se při těžkém porodu s přáním zdraví dítěte i matky, případně další rituály, zasvěcené Samsin všeobecně, jimiž jsou například *samdžewangpchuri* (삼제왕풀이), kde je *samdžewang* variantou jména *Samsin*, nebo *samsinpchuri* (삼신풀이). Na ostrově Čedžu se obřady, zasvěcené tomuto božstvu nazývaly *puldomadži* (불도맞이). Božstvu Velkého vozu se za zdraví dítěte obětovalo rituálem *čhilsöngdže* (칠성제,七星祭).

ab) Léčebné rituály *čhibjöngkiwöndžeüi* (치병기원제의, 治病祈願祭儀), nebo *üimu* (의무, 醫巫) se pořádají buď jako očistné obřady *pchudakköri* (푸닥거리), nebo jsou zasvěceny přímo nemoci, *pjöngkut* (병굿), resp. *uhwankut* (우환굿 憂患). Jsou to například rituál uklidnění *jöngdžangčchigi* (영장치기), obřad, zasvěcený pacientovi *hwandža kut* (환자굿), duchu, odhánějícímu neštovice, bohyni *Pjölsöng* (někdy *Pjölsang*) se obětuje obřadem *pjölsangkut* (별성굿), nemoci odhání *sonpchuri* (손풀이), slepotu ošetřuje *mänginkut* (맹인굿), šílenství zahánějí *kwanginkut* (광인굿), *turinkut* (두린굿) nebo *mičchinkut* (미친굿) apod.

ac) Ráno před svatbou informoval duchy a předky o jejím konání rituál *honinčchukwöndžeüi* (혼인축원제의), který pokračoval po svatební noci obřady, konanými za štěstí novomanželského páru.

ad) Rovněž dostavbu nového domu, nebo stěhování provázely obřady. Rituál se nazýval *kaoksinčchuk* (nebo *isa*) *džeüi* (가옥신축 (이사)제의), zasvěcené duchovi *Söngdžu*. Při těchto příležitostech bylo obětováno všem domácím duchům *kasin*.

ae) Za odehnání zla se konaly rituály *čeäk* (제액, 除厄), s přáním štěstí *pak hängunkiwön* (행운기원) a vznešeným duchům se obětovalo při *kipchungdžeüi* (기풍제의). Tyto obřady nejpočetnější skupinu rituálů, řada z nich se zachovala a koná i v dnešní době. Jsou to například *čäsukut* (재수굿), rituál za štěstí v domě, *čchukwönkut* (축원굿) žehnající rituál, *söngdžukut* (성주굿) obřad pro strážného ducha domu *Söngdžua*, *ssiatkosa* (씨앗고사) rituál za dobrou sadbu, *irwolmadži* (일월(日月)맞이) rituál, zasvěcený božstvu Měsíce a Slunce, v němž se obětuje a modlí především za bohatou úrodu, štěstí a dlouhý život členů rodiny, *antchäkkut* (안택굿) rituál klidu a míru v domě, *kchüinkut* (큰굿) velký rituál, *sansin* (산신(山神)풀이) rituály pro ducha

Sansin, *kosa* (고사) krmení a tišení hladových duchů v domě za účelem odehnání neštěstí a příchodu štěstí, *äkmagi* (액막이) ochrana před zlým, apod.

b) Posmrtné rituály *sahudžeüi* (사후제의, 死後祭儀) se dělí podle toho, komu jsou určeny, do tří velkých skupin na *sangkadžöngghwa*, *iksadža čchöndodžeüi a manginčchöndodžeüi*.

ba) *sangkadžöngghwa* (상가정화, 喪家淨化) a *manginčchöndodžeüi* (망인천도제의, 亡人薦度祭儀) : jsou malé rituály, konané společně pro truchlící a zesnulého, jsou přípravou na rozloučení se. První zmíněná skupina obřadů je určena k očištění domu truchlících, druhá k přípravě zemřelého na cestu do čisté země, zde jsou uvedeny společně. Rituály k odeslání zemřelého na cestu do čisté země existují ještě jako samostatná kategorie, ošetřující bloudící duchy, kteří zemřeli již dříve. K malým pohřebním rituálům patří například *čariködi* (자리건이), rituál, který se koná v místnosti, kde zemřelý skonal. Je zde vystaveno jeho oblečení a šaman(ka) provádí většinou obřad, u kterého sedí. Vedle nich se pořádají *čipkasim* (집가심) očista domu od zlých duchů (koná se po pohřbu), *kwakmöri (ssikkim)* (곽머리(씻김) očištění duše zemřelého od všeho zlého tak, aby mohl odejít do ráje, *kuijangpchul* (귀양풀) rituální loučení se s mrtvým apod.

bb) Rituály za odeslání ducha utonulého *iksadža čchöndodžeüi* (익사자, 溺死者) 천도제의) jsou složitější, než předchozí, protože tohoto ducha musí šamanka nejprve ulovit ve vodě, vytáhnout na břeh, vypustit z něj vodu, přivést jej zpět na zem, očistit, a teprve pak mohou začít vlastní pohřební obřady za zemřelého.⁵⁹ Patří sem například *mulkut* (물굿) vodní kut, *sumang kut* (수망굿) rituál za vypuštění vody, *honkut* 혼굿 rituál za ducha zemřelého, *nökköndžigikut* 녀건지긔굿(*hongöndžikut* 혼건지긔) chycení a přitáhnutí duše.

bc) *Manginčchöndodžeüi* (망인천도제의, 亡人薦度祭儀), je soubor rituálů, které provází zesnulého na cestě do čisté země. Jsou to *činogi kut* (진오기굿), neboli obřad za zemřelého, *činogi sänam* (진오기새남) žalozpěv za zemřelého, *čchöngün sänam* (천근새남) žalozpěv velké tíhy, *ogu.mangmok'i kut* (오구·망묵이굿) rituál za to, aby byla duše zemřelého odeslána na dobré místo, *suwang kut* (수왕굿),

⁵⁹ Z přednášky prof. I Bo-hjonga (이보형, 李輔亨), Seoul National University 1993

siwangmadzi (시왕맞이) obřad přání posmrtného klidu, *ssikkimkut* (씻김굿) očištný rituál a *tarikut* (다리굿), *kut* mostu, při němž se od mrtvého těla do dálky natáhne pruh čistě bílé bavlněné látky, po kterém duše zemřelého symbolicky přejde do čisté země. Víra v čistou zemi pochází z buddhismu a jeho rituální praxe.

III. *Tongdže*, 동제

jsou velké vesnické rituály. Velká encyklopedie kultury korejského národa je dělí podle toho, zda se konají v přímořské rybářské oblasti, nebo ve vnitrozemí, kde převažuje zemědělství na *čeäk*, *pchungödžeüi* (제액·풍어제의), obřady za odehnání všeho zlého a hojnost ryb a *čeäk*, *pchungnongdžeüi* (제액·풍농제의), obřady za odehnání všeho zlého a bohatou úrodu. *Pchungödžeüi* jsou například *pchungödže* (풍어제), rituál za hojnost ryb, *jongsinkut* (용신굿) rituál, zasvěcený duchu moře (Dračímu králi), *sönangpchuri* (서낭, 船王, 풀이) rituál, zasvěcený strážnému duchu vesnice a *pjölsinkut* (별신굿) velký vesnický rituál.

3.2.3. Stůl pro duchy

Z přehledu rituálů vyplývá, že byly schopny ošetřit, respektive reagovat na širokou škálu událostí, spojených s venkovským způsobem života. Víme již, že mají několik kroků, uspořádaných tak, aby tvořily tři velké celky, první je očista místa a příprava na rituál, druhým vlastní rituál, k jehož účasti je pozváno příslušné božstvo, nebo duch, ve třetím se tyto odesílají zpět. Zjistili jsme, že se po skončení obřadu rozděluje obětované jídlo. Druhou fází může tvořit i několik samostatných obřadů, z nichž každý uctívá jiného ducha. a třetí pak posvátno odesílá zpět.

Co se ale při obětních hostinách jí, jak vypadají? Pro duchy se připravuje slavnostní tabule, která se nazývá *kutsang* (굿상)⁶⁰. Liší se podle toho, kterému z nich je obřad zasvěcen. Množství, druh obětovaných jídel a jejich aranžmá se řídí mimo jiné postavením, které daný duch zaujímá v hierarchii božstev, tím, co má rád, velikostí obřadu a přirozeně finančními možnostmi rodiny. Při aranžmá jídel často platí barevné

⁶⁰ Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

uspořádání, odpovídající pěti směrům. Syrové potraviny se kladou na východ (zelená), bílé a vařené potraviny jsou na západě.⁶¹

Nejjednodušší tabule se připravuje při *pison* (비손), kde je vedle rýže miska s vodou, celá sušená treska pestrá *pug'ŏ* (북어), víno a ovoce tří barev.⁶²

Také při malých, soukromých rituálech, jakými jsou např. obřad za šťastný průběh něčeho důležitého *časukut* (재수굿), nebo *söngdžukut* (성주굿), rituál, věnovaný strážnému duchu domu *Söngdžu*, se připravují malé obětní tabule, které jsou však o něco pestřejší, než předchozí.

Pro ducha rodových kořenů *Ponhjanga* se připravuje tabule *pohjangsang* (보향상), duchu předků *Čosangovi* se obětuje *čosangsang* (조상상) a *Tägamovi*, duchu domácího klidu, je určeno jídlo na stole *tägamsang* (대감상). To, co se konkrétně má obětovat, určuje šaman/šamanka, která obřad vede.⁶³

U *pjŏlsinkut* (별신굿) a podobných velkých rituálů je vícero tabulí, protože jsou v něm uctěni všichni možní duchové. Každý z nich má připraven svůj stůl s pokrmy, které má rád. Obětují se jednoduchá jídla, ale i taková, jejichž příprava je náročnější, jako například hovězí a vepřové maso.⁶⁴ Ovoce i jiná jídla jsou naaranžována do “trsu”, nebo vyskládána do vysokých válců.⁶⁵

Obětiny šamanských rituálů se rozdají všem, kdo se obřadů účastní, podělí se o ně také sousedé a blízcí, pro toto sdílení existuje termín *pangi* (반기, 飯器). Tím, že je jídlo duchem přijato, přechází do něj posvátno, které se takto rozdává mezi ostatní, čímž se “rozlévá” po zemi.⁶⁶

Podívejme se stručně na potraviny, které na obětní tabuli nesmějí chybět.

⁶¹ *Kchŏnkutsang*, Hanguk minsok täbäkkwa sadžön [online]. Söul: Nationa Folk Museum of Korea, 2015, Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

⁶² Ritual food, Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014 [cit. 2016-05-23]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/eng/>

⁶³ KENDALL, Laurel. Shamans, housewives, and other restless spirits: women in Korean ritual life. Paperback ed., [9th print]. Honolulu: University of Hawaii Press, 1987. ISBN 978-082-4811-426.

⁶⁴ *Musok ūmsik* (무속 음식 [巫俗 飲食]). In: Hanguk hjangtcho munhwa džöndža tädžön, 한국향토문화전자대전 [online]. Seoul, Korea: Naver, 2014 [cit. 2016-06-13]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=2658142&cid=51954&categoryId=55444>

⁶⁵ *Pjŏlsinkut*, Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/eng/>

⁶⁶ *Pangi*, Hanguk minsok täbäkkwa sadžön [online]. Söul: Nationa Folk Museum of Korea, 2015, Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

Základní obětinou je voda. Bez ní nemůže žít nikdo. Každé ráno za rozbřesku přinášejí ženy ze studny čerstvou vodu *čõnghwasu* (정화수, 井華水) a rozlévají ji do misek, připravených v místnostech domu, zejména v kuchyni nad píčkou *puttumak* (부뚜막). Obětují božstvům Velkého vozu *Čchilsõng* (칠성), duchu kuchyně *Čowang* (조왕), duchu domácího štěstí *Tchõdžu* (터주), a dalším.⁶⁷

Život se také neobejde bez nevařené rýže *ssal* 쌀. Je základní potravinou, zdrojem života, proto je s ní spojen kult plodnosti. Obětuje se např. babičce *Samsin* (*samsin halmõni* 삼신할머니), již se s vodou a řasami miõk 미역 nabízí při modlitbách za otěhotnění, hladký průběh těhotenství, porodu, apod. Skladuje se ve zvláštních hliněných nádobách *tandži* (단지), které svým tvarem napodobují tvar tohoto božstvo.⁶⁸

Vysypání staré rýže ze zmíněných nádob a uskladnění čerstvé úrody je rituál, v němž se lidé zbavují starého a vítají nové.

Ostatní domácí duchové jako *Sõngdžu* 성주 (strážný duch domova) a *Tchõdžu* 터주 (duch klidu v domácnosti), jimž se rýže rovněž obětuje, dostávají své pokrmy na ta místa v domě, o nichž se soudí, že jsou jejich sídly.⁶⁹ Všem domácím duchům se obětuje trošku z každého jídla, významnější porce dostávají při narozeninách a obdobných oslavách.⁷⁰

Také vařená rýže *pap* (밥), zdvořile *me* (메) byla a je nedílnou součástí obětní tabule. Obětuje se duchům předků (jak konfuciánským, tak “šamanským”) a duchům všeobecně. Rýže se vařila v páře, ve zvláštní hliněné nádobě *siru* (시루). Takto připravená tvoří základní potravinu korejské kuchyně. Servíruje se s polévkou a fermentovaným zelím *kimčchi*. Doprostřed tabule jsou v mističkách postaveny přílohy *pančchan* (반찬). Ty sdílejí všichni.

Rituální rýže se podává většinou v keramické rýžové misce. Někdy jméno misky, v

---

⁶⁷ *Tchõdžu*, Hanguk minsok täbäkkwa sadžõn [online]. Sõul: Nationa Folk Museum of Korea, 2015 Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

⁶⁸ Jak bylo vysvětleno výše, jde o tři duchy, kteří bývají v souvislosti s domácími záležitostmi zobrazováni jako babička se dvěma ženami.

⁶⁹ *Kadžõng üirje*, 가정의례. In: Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2013 Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

⁷⁰ Kasin sinang, 가신신앙. In: Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

níž je rýže servírována, tvoří přívlástek ke slovu *me* 메 (rýže zdvořile). Např. *nogume* je rýže, podávaná v *nogu*, mosazné, nebo měděné misce. 'No' je první slabika slova mosaz, kor. *nossö* (놋쇠), "gu" je první slabika slova *kuri* (구리), které znamená měď. Z této misky se rýže obětuje duchům hor a potoků *sančchön* (산천). Někdy se rýže rituálně obětuje také pod obvykle užívaným názvem *pap*, to pokud není na stole v misce. Např. v případě rituálu za dobrý lov (*pchungödže* 풍어제) se jídlo pro Dračího krále *Jongwanga* hází do moře v rituálu *jongwangmögigi*. Rýži se zde říká *jongwangpap* 용왕밥. Na slavnostní tabuli se rýže také může objevit zabalena spolu s kousky dalších jídel do morušového papíru jako tzv. *pongžipap* (붕지밥).⁷¹

Věří se, že jídla, obětovaná duchům, mají zůstat vcelku, respektive být požitelná celá, beze zbytku. Z toho důvodu se v mnoha rituálech (s výjimkou buddhistických) obětuje treska pestrá *pug'ö* (북어), která po usušení nepáchne a zachovává si tvar. Má velké oči a ústa, proto se věří, že odhání vše zlé. Zároveň harmonizuje energie, a tak se někdy zakopává před domy, případně ke hrobům.⁷²

Významnou roli mezi obětinami hrají červené fazole *pchatch* 팥, které jsou součástí rituální praxe napříč všemi korejskými nábožensko-filozofickými směry. Všeobecně se soudí, že odhánějí zlo. Nepoužívají se při rituálech za zemřelé a pohřbech, protože při těchto příležitostech je třeba se vyhnout výrazným, jásavým barvám.

Sladká, červená kaše z červených fazolí, zahuštěná rýží, se nazývá *pchatchčuk* (팥죽). K použití červených fazolí se váže legenda o čínském králi *Konggongovi*, (Gòng gōng, 공공씨, 共工氏), který měl bláznivého a hloupého syna. Ten v den zimní rovnodennosti *tongdži* zemřel a stal se duchem neštovic. Za života nenáviděl červené fazole, věří se, že je nesnášel i po smrti, a proto se kaší z nich odhání, červené fazole všeobecně se používají k odehnání všeho zlého.⁷³

Pálivá paprika *kočchu* (고추) je považovaná za tradiční korejské koření, ale do

---

⁷¹ *Hangukminsoksinangsadžön* 한국민속신앙사전, Ču Jöng-ha 주영하(周永河), *Me*

⁷² *Encyclopedia of Korean Folk Culture*. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014 [cit. 2016-05-23]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/eng/>

⁷³ *Pchatch*, Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>, *Pchatch*

Koreje se dostala až ve druhé polovině období *Čosŏn*.⁷⁴ Při obřadech se však využívá především její barvy a tvaru. Červená symbolizuje slunce a ostrá chuť odhání zlo. Tvarově je spojována s pohlavím mužského potomka. Pokud se narodil chlapec, přivazovaly se na provázek *kŭmčul* (금줄), zakazující vstup do domu cizím osobám. V případě, že vypukla nakažlivá nemoc, věšely se tři červené papričky nad bránu domu. Duchům se nenabízí, nemají rádi ostré a světlo (např. při *česa* se duchům k jídlu zhasíná).⁷⁵

Paprika, pověšená u domu sděluje kolemjdoucím “narodil se syn”, “v domě je nakažlivá choroba”, “vyrábíme paprikovou pastu *kočchudžang* (고추장)”, apod.

K uctění duchů vody, např. Dračího krále *Jongwanga* (용왕, 龍王) se užívala sůl, *sogŭm* (소금). Používala se mimo jiné při obřadu krmení Dračího krále *jongwangmŏgigi* (용왕먹이기). Jelikož se jedná o ducha, sídlícího na moři, obětovaly se rýže, sušená treska, sůl a červené fazole na souši, poté se rýže zabalila do papíru a házela do moře. Sůl a červené fazole se rozprášily kolem místa, kde se konal rituál, aby jej očistily. V některých krajích se sůl podávala spolu s rýží, polévkou s řasou *mijŏk*, čerstvou vodou ze studně a červenou paprikou při *pison* 비손, který se konal 7. den po narození dítěte k uctění babičky *Samsin* (*samsin halmŏni*, 삼신할머니). Zde sůl vedle uctění odháněla spolu s pálivou paprikou zlé duchy od novorozence a matky.⁷⁶

Sůl se také obětovala při rituálu prevence požárů *hwadžämagi* (화재마기), kdy se spolu s popelem a třemi červenými papričkami přidávala do vody ve které se vymyla rýže na snídani. Tou se pokropily rohy domu. Sůl zde symbolizovala mořskou vodu a Dračího krále. Jako vládce vody měl moc oheň potlačit. V rituálu za klid a mír v domě *antchäkkut* se sůl sypala na různá místa, která tak čistila od všeho zlého.

Jako prostředku k čištění se jí užívá mimo jiné pro její konzervační a desinfekční účinky.⁷⁷ Zařadíme-li tento ritál podle Gennepa, jde o dynamistický, sympatetický

---

⁷⁴ MICHAEL J. PETTID. Korean cuisine: an illustrated history. London: Reaktion Books, 2008. ISBN 978-186-1893-482., str. 18

⁷⁵ *Kočchu*. Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

⁷⁶ Musok, Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

⁷⁷ *Sogŭm* Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>, *sogŭm*

nepřímý rituál.

Nejdůležitějšími obětinami byly (a jsou) rýžové koláčky a koláče *ttök* 떡. Vyrábějí se tak, že se v páře uvaří rýžová mouka, a z ní se vytvaruje těsto. Archeologickými nálezy je doloženo, že tato technika zpracování rýže na těsto existovala již v době bronzové.⁷⁸

Za nejstarší takto vyrobené koláčky se považují bílý koláč z rýže a rýžové mouky *päksölgi* (백설기) a *siruttök* (시루떡), vrstvený z rýžového těsta a pasty z červených fazolí. Postupně se rýžové koláčky vyvinuly do nejrůznějších forem, tvarů a příchutí. Náplň z červených fazolí se přidává pro odehnání zlých duchů, čistě bílé koláčky symbolizují čistotu. *Siruttök* (시루떡) se tedy používá v preventivních rituálech *ängmagi* 액마기 ve významu odehnání všeho zlého a zároveň v rituálech, zasvěceným domácím duchům.⁷⁹

Päksölgi (백설기) je nejdůležitější a “nejvyšší” ze všech rýžových koláčků, protože je bílý, čistý, a proto je vhodný i pro vyšší duchy, včetně Ducha nebes *Čchönsin* 천신, Ducha hor *Sansin* 산신 a Dračího krále (ducha) *Jongsin* 용신.⁸⁰

Dalšími bílými rýžovými koláčky jsou *päkpjöng* (백병). Vyrábějí se lisováním rýžového těsta do určitých tvarů. Patří mezi ně mimo jiné bílé, kulaté, lesklé koláčky *čüngpčjön* 증편 resp. *kidžuttök* 기주떡, *čölpčjön* 절편, lesklé bílé, nebo zelené koláčky ve tvaru čtverce, na nichž bývá vylišován např. symbol lotosového květu.⁸¹

Päkpjöng 백병 se obětují také božstvům, spojenými s buddhismem, jako např. *Česök* (제석, 帝釋), nebo Deseti králům *Siwang* (시왕, 十王), jelikož jsou bílé, což symbolizuje jak čistotu, tak vznešenost.⁸²

Zvláštním druhem rýžových koláčků jsou tzv. *kjemjönttök* 계면떡. *Mudang* je

---

⁷⁸ *Siru*. Culture content: 창작소재의 보고 문화콘텐츠닷컴 [online]. Seoul: Korea Creative Contents Agency, 2013 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: www.culturecontent.com

⁷⁹ *Ttök*, Hanguk minsok täbäkkwa sadžön [online]. Söul: Nationa Folk Museum of Korea, 2015 [cit. 2016-06-28]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

⁸⁰ *Päksölgi*, Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>,

⁸¹ *Ttök*, Culture content: 창작소재의 보고 문화콘텐츠닷컴 [online]. Seoul: Korea Creative Contents Agency, 2013. Dostupné z: www.culturecontent.com

⁸² *Päksölgi*, Hanguk minsok täbäkkwa sadžön [online]. Söul: Nationa Folk Museum of Korea, 2015 [cit. 2016-06-28]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

vyráběly z rýže, kterou vedle peněz a jídla získaly při rituálu, obdobném naší koledě. Byly součástí obřadů, pečujících o přivtěleného ducha šamanky *kjemjŏn*. Šlo o jeden z kroků rituálu typu *musindže* (무신제, 巫神祭). Šamanky obešly domy, o které pečovaly a za drobné představení vybraly rýži, peníze, případně další suroviny, vhodné pro vytvoření obětiny. Věřilo se, že pokud z těsta, připraveného z takto nasbírané rýže vyšel sudý počet, byly příslušným duchem přijaty, a pak přinášely dlouhověkost a prosperitu. Koláčky se obětovaly při jednom z kroků rituálu, stejnojmenném *kjemjŏnkut*, a poté byly rozdány shromážděným vesničanům.⁸³

Plněné koláčky *indžŏlmi* 인절미 se vyrábějí z kousků těsta, které se získává roztlučením lepkavé rýže, uvařené v páře, zabalených do fazolové mouky. Rovněž tyto koláčky se nabízejí duchům, kteří mají nějakou souvislost s buddhismem.

V provincii Kangwon a na ostrově Čedžu se tyto koláčky vyrábějí také z pohankové či jáhlové mouky. Tamní specialitou je *tollättök* 돌래떡. Tyto koláčky se tvarují z rýžového těsta do malých tenkých kruhů, vaří se ve vroucí vodě a potírají sezamovým olejem.

Dalším rýžovým koláčkem je *omegittök* 오메기떡. Vyrábí se z těsta z prosné mouky, tvaruje se do kulatých placek s otvorem uprostřed, ty se pak vaří ve vroucí vodě a obalují v drcených červených fazolích, nebo ve fazolové mouce.⁸⁴

3.3. Shrnutí

Šamanismus je považován za nejstarší z korejských náboženství. Jaká byla původní náboženství není dosud známo. V období *Čosŏn* byli šamani kastou vyvrženou přesto, že jejich praxe byla daněná, tudíž uznávaná. Toto řemeslo je buď dědičné, nebo je k němu jedinec povolán, což se projeví formou nevysvětlitelného onemocnění, léčitelného až poté, co šaman přijme svůj osud a vydá se na cestu tzv. charismatického šamana, jejíž těžiště spočívá ve vyjednávání s duchy. Dědiční šamané (šamanky) s

---

⁸³ *Kjemjŏnttök*, Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>, *ttök*

⁸⁴ *Ttök* Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>,

duchy vyjednávat nemohou, jejich rituály jsou blíže řemeslné umělecké kreaci.⁸⁵

Existuje celá řada rituálů, které reagují na nejrůznější životní situace. Většinou mají tři fáze. První je očista místa a příprava na druhou fázi, vlastní obřad. V něm jsou božstva pozvána na zem mezi smrtelníky, uctěna tancem, zpěvem, oslavnými zařikávanými a pozvána ke slavnostní tabuli. Je jim ponechán prostor pro to, aby pojedla. Ve třetí fázi jsou odeslána zpět do světa duchů. Je-li oběť božstvem a duchy přijata, jsou-li spokojeni, přechází do jídla jejich požehnání. Tím také žehnají přáním, která jim lidé rituálem komunikovali. Jídlo je pak sklizeno ze stolu a snědno. Tak na lidi přechází dobrá vůle duchů a oni mohou uskutečnit to, co zamýšleli. O požehnání se dělili s ostatními, velkou část hostiny rozdali příbuzným, známým, sluhům. Podarovat takto co nejvíce lidí znamenalo sdílet štěstí (반복, 頒福), které se takto násobí.

Rituál, kut (ㄱ), byl zasvěcen některému z duchů. Tomu odpovídaly obětiny. Každý duch měl (a má) svoje specifické chutě. Složení tabule je muselo respektovat. V případě obřadů na objednávku na něj dohlížela šaman/šamanka. Na druhou stranu výběr jídla formuloval přání, která byla božstvu obřadem sdělována. Například prosba o dlouhověkost dítěte se komunikovala tím, že se nerozstříhalo vlákno řasy *mijök* v polévce pro babičku *Samsin* a zůstalo velmi dlouhé. Jde o sympatetický rituál, v němž délka vlákna symbolizuje délku života, o níž se rituálem žádá.

Jídlem se sdělují jak atributy příslušného ducha, tj. ohled na to, co má rád, potvrzení jeho pravomocí (například sůl pro Dračího krále), tak přání lidí.

Služby *mudang* si objednávaly domácnosti podle potřeby, obzvláště pokud bylo potřeba něco vyjednat s duchy předků, ale také u příležitosti svateb a dalších rituálů.

Mudang pořádaly také vlastní rituály, jimiž pečovaly o své přivtělená božstva. Při této příležitosti obcházely domácnosti své komunity a získávaly peněžní a hmotné dary. Z rýže, kterou dostaly, vyráběly koláčky. Pokud duch tuto oběť přijal, vstoupila do nich jeho přízeň, jako takové zaháněly vše zlé a přinášely štěstí.

Vedle obřadů, vedených šamany, existovaly rituály, v nichž hospodyně obětovaly domácím duchům *kasin*. Myslely na ně již od rána, kdy do připravených

---

⁸⁵ *Kangsinmu*, Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

misek nalévaly čistou studniční vodu a nezapomínaly na ně při žádné větší rodinné hostině. Duchové byli posvátnými členy domácnosti, o něž bylo náležitě pečováno.

V období *Čosŏn* existoval tento rituální systém vedle konfuciánského. Zůstal zachován přes nelibost dominantních ideologií a snahu některých moderních korejských vlád o vymýcení pověr.

4. Konfucianismus

Konfucianismus lze chápat jako ucelený systém, pojímající tao jako cestu, kterou jde člověk společností. Ideál jejího uspořádání je v nebesích a manifestuje se tzv. třemi svazky a pěti morálními vztahy *samgang orjun* (삼강 오륜, 三綱 五倫). *Samgang* jsou věrnost *čchung* 충(忠) mezi panovníkem a poddaným, *hjo* 효(孝) mezi otcem a synem, a věrnost a oddanost ženy *jöl* 열(熱) mezi manžely. Tao se projevuje harmonií všech věcí, tj. harmonií pěti prvků. Konfucianismus ji pojímá jako harmonii pěti morálních vztahů, kterou charakterizuje láska mezi otcem a synem *in* (인, 仁), smysl pro správné mezi panovníkem a poddaným *üi* (의, 義), odstup mezi manželi *je* (예, 禮) pořadí mezi starším a mladším *či* (지, 智) a důvěra mezi přáteli (신, 信).⁸⁶ Pozemské vztahy je třeba vzděláváním napravovat tak, aby se kvalitativně přibližovaly tomuto ideálu, vetknutému do propracovaného systému rituálů. Provádění předepsaných obřadů bylo kontrolováno, čímž byl systém v podstatě uzákoněn.^{87 88}

4.1. Stručný vývoj konfucianismu v Koreji

Konfuciánské učení do Koreje začalo pronikat v důsledku vlivu Číny ve 4. století, kdy *Kogurjō* a *Päkče* začaly přejímat čínskou kulturu včetně systému vzdělání a písma. Neznamenalo to však, že šlo o konfuciánské společnosti, konfucianismus měl politický a kulturní vliv, společnost však zasáhl až se vznikem dynastie *Čosŏn*.

V roce 372 založil král Kogurjō *Sosurim* národní konfuciánskou akademii pro syny šlechticů, *Tchähak*, po jejím vzoru vznikaly soukromé akademie *kjōngdang*. Již tehdy však bylo vzdělání přístupné pouze aristokracii.

Ve Sjednocené Sille ve městě *Kjōngdžu* byla v roce 682 založena konfuciánská Národní Akademie 국학 (*kukhak* 국학, 國學)⁸⁹, určená výhradně aristokratům. V roce

⁸⁶ GLOMB, Vladimír a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. *Korejská náboženství*. Praha: Togga, spol. s r.o., 2014. Dálný východ. ISBN 978-80-7476-066-2. str. 84

⁸⁷ HOOBLER, Thomas a Dorothy HOOBLER. *Konfucianismus*. Překlad Petra Jeřábková. Praha: Lidové noviny, 1997. Světová náboženství (Lidové noviny). ISBN 80-710-6190-5.

GLOMB, Vladimír a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. *Korejská náboženství*. Praha: Togga, spol. s r.o., 2014. Dálný východ. ISBN 978-80-7476-066-2.

LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *Korejský konfuciánský synkretismus*. In: KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2008, 269 - 301. ISBN 978-80-7185-890-4.

⁸⁸ *Samgang orjun* (삼강 오륜, 三綱 五倫) je termín, který se vyskytuje také v buddhismu.

⁸⁹ [네이버 지식백과] 국학 [國學] (한국민족문화대백과, 한국학중앙연구원)

788 byl zaveden systém úřednických zkoušek *Sambunkwa* (zkouška tří částí). V 8. stol. byla založena Národní konfuciánská svatyně *Munmjo* (문묘), kde se konaly konfuciánské rituály. Důležitým momentem té doby byl vznik společenské vrstvy učenců. Konfucianismus té doby se soustředil na studium konfuciánského kánonu, rituál a vhodnost v lidských vztazích.⁹⁰

Ranému Korjō sice dominoval buddhismus, ale konfucianismus se stal přijímanou vládní filozofií. Důležitým mezníkem bylo zavedení státních zkoušek *kwagō* 과거(科擧)⁹¹ v roce 958.⁹² Vznikaly soukromé školy *haktang* (학당, 學堂) a venkovské školy *hjanghak* (향학, 鄕學), byla založena Akademie *Hallim-wōn* 한림원(林院). Akademie fungovala jako nejvyšší vzdělávací instituce pro úředníky, císařská knihovna a spadali pod ní také dvorní malíři.⁹³ V té době byla akademie *Kukha* přejmenována na *sōngjungwan* 성균관(成均館), akademii dokonalosti a vyrovnání.

Mezi lety 1231 a 1257 probíhaly mongolské invaze Korejského poloostrova, po nichž byl poloostrov do roku 1356 vazalem dynastie Jūan. Z čínského dvora, jemuž dynastie vládla, pronikaly na korejský poloostrov snáze informace, mezi jinými také neokonfucianismus, učení Ču-siho, *čchudžahak* 주자학(朱子學), resp. *sōngnihak* 성리학(性理學).⁹⁴

Podle neokonfucianismu by lidé měli být vzděláním přivedeni do vyššího morálního stavu. Do konfuciánského učení byly vkomponovány prvky taoismu a buddhismu, čímž získal metafyzický kontext a původně filozofická doktrína se stala nábožensko filozofickým systémem. Žít morálně znamenalo být v harmonii s vyšší realitou, která je morální sama o sobě. Ču-si vyřadil z konfuciánského kánonu I ťing s tím, že jde jen o knihu kouzel. Zbyly Čtyři knihy *sasō* 사서 (四書) a to Anály *nonō* 논어 (論語),

---

⁹⁰ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X. s. 74 - 76

⁹¹ Wikipedia The Free Encyclopedia [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, Inc., 2001 [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: www.wikipedia.org, heslo 과거.

⁹² GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X. s. 90 - 92

⁹³ Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012, *Hallimw ōn*

⁹⁴ ECKERT, Carter J. Dějiny Koreje. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Dějiny států. ISBN 80-710-6411-4

Menciovo dílo *mengdža* 맹자 (孟子), Velké učení *Tähak* 대학 (大學) a Cesta středu *čungjong* 중용 (中庸). Vytvořil také manuál pro provedení rituálů.

Koncem 14. století, po smrti krále Kongmina, se na královském dvoře rozhořel boj o trůn, který vyústil převratem, v němž se moci chopil generál *I Söng-gje* (이성계, 李成桂), později *Tchädžo Čosönský* (태조, 太祖) a v roce 1392 založil novou dynastii *I*. Tím začalo období *Čosön*.⁹⁵

S pomocí učenců a úředníků zahájil přeměnu království na konfuciánské, ideologicky se opírající o zmíněné Ču-siho dílo. Jednalo se o bezprecedentní zavedení cizího nábožensko-politického systému do praxe. Vláda dynastie *I* byla jednou z nejdelších vlád jedné dynastie na světě.⁹⁶

Společnost byla stratifikována do čtyř tříd, aristokraté *jangban* 양반, střední třída řemeslníků *čungin* 중인, rolnictvo *jangin* 양인 a otroci *čchöngmin* 천민. Byl upevněn konfuciánský systém rodiny. Vzniklo korejské písmo *hangül*. Došlo k rozvoji literatury, poezie a hudby.

Začal odsun buddhismu na venkov a do hor. Jeho náhradu konfucianismem Ču-siho usnadňoval mimo jiné fakt, že nový filozoficko-náboženský systém byl i metafyzický a konfuciánská etika se tak stala i náboženským zájmem.⁹⁷

Pro konfucianismus je důležitý mandát nebes, následnictví. To bylo v případě dynastie *I* diskutováno v souvislosti s vraždami kolem nástupnictví krále *Sedžoa*. Nejen rozdílné názory na tuto problematiku rozštěpily vládnoucí garnituru na frakce. Prokrálovská byla *hungupcha* 훈구파, respektive *kwanhakupcha* 관학파, radikální frakce počátku dynastie, tzv. *sarimpcha* 사림파 se k těmto praktikám stavěla velice kriticky. Zmíněná frakce postupně získávala na vlivu, počátkem 16. století již uskutečňovala hlavní politické a společenské změny, mezi jinými vytvoření společenské smlouvy pro venkovany, *hjangjak* 향약(鄉約). Ty se staraly o šíření učení, dohlížely na

---

⁹⁵ Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

⁹⁶ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X., str. 100 - 104

⁹⁷ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X., str. 104

uspořádání rodinných klanů, rodin a provedení rituálů, čímž částečně plnily také funkci samosprávních.^{98/99}

Aby bylo nové učení pochopeno, byly sepsány mravoličné knihy *samganhängsildo* (삼강행실도, 三綱行實圖) a *orjunhängsildo* (오륜행실도, 五倫行實圖), v nichž byl příběh ilustrován ideál tří svazků *samgang* a pěti morálních vztahů *orjun*. Tyto příběhy byly podávány v co nejsrozumitelnější formě. Nejprve byl představen ušlechtilý skutek, poté popsán básní a uzavřen eologií tak, aby “výsledek pohnul čtenáře a vznítit zápal pro mravné jednání i v nejtupějším poddaném”.^{100 101}

Byly rozdány úřady, ke každému náležela půda, země byla rozpronajata a zcela nepřipravena na devastující invazi Japonců v roce 1592 - 8. Konfucianismus 16. století věřil, že existuje přímá souvislost mezi řádem, který existuje ve vesmíru a řádem pozemským. Lidská povaha je v základu dobrá a charakter člověka může být zlepšován důslednou rituální praxí a kultivací sociálních ctností. Zdůrazňoval důležitost jednoty a harmonie ve všech vztazích.¹⁰² Tato skutečnost se odrazila i v rituální praxi. Odklon od konfucianismu, původně striktně zaměřeného na filozofii, byl svým uvedením do praxe zcela odlišný od akademického pojetí učení v Číně.¹⁰³

17. století dějin Koreje bylo poznamenáno dvěma mužskými invazemi (1627 a 1636), jejichž výsledkem bylo rozvázání tradičních svazků z dynastií Ming a vazalská smlouva s dynastií Čching.¹⁰⁴

V témže století vzniklo hnutí *Sirhak* (실학, Praktické učení). Vycházelo z učení slavného filozofa 14. století *I Julgoka*. Tato škola hledala způsob, jímž by

---

⁹⁸ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 111.

⁹⁹ Hanguk mindžok munhwa tábäkkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

¹⁰⁰ GLOMB, Vladimír a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. Korejská náboženství. Praha: Togga, spol. s r.o., 2014. Dálný východ. ISBN 978-80-7476-066-2.

¹⁰¹ Zde je zajímavé uspořádání těchto příběhů. Jak jsme viděli v předchozí kapitole o uspořádání šamanských rituálů, *kut* má podobné tři fáze.

¹⁰² GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 119

¹⁰³ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 130

¹⁰⁴ Wikipedia The Free Encyclopedia [online]. Sant Francisco: Wikimedia Foundation, Inc., 2001 [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: www.wikipedia.org, “Manchu invasion to Korea”.

konfucianismus mohl reagovat na společenské změny, vzniklé v důsledku zmíněných japonských a manžuských invazí, a jak do něj začlenit poznatky západních věd, ať již technické, vědecké, nebo komerční. Hnutí se snažilo především o znovuoobnovení ekonomického a zemědělského systému. Byla to praktická filozofie, zaměřená na reformaci venkovské společnosti a národa. Ču-siho učení jim do určité míry začalo připadat prázdné, neodpovídající měnící se realitě doby. Tento nový směr se nespokojil s požadavky na reformu vlády, nebo vzdělání, šlo mu o přestavění společnosti do nové, ideální formy. Jeho myšlenky však autoři nebyli schopni realizovat.

Konec formálního vlivu konfucianismu na poloostrově spadá do sedmdesátých let 19. století. Od 16. století na venkově vznikaly privátní regionální akademie *sŏwŏn*. Vedle vzdělávání začaly postupně působit jako centra místní samosprávy, měly své otroky, vlastnily půdu, byly zbaveny povinnosti platit daně a roboty. V polovině 19. století se zde konstituovala hlavní politická a ekonomická síla, která ohrožovala centrální vládu. Proto byla většina *sŏwŏn* v roce 1871 na rozkaz prince regenta *Täwonguna* uzavřena, což mělo na konfucianismus stejný vliv, jako na buddhismus masové zavírání klášterů v patnáctém století.¹⁰⁵

V roce 1876 byla pod tlakem velmocí vyhlášena svoboda vyznání, v roce reforem Kabo 1894 byl zrušen systém státních zkoušek a zaveden nový, moderní, západní systém vlády a vzdělání. Konfuciánský systém rituálů však zůstal zachován, naopak, v roce 1897 byl znovuoobnoven velký nebeský rituál, který zrušil král Sedžong v 15. století s tím, že je vhodný pouze pro císaře. Do roku 1908 však byly všechny rituály, zasvěcené královské dynastii a Konfuciovi opět zrušeny na znamení podřízenosti Koreje Japonsku.¹⁰⁶

Po osvobození došlo velice rychle k obnovení rituálů jednak v *Mun-mjo* (národní konfuciánská svatyně v Sčulu), a poté v místních konfuciánských akademiích a svatyních *Hjanggjo*. Rovněž vznikla univerzita Songjungwan, která se vyvinula z institutu pro studium konfucianismu tzv. Kjŏnghag-wŏnu, založeného v roce 1911.¹⁰⁷

---

¹⁰⁵ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 136

¹⁰⁶ YANG, Key P. a Gregory HENDERSON. An Outline History of Korean Confucianism: Part II: The Schools of Yi Confucianism. The Journal of Asian Studies. 1959, 18(No. 2 (Feb., 1959), 17.

¹⁰⁷ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 180

4.2. Konfuciánské uspořádání společnosti

Jak bylo zmíněno výše, jsou stará korejská náboženství prostupná, tolerantní. Novými myšlenkovými proudy se nechají přetvářet, zároveň však přetvářejí je. Základní kultury oslavují mužský a ženský prvek. Nebesa-země, slunce-měsíc, hory-řeky.¹⁰⁸ Předky. Ty uctívala šamanská, buddhistická i konfuciánská tradice. Lidé z předků vyšli, díky nim žijí a cítí se jim za dar života vděční. Uctívali je nejen rituály, ale také patričním uložením jejich ostatků a péčí o ně, uchováváním jejich tabulek *sinui* 신위 a v myšlenkách. Duchové předků pak pro ně byli blíže nebesům, mohli tudíž u božstev intervenovat ve prospěch svých potomků v důležitých záležitostech, případně na ně sami dohlížet.¹⁰⁹

Kult předků a rituály s ním spojené byly v novém společenském systému království *Čosŏn* systemizovány spolu s ostatními královskými, vesnickými a rodinnými rituály. Byla jasně vymezena funkce každé složky obyvatelstva a stanovena pravidla, specifikující jejich úlohu a povinnosti. Ideální poddaný byl morální, vzdělaný aristokrat, ušlechtilý *kundža* 군자. Byly kodifikovány rituály, normy a zákoníky. Došlo ke změnám v rodinném právu. Zákoník *Kjongguk tädžon* zpřehledňoval a hierarchizoval rodinu, do jejíhož čela dosadil nejstaršího mužského potomka. Zpřísnila se pravidla pro uzavírání sňatků s cílem ustanovit hierarchii rodiny, a tak mimo jiné zpřehlednit majetkové nároky potomků rodiny. Žena byla podřízena otci, manželovi a synovi. Starala se o vnitřní chod domu a potomstvo, muž byl živitel a ochránitel rodiny. Nejstarší syn řídil celý klan, nesl za něj zodpovědnost, platil daně, komunikoval s úřady. Provinění mužského potomka znamenalo trest pro celý rod.¹¹⁰

Společnost zdůrazňovala oddělení pohlaví *namnjo čibjol* (남녀지별), domy měly mužskou a ženskou část. Rituální záležitosti rodiny měl na starosti patriarcha rodu. Veškerá péče o potomstvo spočívala na ženě, muž měl vnější povinnosti.

---

¹⁰⁸ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. Korejský konfuciánský synkretismus. In: KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2008, 269 - 301. ISBN 978-80-7185-890-4.

¹⁰⁹ Sdělení Kim Junhüi.

¹¹⁰ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. Korejský konfuciánský synkretismus. In: KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2008, 269 - 301. ISBN 978-80-7185-890-4., str. 285

Manželství bylo v Koreji vždy svazkem dvou rodů, nikoli dvou lidí. Sňatek patří mezi nejdůležitější a nejnákladnější rituály.¹¹¹

Podle Janelli&Janelli (1983; 192 - 195) mělo toto rozdělení a fakt, že většina manželství byla uzavírána virilokálně, tedy žena následovala svého muže a přicházela o všechny své původní rodinné svazky, významný vliv také na vnímání předků. Byli uctíváni pouze muži. Zatímco manželé vnímali své předky jako benevolentní a laskavé, pro jejich ženy byli cizí. Tchán a tchýně vůči snachám nikdy nejsou tak milující, jako vůči svým synům, vyšli z předků. Etiketa nedovolovala se jakýmkoli způsobem vůči rodičům manžela projevit, a proto ženy své frustrace projektovaly právě do předků, jimž přisuzovaly nepřátelské vlastnosti. Ve vesnici, kde Janelliovi prováděli výzkum, považovaly ženy předky za častý zdroj neštěstí, a k jejich pacifikaci potřebovaly šamanské rituály, při nichž mohly případně dát průchod svým potlačeným emocím.

4.3. Hlavní konfuciánské rituály a jídla s nimi spojená

Nově systemizovaný rituální systém tvořily dvě velké skupiny rituálů. Byly to obřady, které prováděl král, respektive královský dvůr, *wangdžorje* 왕조례(王朝禮), nebo také pět rituálů *orje* (오례, 五禮) a rituály, konané učenci a lidmi nízkého původu *sasore* (士庶禮).

4.3.1. *Wangdžorje* 왕조례 se dělí na rituály, získávající přízeň duchů *killje* 길례(吉禮), blahopřejné rituály *karje* 가례(嘉禮), rituály truchlení *hjunje* 흉례(凶禮), uctění hostů *pillje* 빈례(賓禮) a vojenské *kullje* 군례(軍禮), ty se konaly v případě válečného konfliktu, apod.¹¹²

Velikostí byly tyto rituály malé, střední a velké, přičemž při středních a velkých hrála královská hudba *aak* (아악, 雅樂). Zde je důležité zmínit rituál *Čongmjočerje* (종묘제례, 宗廟祭禮). Koná se každoročně 1. května a jde o uctění králů a královen

¹¹¹ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. Korejský konfuciánský synkretismus. In: KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka. Obrazy ženství v náboženských kulturách. Praha - Litomyšl: Paseka, 2008, 269 - 301. ISBN 978-80-7185-890-4., str. 295

¹¹² *Orje*, Hanguk mindžok munhwa tábäkkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

dynastie I. Provází jej tradiční orchestrální hudba. Spolu s hudebním doprovodem *čongmjočerje-ak* 종묘 제례악(宗廟祭禮樂) je od roku 2001 zapsán do Seznamu mistrovských děl nemateriálního humánního dědictví UNESCO.¹¹³

Následující tabulka je upřesněním Graysonovy ze str. 182, uvedené v knize Korea: a religious history. Názvy v jsou ověřeny v encyklopedii Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa.

V knize jsou nepřesně uvedeny rituály, zasvěcené péči o koně, tabulka tyto rituály uvádí dle hesla *Madžodže*, (마조제, 馬祖祭).

Rituál	Duch	Zasvěcení
Wöngu dže	Nebesa	Nebesům
Sadžik 사직 社稷	Země (království) a Zrno	Zemi
<i>Čongmjočerje</i> (종묘제례, 宗廟祭禮), <i>Jöngnjön-džöndže</i> (영녕전제, 永寧殿祭)	Královští předci	Člověku
Čchilsa 칠사 七祀	Sedm hvězd	
Kongsin 공신 (功臣)	Vyznamenání	Zemi
Rituály střední velikosti		
<i>Pchung'un'nö'u</i> 풍운뇌우(風雲雷雨)	Vítr, Mraky, Bouře a Déšť	Nebi
<i>Sančchön</i> (산천, 山川)	Hory a vodní toky	Zemi
<i>Sönghwang</i> 성황(城隍)	Strážný duch	Zemi
<i>Akhädokdže</i> 악해독제 (嶽海瀆祭)	Hory, Moře, Potoky	Zemi
<i>Sönnong</i> 선농제 (先農祭)	Zemědělství	Čověku
<i>Söndžam</i> 선잠(先蠶)	Hedvábnictví	Člověku
<i>Usa</i> 우사제(雨師祭)	Prvky a zrno	Člověku
<i>Sökčön</i> 석전대제 (釋奠大祭)	Konfucius	Člověku
<i>Jöktä sidžo</i> 역대시조제 (歷代始祖祭)	Zakladatelé dynastie	Člověku
Malé rituály		
<i>Mjongsan täčchön</i> (명산대천 名山大川)	Slavné hory a velké vodní toky	Zemi
<i>Jöngsöng</i> (영성, 靈星)	Hvězda kultivace sadby	Nebesům
<i>Noinsöng</i> (노인성 老人星)	Hvězda dlouhověkosti	Nebesům

¹¹³ [네이버 지식백과] 종묘제례(宗廟祭禮) 및 종묘제례악(宗廟祭禮樂) [Royal ancestral ritual in the Jomyo shrine and its music] (유네스코 인류무형문화유산, 유네스코한국위원회(번역 감수))

Madžodže, (마조제, 馬祖祭), Obřady [네이버 지식백과] 마조제 [馬祖祭] (한국세시풍속사전, 국립민속박물관) Rituály, konané za předcházení nemocem koní		
Madžo (마조 馬祖)	Hvězda Ducha koně 천사방성(天駟房星)	Nebesům
Sönmok (선목, 先牧)	Prvnímu chovateli koní	Člověku
Masa 마사(馬社)	Ochránce stájí	Zemi (토신)
<u>Mabo</u> (마보 馬寶)	Zranění koně	Zemi
Jöngdže (영제 榮祭)	Snažná prosba za jasné počasí	Zemi
Sahan (사한제, 司寒祭)	Za překonání chladného počasí.	Zemi
Tukče (독제 蠶祭)	Vojenské prapory	?
Jö dže (여제 厲祭)	Neklidní duchové	Směs
Pcho dže (포제 酺祭)	Za klidnou a bezpečnou sklizeň.	Země

U těchto rituálů považuji za důležité zvýraznit fakt, že jsou čtyři z nich zasvěceny koňům. Odpověď na otázku, zda jde o pozůstatek nadvlády Mongolů, by mohla být předmětem dalšího zkoumání.

Nyní se přesuňme k 사서례(士庶禮), neboli přechodovým rituálům.

4.3.2. Základní korejské přechodové rituály 가정의례 (家庭儀禮) a jídla, která se při nich obětují

Přechodovými rituály se nazývá několik zásadních obřadů, které se konají od chvíle, kdy se člověk narodí, v době jeho růstu, až do momentu, kdy jeho život skončí, a poté. V těchto rituálech jsou příslušné normalizované rity, svázané s jídlem a každé obřadní jídlo má zvláštní styl, symbolizující význam toho, či onoho rituálu.¹¹⁴

Konfucianismus tyto obřady upravil a formalizoval.¹¹⁵ Jak vyplývá z popisu, pro své provedení si vypůjčují rituální prvky jak ze šamanské, tak z buddhistické tradice.

Vycházím zde z práce prof. Kang In-hŭi z univerzity Mjōngdži, Graysonovy “Korea - a Religious History”, z hesel na Encyklopedii Naver a ve Velké encyklopedii kultury korejského národa, *Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa* (한국민족문화대백과사전).

¹¹⁴ Kut, Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

¹¹⁵ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X.

1) Čchulsäng (출생, 出生), oslava narození

V Koreji se věřilo, že matku s dítětem v těhotenství a při porodu chrání Božstvo tří duchů *Samsin* (삼신, 三神). Poté, co se dítě narodilo a odklidila se podložka pod rodičkou, obětovalo se jim na malém stolku po třech porcích bílé rýže a *mijökkuk* (미역국), polévky z mořských řas *mijök* 미역. Byl to obřad, který se konal jako výraz díky za příchod dítěte a bezproblémový porod. Tento zvyk již téměř vymizel.

Přesto, že se obětovalo třem bytostem, bylo toto božstvo v kontextu zrození pojmenováno “babička Samsin”, *Samsin* (삼신, 三神) *halmöni* (할머니) a zobrazováno jako babička se dvěma mladšími a postavou menšími ženami.

V mnohých domácnostech se doposud z tohoto rituálu dodržuje tradice podávat 21 dnů po porodu rodičce tzv. *čchötkukpap* 첫국밥, první poporodní jídlo. *Čchötkukpap* je bílá rýže a hovězí polévka s řasou *mijök*. Při přípravě tohoto pokrmu se rýže vymývala 9krát a řasa byla uvařená ve dlouhých nenasekaných a nepřestřihnutých stuhách. Takto se vyjadřovalo přání čistého a zdravého života dítěte.¹¹⁶

2) Samčchilril, 삼칠일 (三七日), tři krát sedm dní

Je to den, kdy se slaví 21 dní od narození dítěte. Miminko bylo rozvázáno z plenek, svlékla se mu košilka, bylo oblečeno do šatů a mohlo ležet volně. Zvyk takto vázat novorozence napodoboval stísnění uvnitř dělohy. Měl dítěti usnadnit přechod do velkého prostoru vně matčina těla, plnil vlastně funkci inkubátoru.¹¹⁷

21. den po porodu je z hlavního vchodu odstraněn provázek *kümčul* 금줄, který zakazoval vstup do domu. Od té chvíle bylo sousedům, příbuzným a přátelům povoleno vstoupit do domu, poblahopřát k narození dítěte a projevit uznání úsilí matky.

Jako blahopřejné jídlo se při této příležitosti připravovala bílá rýže, polévka z řasy *mijök* 미역, uvařená s masem a v páře vařený zákusek z rýže a rýžové mouky *päksölgi* 백설기. Tento rýžový koláč je tradičně symbolem čistoty, nového života. Jakkoli se u většiny obřadů rozdává spolu s ostatními obětinami mezi sousedy, blízké, ale také

¹¹⁶ KANG, In-hüi. Hanguküi tchongkwa üirje ümsik. Korean J. Dietary Culture. 1996, 4(11), 5.

¹¹⁷ KARP, Harvey. Nejšťastnější děťátko v okolí: průvodce spokojeným spánkem. Praha: Ikar, 2013. ISBN 978-80-249-2211-9.

pánovi, *päksölg*i, připravované ke 21. dni života jedí pouze členové rodiny, shromáždění uvnitř domu, za hlavní bránu se neposílá. To symbolizuje, že se matka nadále spolu s dítětem uzavírá vnějšímu světu, a jsou oba zůstávají pod ochranou ducha *Samsin*. Zvyk měl mimo jiné praktické opodstatnění, matku i dítě bylo potřeba chránit před případnými nemocemi.¹¹⁸

3) *Päg'il* (백일, 百日) Sto dnů

Je dnem, kdy se oslavuje uplynutí sta dní od narození, což odpovídá přibližně prvním třem měsícům života dítěte. To byla (a je) doba, kdy častěji docházelo k úmrtím kojenců.¹¹⁹ V číslovce “sto” je myšlenka dokonalosti a zralosti. Rituál se koná ve významu blahopřání rodině k tomu, že dítě v pořádku překlenulo tuto fázi. V tento den se dítěti připravuje slavnostní tabule “*Päg'ilsang*” 백일상 (百日喪), přicházejí lidé z okolí, přinášejí darem věci, které dítě potřebuje a spolu s gratulacemi k dosažení sta dní života mu žehnají, aby nadále rostlo ve zdraví.

Na stůl k *Päg'il* se dává bílá rýže a polévka z řasy *mijök* 미역, vařená s masem, tmavě zelené přílohy z natí zelenin a bylin *namul* 나물, a sladkosti jako výše zmíněný koláč *päksölg*i 백설기, rýžové kuličky s prosnou moukou, obalované v červených fazolích *čchususukjōngdan* 차수수경단 nebo rýžové koláčky pěti barev (*osäkūi songpchjōn* 오색의 송편). *Päksölg*i, podávaná u této příležitosti má podobný posvátný symbolický význam jako *päksölg*i, která se připravuje k *samčchiril*. Knedlíčky s červenými fazolemi implikují význam odehnání všeho zlého od dítěte. To vše navíc znamená, že počínaje tímto dnem se dítě, které do té doby bylo pod ochranou babičky *Samsin*, navrácí pozemskému životu. Rovněž rýžové koláčky pěti barev se připravují jinak, než běžně, jsou menší, zdobí se pěti barvami, a to ve významu harmonie všech věcí, chápané jako harmonie pěti prvků, pěti chutí, pěti ctností, a podobně.

Rýžové koláčky, připravované u příležitosti *päg'il* se na rozdíl od rýžových koláčků, připravovaných u příležitosti *samčchiril* rozdávají rodinám, bydlicím v nejbližším okolí.

---

¹¹⁸ Hanguk mindzok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>, heslo 삼칠일 (三七日)

¹¹⁹ Doba prvních tří měsíců života dítěte je střežena i v Evropě, matky jsou informovány o nebezpečí tzv. syndromu náhlého úmrtí kojence a existují např. speciální podložky, které monitorují dech a tep dítěte v době, kdy matka spí, nebo se musí na chvíli vzdálit.

To vychází z myšlenky, že dítě bude mít dlouhý život ve zdraví a ještě více štěstí pouze pokud se rýžové koláčky sta dnů nabídnou stovce domácností.

4) Čchöttol 첫돌, první narozeniny

Výročí uplynutí roku od narození se nazývá *čchöttol* a oslavuje se hostinou *tolsang*. Na stůl se pokládají misky, jedna na rýži a druhá na polévku, obě se pro dítě pořizují nově. Do nich se dávají bílá rýže a polévka z mořské řasy *mijök*, tmavě zelené přílohy z natí zelenin a bylin (*pchurŭn namul*, 푸른 나물), ovoce, a.t.d. Stejně jako při *päg'il* se na stůl pokládá bílá rýžová buchta *päksölgi*, rýžové kuličky s prosnou moukou a pastou z červených fazolí, rýžové koláčky pěti barev, případně také rýžová buchta *sölgi* s čínskými datlemi a jedlými kaštany. Koláčky pěti barev se zde používají ve významu přání, aby dítě vyrostlo v osobnost s vyváženým poměrem pěti prvků *ohäng* 오행(五行).¹²⁰

Spolu s těmito pokrmy je na stole *tolsang* rýže, bílá nit, kniha, papír, štětec, luk a šípy (je-li oslavenec holčička, pak nůžky a krejčovské pravítko) a koná se rituál, při němž roční dítě bere do ručičky libovolný předmět. Říká se tomu chycení roku (*tol čaphinda*, 돌잡힌다) a lze z něj vyčíst budoucnost děcka.

Oslava prvních narozenin bývá veliká, ale následující narozeniny se tento den připomínají u jednoduché tabule v nejbližším rodinném kruhu. Na narozeninové hostině nesmí chybět bílá rýže, polévka z mořské řasy *mijök* a do deseti let věku dítěte ani rýžové kuličky s prosnou moukou a pastou z červených fazolí.¹²¹

5) Čchengnje 책례 (冊禮), knížková

Pokaždé, když dítě ve škole přečetlo knihu, konal se tento rituál, který dnes ovšem patří k zapomenutým zvykům. Knižková se konala jako gratulace k dočtení těžké knihy, připravovaly se knihové rýžové koláčky, a ty se snědly společně s učitelem a kamarády. Nicméně koláčky, připravované při této příležitosti byly stejné, jako ty, které se dávaly na stůl při *pägil* a prvních narozeninách, šlo o hezké, malé koláčky pěti barev.

¹²⁰ MICHAEL J. PETTID. Korean cuisine: an illustrated history. London: Reaktion Books, 2008. ISBN 978-186-1893-482. str. 72

¹²¹Kadžöng ũirje, 가정의례. In: Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2013 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

6) *Kwallje* 관례 (冠禮), plnoletost

Po dosažení patnáctého roku věku dítěte se konal rituál, symbolizující fakt, že dítě dospělo. Nazýval se *kwallje*. Původním významem tohoto slova bylo svázání vlasů do culíku a jejich následné smotání do válečku, na nějž se pak nasadila koruna. Termín však nerozlišoval pohlaví, platil i pro ženy. Pro odlišení rodu se v případě dívek později začal používat název pro první spletení vlasů a sčesání do drdolu, sepnutého jehlicí, zdobenou ornamenty, *kjerje*.

Nasazení koruny při *kwallje* znamenalo začátek cesty člověka, a proto se pro konání obřadu vybíral první měsíc lunárního kalendáře. Když bylo stanoveno datum konání obřadu plnoletosti, šli oslavenec a jeho otec do rodinné svatyně informovat o této skutečnosti předky. Popíjeli alkohol, jedli ovoce a na tenké plátky nakrájené hovězí maso, zabalené s rýží. V den konání slavnosti se nejprve v přesném pořadí po sobě konaly tři úvodní kroky rituálu, *čchogarje* 초가례 (初加禮), *čägarje* 재가례 (再加禮) a *samgarje* 삼가례 (三加禮), teprve poté přivedli ceremoniáře a začala oslava. Na slavnostní tabuli se dával především alkohol, jídla, používaná jako přílohy k pití a nudle v čisté polévce, ze zákusků pak rýžové koláčky, čerstvé ovoce, tradiční korejský sladký rýžový nápoj *sikhje* a další.¹²²

7) *Hollje* 혼례 (婚禮), svatba

Jak člověk dospívá, nastává čas, kdy má vstoupit do manželského svazku. Obřad, v němž je manželství uzavřeno se nazývá *hollje*. Svatební hostina se dělí na svatební tabule *pongčchättok*, *kjobäsang*, *pchjebäk*, *kchünsang apod..* Každá z nich odpovídá jiné fázi rituálu, a tak je i forma jídel jiná.

a) *Pongčchättok* 봉채떡 (封采), rýžový koláč z nevěstina domu

Tento pokrm se připravuje v domě nevěsty a podává se při rituálu *nappchje* 납폐 (納幣), kdy se do nevěstina domu posílá červené a modré hedvábí. Výměnou za něj je předána truhla, v níž je uložen dopis od ženichových rodičů a hedvábí. Tomuto jídlu se

---

¹²²Kadžöng ürije, 가정의례. In: Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2013 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

také říká *pongčchittok*. Jde o koláč ze sladké rýže, vařený v páře, který se připravuje ze tří dílů lepkavé rýže a jednoho dílu červených fazolí, položených ve dvou vrstvách do hliněné nádoby, jehož horní vrstvu zdobí sedm datlí cicimku čínského, naskládaných do kruhu. Je třeba, aby byl hotov ve chvíli, kdy je truhla přinesena do domu. Hlavní surovinou zde je bílá rýže a znamená, aby se harmonie mezi manžely v poklidu propojila stejně jako k sobě přilnou zrna rýže v koláči. Drcené červené fazole skrývají význam odehnání zlého. 7 datlí cicimku čínského symbolizuje 7 synů, dvě vrstvy pokrmu pak manželský pár.^{123 124}

b) *Kjobäsang*, 교배상(交拜床) svatební tabule

Jde o hostinu, provázející svatební obřad. Svatební tabule je uspořádána tak, že se do první řady kladou vždy ve dvou miskách cicimek čínský, jedlé kaštiny a sušenky. Za ně se do druhé řady dávají dvě misky žlutých sojových bobů, dvě misky červených fazolí, dvě nádoby s 21 rýžovými koláčky ve tvaru měsíce v úplňku *talttök* v každé z nich a barevné koláčky *säkpchjõn*, které se vyskládají tak, aby vytvořily obrazy slepice a kohouta, přičemž slepice se dává na východní stranu stolu a kohout na západní.

Rýžové koláčky ve tvaru měsíce v úplňku *talttök*, které se pro tuto chvíli připravují ve své bílé formě, jsou bělostné ve významu přání, aby (novomanželé) ozáření světlem jako měsíc v úplňku dosáhli plného a dobrého života. Koláčky *säkpchjon* jsou kulaté rýžové koláčky, obarvené několika barvami a kohout a slepice, do jejichž tvaru jsou naaranžovány, znamenají manželský pár.

c) ¹²⁵폐백(幣帛)

je hostina, která se koná při přijetí nevěsty v domě ženicha. V Koreji přichází nevěsta do ženichova domu, kde pár posléze zůstává žít (jde-li o nejstaršího syna). Pro tuto příležitost se u ní doma připravují pokrmy, které předkládá tchánovi a tchyni ve chvíli, kdy se jim představuje. Přestože se tato jídla kraj od kraje liší, většinou se

¹²³ KANG, In-hüi. Hanguküi tchongkwa üirje ümsik. Korean J. Dietary Culture. 1996, 4(11), 5.

¹²⁴ *Kjobäsang*, Hanguk minsok täbäkkwa sadžõn. Sõul: Nationa Folk Museum of Korea, 2015. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

¹²⁵ *Pchjebäk*, Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

připravuje cicimek čínský a tzv. *pchjõnpcho* (편포, 片脯) obdoba našeho tatarského bifteku.

Cicimky se nejprve omyjí, postříkají alkoholem, přikryjí pokličkou a nechají se na teplém místě macerovat. Místo stopek se vloží piniové oříšky.¹²⁶ Pak se navléknou na nit jako korále. Od konce se šňůrky se opatrně smotají na podnos tak, aby začátek spirály byl uprostřed mísy. Postupně se obtáčí, až v několika patrech do výšky zcela zaplní nádobu, na kterou se ukládají.

Pchjõnpcho se připravuje tak, že se hovězí bez tuku namele (nadrobno naseká), nechá se vykapat, ochutí se česnekem a tvarují se z něj koláčky, které se pak dozdobí sekanými piniovými oříšky, nebo v jiné krajové variantě dvě šišky velikosti cca. naší sekané. Ty značí pár. Jedna šiška se ováže modrou, druhá červenou stužkou (nebo páskem z papíru). Maso se usuší na slunci a servíruje na jedlých kaštanech.¹²⁷

d) Velká tabule *kchũnsang* (큰상, 一床)

Tuto hostinu chystal ženich pro nevěstu. Byla to jedna z největších a nejpestřejších tabulí v korejských rituálech a mimo svatebního obřadu se objevuje ještě při oslavě šedesátých narozenin (*hõgap*, 회갑), při 60. výročí sňatku (*hõhon*, 회혼) a dalších oslavách. Servírovaly se různé pufované rýžové koláčky (*kwadžõngnju*, 과정류), čerstvé ovoce (*sãngkwarju*, 생과류), barevné bonbóny z různých druhů mouky, např. z kaštanové (*pjõngkwarju*, 병과류)^{128, 129} vařené krájené maso (*sukjukpjõnjungju*, 숙육변육류), různé placky (džõ'ñarju, 저냐류), sušené plody země (ovoce, ořechy) i moře (ryby, chobotnice, sépie), zvané *kõnõmullju* (건어물류), na tenké plátky nakrájené, kořeněné, sušené maso (*pchorju*, 포류), zeleniny a masa, napíchané na špejli, jídlo, podobné našim špízům (*čõngnju* 적류).

Toto jídlo se na stůl skládá ve dvou až třech řadách do válců, vysokých 30 - 70 cm. Válce v každé řadě musejí být stejně vysoké, jídlo musí být naskládáno tak, aby se

¹²⁶ <http://blog.lifei.co.kr/5780>

¹²⁷ *Pchjõnpcho*, www.tradifood.net

¹²⁸ http://blog.daum.net/_blog/ArticleCateList.do?blogid=0qCi5&CATEGORYID=9&dispkind=B2201

¹²⁹ Tyto koláčky se vyrábějí tak, že se hmota (těsto) vmačkává do dřevěných formiček, z nichž se vyklopí v určitém tvaru. Barvu koláčku určuje přísada, která byla pro jeho použití zvolena.

nesesunulo, čili válce musejí být pevné. Dolů se k nim pokládají klasické čínské znaky, přející štěstí, požehnání, apod. Přední řada jídla je určena pro hlavní hosty obřadu. Poblíž musí být stůl s polévkami a drobnostmi, které se jedí k alkoholickým nápojům.

Když důležití hosté pojedli, rozdělilo se jídlo mezi svatebčany, ale také mezi členy širší komunity. Velká tabule se také nazývala hostinou naděje (*mangsang* 망상).

8) Šedesátiny *högap* 회갑 *hönjön* 회년

Šedesátiny jsou významným svátkem, při němž se schází celá rodina, včetně dětí a vnoučat. Oslavenci blahopřeje celá rodina. Věří se, že se v šedesáti člověk vrací do dne, kdy se narodil. Po šedesáti letech lunárního kalendáře se totiž čínské znamení zrozenice ocitá opět pod vlivem téhož prvku, jako v roce narození. Tj. např. opice je kovová letos, tj. v roce 2016, stejná kombinace nastala před 60 lety (5prvků *12 znamení).

Na tuto oslavu se chystá výše uvedená velká tabule *kchünsang* (큰상), kterou pro své rodiče připravují děti. Podmínkou pro konání této oslavy je zdraví obou rodičů a jejich potomků, nemohl-li se kdokoli z nich velké tabule účastnit, nebylo ji možno konat.

Hostina, připravovaná tento den byla stejná, jako svatební.

9) Diamantová svatba (*höhon*, 회혼, 回婚)

Se koná 60 let po uzavření sňatku. Manželé se “vracejí” do chvíle, kdy jako mladí usedli ke svatebnímu stolu a přijímají gratulace od svých potomků a přátel. V případě diamantové svatby je hostina taktéž stejná, jako svatební.¹³⁰

10) Pohřeb (*sangnje*, resp. *sanglje* 상례 (喪禮))

Pohřební jídlo lze rozdělit do dvou skupin. Jednak je potřeba nasytit truchlící, poté ducha zesnulého a v neposlední řadě také duchy provázející. Podle I Julgoka (이율곡, 李栗谷) se v den oblečení smutečního roucha jí rýžový vývar, po skončení období nářku se jí kaše z hnědé, neloupané rýže a nejí se polévka, místo ní se pije voda, a to až do prvního výročí úmrtí. Po tu dobu se nejí ani ovoce a zelenina.¹³¹

¹³⁰ Kadžöng üirje, 가정의례. In: Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2013 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

¹³¹ GLOMB, Vladimír a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. Korejská náboženství. Praha: Togga, spol. s r.o., 2014. Dálňý východ. ISBN 978-80-7476-066-2, str. 104

Kang (1996: 4) popisuje jednu z pohřebních hostin *džon* 전(奠) jako slavnostní tabuli, které se klade před pohřební oltář. Je velice prostá, skládá se většinou z alkoholického nápoje džu (주), čerstvého ovoce (과) a různých druhů sušeného masa (호), zde ovoce uvedeno je.

Ranní a večerní jídlo *čosok sangsik* (조식 상식, 朝夕上食) se podává po dobu truchlení a poté ještě další dva roky každý den v ranní a večerní dobu. Je to slavnostnější tabule, určená jak pro ducha zemřelého a svět mrtvých, tak pro živé. Podává se stejná snídaně a večeře, jako za života, tj. rýže, polévka, kimčchi, spařené a ochucené natě bylin a zeleniny *namul* (나물), grilovaná masa, marinovaná jídla, a podobně.¹³²

11) Uctění předků *čerje* (제례, 祭禮), neboli *česa* (제사, 祭祀)

Čerje (제례) je způsob, jak rituálně uctít zemřelé předky. Kult předků je Koreji vlastní, konfucianismus pouze kodifikoval a organizoval již existující praxi.¹³³ Z výše uvedených přechodových rituálů jsou konfuciánské pouze rituál dospělosti *kwallje* 관례 (冠禮), svatba *hollje* 혼례 (婚禮), pohřeb *sangnje* 상례 (喪禮), a rituály uctění předků *čerje* 제례 (祭禮),¹³⁴ jimž je věnována následující kapitola.

4.3.3. Česa (제사 祭祀)

Konfuciáni rituály považují za důležitější, než modlitby, nebo věštění. Oběť je základem všech rituálů, jsou na ní založeny. Obětuje se všem bytostem, které mají co do činění s lidským životem. Jsou to především Otec Nebe a Matka Země, slunce, měsíc a hvězdy (dávají světlo) vítr, blesk, déšť, hory, řeky, moře (podporují produkci potravin), rodiče a předkové, kteří dali život současné generaci, mudrcům a králům, protože této dali duchovní život.¹³⁵

Obřady uctění předků (česa, 제사) komunikují žijícími s nadpřirozenem,

¹³² KANG, In-hŭi. Hangukŭi tchongkwa ūirje ūmsik. Korean J. Dietary Culture. 1996, 4(11), 5.

¹³³ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 225

¹³⁴ <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=548089&cid=46649&categoryId=46649>

¹³⁵ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X.

představovaným mimo jiné duchy. Zjednodušeně by se dalo říci, že potomci duchy svých předků pozvou na návštěvu, pohostí je a se všemi poctami vyprovodí zpět. Tímto o ně pečují a věří, že oni na oplátku budou pečovat o ně ve “vyšších sférách” a pomohou jim zajistit příznivé podmínky pro další bytí. Nenakládají s nimi však jako se živými, jsou si vědomi toho, že jsou jejich předkové mrtví a obřady, konané na jejich počest se v některých detailech liší od přechodových ritů pro žijící členy rodiny, například předkům je třeba se uklonit dvakrát, žijícím jednou (Janelli&Janelli; 1982: 89) Předkové při tomto ritu ke svým potomkům nepromlouvají, pořádáním obřadu žijící vyjadřují duchům vděk a respekt. V případě potřeby hovoří předkové k žijícím ústy šamana. ¹³⁶

Rituály se konaly velice často, průměrná literátská rodina je pořádala až čtyřicetkrát do roka a při té příležitosti vždy nakrmila mimo duchů také sluhy a otroky, čímž byl obřad zároveň projevem solidarity v rámci komunity. ¹³⁷

Oproti ostatním jsou rituály uctění předků co do provedení výrazně složitější, komplikované je i jídlo při nich podávané, a to jak co do přípravy, tak co do množství druhů.

V *česa* jde o vyjádření toho, že by člověk bez rodičů neexistoval, a jelikož i kdyby chtěl, nemůže pojmout velikost předků, vyjadřuje svoji úctu k nim (효, 孝) i po jejich odchodu na onen svět hostinami. ¹³⁸

Tato rituální praxe je v korejských rodinách dodržována dodnes, některé rituály byly obměněny, u největších došlo k významné redukci v důsledku vládní kampaně za snížení počtu generací uctívaných předků v 70. letech minulého století. ¹³⁹

Jaké typy těchto rituálů tedy existují?

Janelli&Janelli (1982:86-121) hovoří o “úmrtinách” *kičesa* (기제사, 忌祭祀). Je to obdoba narozenin, která se slaví počínaje ročním výročím každoročně v den úmrtí *kiil*

---

¹³⁶ ROGER L. JANELLI, DAWNHEE YIM JANELLI., Ancestor worship and Korean society. [Nachdr.]. Stanford (Calif.): Stanford university press, 1982. ISBN 0804721580.

¹³⁷ Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Samchengro 37, Jongno-gu, Seoul 03045, Korea: National Folk Museum of Korea. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/main/main.jsp>

¹³⁸ Kadžöng ůirje, 가정 의례. In: Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2013 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

¹³⁹ Pogün Sahöbu z roku 1973 doporučilo zjednodušení rituálů. Zároveň vzrostly ceny půdy, z jejíhož pronájmu se nákladné obřady financovaly (Janelli&Janelli; 1983: 143)

기일(忌日). Dále zmiňují *čcharje* (차례, 茶禮), rituály, pořádané dvakrát ročně u příležitosti svátků (*Nový Rok, Čchusŏk, Dano, Hansik* apod.). V neposlední řadě jsou to tzv. *sidže* (시제, 時祭), které se konají dvakrát ročně na hrobech a jsou zasvěceny předkům starším, než páté generace.

Provedení posledních se zmíněných rituálů se společenské změny sedmdesátých let minulého století dotkly nejvíce. Rituálů se účastnili mužští potomci z otcovy strany z celého rodu, byly nákladné. Jejich financování zajišťoval pronájem půdy, kterou klan vlastnil a přikupoval, když přibyli předci k uctění. V případě, že klany nemovitosti prodaly, stavěly zvláštní svatyně, kde se tyto rituály mohly konat. (Janelli&Janelli; 1983: 144-145)

Podstatně složitější dělení je v Encyklopedii na rituály konané ve svatyni, sezónní rituály, konané na začátku ročních období *sasidže* 사시제(四時祭), obřady, pořádané na zimní rovnodennost *tongdži* v den, kdy mělo služebnictvo volno. Vedl je nejstarší muž z rodu. Na jaře v období *Ipčchun* (začátek února) se pořádaly obřady *sŏndžodže* (선조제, 先祖祭) a v září *idže* (이제, 禰祭). Rituály, konané na hrobech předků se nazývají (묘제, 墓祭).¹⁴⁰

Tato rituální praxe je v korejských rodinách dodržována dodnes, některé obřady byly obměněny, u největších došlo k významné redukci.

Jaké je základní provedení těchto rituálů?

4.3.3.1 Provedení rituálu 제사

Nejprve je třeba provést očistu a připravit oběti. Oběti jsou pro konfuciány způsobem, jak vyjádřit vděčnost nadpozemským bytostem. K tomuto účelu se užívají všechny důležité věci, které lidem Země dává. Plodiny, zvířata, sůl, ryby, látky. Hodnotu oběti však neurčuje její cena, ale úsilí, vynaložené při její přípravě. Například vykonavatel rituálu, v němž se obětoval vepř, osobně dohlížel na porážku obětního zvířete, jeho bourání a porcování, pokud toto vše neprováděl vlastnoručně. Rituálnímu jídlu je věnována velká pozornost, každá rodina má své recepty na rýžové koláčky a ostatní nezbytné speciality.

¹⁴⁰Česa. *Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa* [online]. *Sŏngnam*: The Academy of Korean Studies, 2015 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://encykorea.aks.ac.kr>, <http://terms.naver.com/minbaek>

Obětiny, nabízené při *čerje* (제례, 祭禮) se nazývají *česu* 제수 (祭需), patří k nim i jídlo. To se v každém kraji a každém rodu připravuje odlišně a bude o něm pojednáno níže.

Důležitou roli při pořádání velkých rituálů má hlavní ceremoniář *čegwan* (제관, 祭官). V rodinných obřadech to bývá hlava rodu *čedžu* (제주, 祭主)¹⁴¹. Součástí rituálů je přečtení oslavného textu *čchungmun* (축문, 祝文), obřadníci, jimž byla tato povinnost svěřena, se nazývali *čchukkwan* (축관, 祝官)¹⁴², recitátoři modlitby. Při rituálních přípitcích asistovali *hōngwan* (헌관, 獻官)¹⁴³ a s výběrem *čegwanů* pro velké rituály pomáhali tzv. *čipsa* (집사, 執事)¹⁴⁴.

Účast na rituálu a příprava na něj je u všech, kdo do něj patří, aktivní. Očekává se, že ceremoniář a jeho výše zmínění pomocníci provedou očistu těla a mysli *čägje* 재계 (齋戒). Tělo je třeba řádně umýt, vyčistit zvenčí i zevnitř, vyměnit oděv za čistý. Po tuto dobu je nutno se vyhýbat sexu, hudbě, či česneku, nemocným lidem a pohřbům. Zmiňována je nutnost abstinence, podle I Jul-goka "...Alkohol pijeme jen tak, abychom nevyvolávali nepřístojnosti".¹⁴⁵ Rituál se nazývá *sandžä* (산재, 散齋) a je třeba jej dodržovat po dobu čtyř dnů. Mysl se očišťuje obřadem *čhidžä* (치재, 致齋), při němž ceremoniář zůstává doma, nepracuje a myslí pouze na bytosti, jimž bude obřad věnován, aby se na ně v ideálním případě cítil napojen. V některých rodinách ceremoniáři spí v místnosti, kde se tento bude konat.¹⁴⁶

Vedle dodržení očistných rituálů musejí *čedžu* dohlížet na přípravu jídel, která se budou obětovat.

---

¹⁴¹ Čegwan. Naver Čisik Pähwa [online]. Naver corp., 2013 [cit. 2016-06-10]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=1022412&cid=50222&categoryId=50228>

¹⁴² Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa [online]. Sōngnam: The Academy of Korean Studies, 2015 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://encykorea.aks.ac.kr>, <http://terms.naver.com/minbaek>

¹⁴³ ¹⁴³ Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa [online]. Sōngnam: The Academy of Korean Studies, 2015 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://encykorea.aks.ac.kr>, <http://terms.naver.com/minbaek>

¹⁴⁴ Čegwan. Naver Čisik Pähwa [online]. Naver corp., 2013 [cit. 2016-06-10]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=1022412&cid=50222&categoryId=50228>

¹⁴⁵ GLOMB, Vladimír a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. Korejská náboženství. Praha: Togga, spol. s r.o., 2014. Dálný východ. ISBN 978-80-7476-066-2., I Julgok, str. 109

¹⁴⁶ CHOI, Ki-pok. Umbok: Confucian Communion Feast. Korea Journal. 1991, 31(1), 10.

4.3.3.2. Slavnostní tabule pro duchy předků *česasang* 제사상 (祭祀床)

Na rituální stůl je jídlo připraveno tak, aby vypovídalo o tom, že pochází z nebes, země a člověka. Patří sem víno, polévka z kolokázie jedlé (토란국), hovězí, ryba, zelenina tří barev, ovoce, rýžové koláčky včetně tzv. *songpchjŏn* (송편)¹⁴⁷, které měl zesnulý předek rád. Při výběru pokrmů se dbá na to, aby byly v rovnováze energie jin a jang. Uspořádání jídla na stole se řídí přísnými pravidly a má kopírovat nebeský řád a jeho harmonii. V případě velkých obřadů, zasvěcených Nebesům, bývala žehem obětována jateční kráva, nebo její hlava tak, aby kouř donesl vůni jejího pečeného masa až k nebi. Zemi se obětovala srst a krev jatečního zvířete, zakopaná do země.¹⁴⁸

Při rodinných obřadech jsou obětována menší zvířata a ryby. Červené a syrové potraviny, ryba a hlava obětního zvířete se kladou na východ (zelená, dřevo). Bílé potraviny, vařené jídlo, maso a ocas jsou na západě (kov, bílá). Rýže a nakládané ryby jsou na pravé straně stolu, polévka a sušená ryba nalevo.

Důležitou částí rituálu je paraván, který se umísťuje na sever. Předpokládá se, že duchové přicházejí odsud, usednou za paraván, a v soukromí poji.¹⁴⁹

Na obětní stůl patří *sinui* (신위, 神位), dřevěné tabulky se jmény předků. Bývaly tím nejdůležitějším, co rodina vlastnila. V literatuře je popsán případ, kdy došlo k jejich ztrátě při ztroskotání lodi, která unášela korejskou rodinu do Japonska, tento fakt byl pro rodinné příslušníky traumatem, srovnatelným s utonutím některých příslušníků rodiny.¹⁵⁰

Sinui je materializací spirituálního těla předka a mrtvého na obřadu zastupuje. Dává se co nejbližší k paravánu, doprostřed stolu. Nejjednodušší formou *sinui* je fotografie, nebo portrét zesnulého. Dnes se nezdívka používají rámečky, do nichž se vloží tzv. *čibang* (지방), rýžový papír se jménem zesnulého, napsaném buď korejským písmem, nebo čínskými znaky.

Podívejme se nyní, kde kdo sedí. Část stolu u paravánu je určena duchům. P o t o m c i hodují na protilehlé straně. Jídlo je na *česasang* položeno tak, aby odpovídalo směru,

¹⁴⁷ rýžové koláčky ve tvaru půlměsíce

¹⁴⁸ ČCHÖ, Kil-sŏng. Community Ritual and Social Structure in Village Korea. Asian Folklore Studies. 1982, Asian Folklore Studies, Vol.41,1982: 39-48(41), 9.

¹⁴⁹ *Česasang čcharin ūn pangbŏp* http://navercast.naver.com/contents.nhn?rid=112&contents_id=3574

¹⁵⁰ Z předn. doc. Miriam Löwensteinové

kudy duchové předků přicházejí, tj. od paravánu a severu. Jednotlivé chody se aranžují sestupně od severu k jihu. Nejčastěji je jídlo uspořádáno do pěti řad, které symbolizují harmonii všech věcí, ale také, jak se domnívám, pět morálních vztahů *orjun* (오륜, 五倫). Na sever, kam usednou duchové předků, jsou položeny hlavní chody, směrem k hostiteli, tj. směrem k části stolu, kde sedí živí, jsou postupně kladena jídla méně a méně důležitá a na jižním konci *česasang* (제사상) jsou aranžovány dezerty a ovoce. Západ je určen pro oběti mužským potomkům, východní strana stolu pak pro ženy, podle principu *kosŏpigong* (고서비동, 考西妣東). Na stůl také patří dvě svíčky a tabulky se jménem předka (předků) *sinui* (신위, 神位).¹⁵¹

V první řadě, počítáno z místa hostitelů (pátá z místa duchů předků, pro ně jde o poslední chod), je narovnáno ovoce a dezerty. Většinou se podávají čtyři druhy ovoce, kladou se zleva doprava takto: cicimek (대추, táčchu), kaštany, hrušky a tomel (kaki, resp. 감, kam), přidává se ovoce, které zesnulý míval rád. Vpravo vedle ovoce jsou sladkosti a dezerty, mezi nimiž jmenujme olejovo-medové koláčky a sušenky *조과* (造菓). Uplatňuje se barevná konvence “červená na východě, bílá na západě”, korejsky *hongdongpäkso* 홍동백서(紅東白西). Jídlo se na stůl začíná pokládat na západě a jednotlivé chody se do řady přidávají od západu na východ.¹⁵²

Druhá řada je určena lehkým přílohám *반찬* (pančchan), obvykle zde bývá umístněna sušená ryba (treska) a zeleninové přílohy (나물, namul). Mohou zde být i fermentované přílohy z ryb, například *새우젓* (krevety marinované ve slaném nálevu). Lze sem také umístit kimčchi. Vedle základních jídel i sem patří oblíbené pokrmy zesnulého.

Třetí řada je vyhrazena polévkám, může jich být až sedm druhů - hovězí, kuřecí, bažantí (nebo z jiné drůbeže), rybí, zeleninová, polévka s kolokázií a.t.d. Sem se obvykle také pokládá sojová omáčka.¹⁵³

---

¹⁵¹ Culture content: 창작소재의 보고 문화콘텐츠닷컴 [online]. Seoul: Korea Creative Contents Agency, 2013 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: www.culturecontent.com

¹⁵² *Česa*. Hanguk mindžok munhwa tábakkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

¹⁵³ Čchö Kibok. Ŭmbok: Confucian Communion Feast. Korea Journal. 1991, 31(1), 10.

Čtvrtá řada je určena pro proteinová jídla, nebo hutné přílohy. Stejně jako u polévek, dává se sem grilované hovězí, drůbež a ryby, obvykle doplněné o placky (*džon*, 전).

Pátá řada, nejbližší k duchům předků, je určena pro hlavní chod. Tj. rýže, rýžové koláčky a polévka. Pokud je obřad pro babičku i dědu, dávají se na toto místo dvě porce. Rýžové misky by měly být vrchovatě naplněné rýží. Koláčky pro tuto řadu by měly být tmavší. Rovněž se sem servíruje další druh polévky, *sokogi muguk* 소고기 무국 (polévka z hovězího masa a ředkve). (Při oslavách narozenin se analogicky jí hovězí vývar s mořskou řasou *mijökkuk* (미역국). Přirozeně se nesmí zapomenout na lžice, hůlky a misky, *sudžō kūrūt* 수저 그릇[匙櫛盞].¹⁵⁴

Poslední důležitou povinností ceremoniáře při přípravě obřadu je dohlédnout na přípravu nápojů. K rituálním účelům Korejci nejčastěji používají *čchōngdžu* (청주), čiré rýžové víno, *sunngjung* (순농), vývar z krusty mírně připálené rýže, která zůstane na dně rýžového hrnce *nurundgzi* (누룽지) a vodu.

Lepší představu o tom, jak byla tabule uspořádána, lze získat z přiloženého obrázku. Jsou na něm zřetelné výše popsané principy, a také jídla, která jsou uvedena v tabulce.

155

¹⁵⁴ Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>, heslo česa 제사 [祭祀]

¹⁵⁵ Zdroj obrázku: narakangel.tistory.com

Tabulka rituálních pokrmů, obětovaných duchům předků při česa:

	Název	Korejsky/ znaky	Popis	Množství
1	<i>Čchočchöp</i>	초침 (醋碟)	Ocet, nalitý do sklenice	(1sklenička)
2	<i>Me</i>	반, 메 (飯)	Název pro rýži. Dává se do misek, přikrytých pokličkou.	= počet sinui (신위)
3	<i>Käng, metchang</i>	갱 (羹) 메 탕 (飯湯)	Název pro polévku. Vaří se z hovězího masa a rýže, nakrájených na kousky, podává se v miskách, přikrytých pokličkou.	= počet sinui (신위)
4	<i>Suksu</i>	숙수 (熟水)	Nápoj, připravovaný z rýže, přichycené na dně hrnce, ve kterém se vařila. Bývá mírně připálená.	= počet sinui (신위)
5	<i>Mjön</i>	면 (麵, 국수)	Servírují se v misce, přikryté pokličkou. Zdobí se obdélníky, vytvořenými z bílků vajec.	Počet misek kuksu odpovídá počtu talířků, na nichž jsou naskládány rýžové koláčky <i>ttök</i> 떡.
6	<i>Pchjön</i>	편 (餅, 떡)	Rýžové koláčky (viz. zvláštní oddíl kapitoly)	
7	<i>Čokwa</i>	조과 (造菓)	olejovo-medové koláčky a sušenky	
8	<i>Kannap</i>	간납 干納/肝納	Obřadní výraz pro placky džön 전 (煎), jde o cokoli, obalované v rýžovém těstíčku a následně pečené na “plotně”, nebo smažené, také pod názvem čonja 처나	
	<i>jukdžön</i>	육전 肉煎	Tenké plátky hovězího masa, obalované v těstíčku, smažené	
	<i>ödžön</i>	어전 魚煎	Ryba, obalovaná v rýžovém těstíčku, smažená	
9	<i>Čchodžang</i>	초장 (醋醬)	Dip ze sojové omáčky a octa	1 mistička
10	<i>Kjödža</i>	겨자 (芥子)	Cizrnová voda, která se na stůl přidává v případě, že se obětují syrové ryby. 1 miska.	
11	<i>Čök, Samdžök</i>	삼적 (三炙)	Grilované maso. Je jedním z hlavních jídel na tabuli, většinou se připravují tři druhy, při každém přípitku se obětuje jiný čök.	4 čtvercové mísy, na každé jiný druh čök.
	<i>Jukčök</i>	육적 (肉炙)	Hovězí, nebo vepřový čök. Na plátky nakrájené maso se nasolí (sůl, nebo sojová omáčka) ugriluje na bambusových špejlích a pokrájí na kostičky.	
	<i>Ödžök</i>	어적 (魚炙)	Grilovaná ryba.	
	<i>Kjedžök</i>	계적 (鷄炙)	Pečené kuře.	
	<i>Čökjöm</i>	적염 (炙鹽)	Sůl na dosolení čök. Dává se na malou mističku.	

12	Tchang	탕(湯)	Hustá polévka, podobná maďarské gulášovce.	3 druhy
	<i>Juktchang</i>	육탕(肉湯)	Hovězí	<i>Tchang</i> zmiňuje pouze <i>Julgok</i> (율곡(栗谷)) v <i>Čeüičcho</i> 제의 초(祭儀)
	<i>Ůtchang</i>	어탕(魚湯)	Rybí	
	<i>Kjetchang</i>	계탕(鷄湯)	Drůbeží (z křepelky, dnes slepičí)	
	<i>Sotchang</i>	소탕(蔬湯)	Zeleninová	
13	Pcho	포(脯)	Sušené maso.	1 talíř
	<i>Ůpcho</i>	어포 魚脯	Sušená ryba.	
	<i>Jukpcho</i>	육포 肉脯	Sušené hovězí.	
14	Hä	해(醢)	ryba, naložená v soli a pálivé paprice, nepodává se při <i>čcharje</i> .	4 celé ryby na 1 talíři
15	Hje	(식)혜(食) 醢	Rýžový nápoj. Podává se při <i>čcharje</i> místo <i>hä</i> , při “úmrtinách” <i>kiilče</i> (기일제) NE	
16	Sukčchü	숙채(熟菜)	Vařená zelenina. Většinou jde o kapradinu (<i>kosari</i> 고사리), platykodon velkokvětý (<i>tosadzi</i> , 도라지), ochucené vařené zelí (<i>päčchunamul</i> 배추나물) apod.	Nejméně 3 druhy na 1 kulatém talíři.
17	Čchimčchü	침채 (沈菜)	Výraz, používaný pro <i>kimčchi</i> . Při česa se servíruje tzv. vodní <i>kimčchi</i> (<i>nabak kimčchi</i> 나박김치), většinou ředkvvé, varianta známého korejského kvašeného zelí, v níž zelenina zraje ve vodě. Zde bez pálivé papriky.	1 miska
18	Čchöngdžang	청장(淸醬)	Označuje sojovou omáčku <i>kandžang</i> 간장	1 malá mistička, tzv. <i>čongdži</i> (종지)
19	Kwasil	과실(果實)	Čerstvé ovoce <i>sängkwa</i> 생과(生果) a zákusky, vyrobené z obilnin 조과(造果). Nepoužívá se broskve (odhání duchy). Kaštiny se považují za čerstvou surovinu (생률)	Sudý počet kulatých talířků, co druh, to talíř.
20	Čedžu	제주(祭酒)	Alkohol. Pokud je to vhodné, dává se na stůl průzračný alkohol (typu vodka).	1 skleněná lahev, nebo džbán, který lze zavíčkovat.
21	Suksu	숙수(熟水)	Voda, do které se dává pár zrněk rýže.	Nalévá se do šálků, kolik <i>sinui</i> , tolik šálků.

156

¹⁵⁶ 1) KANG, Inhüi. Hanguküi tchongkwa üirje ümsik. Korean J. Dietary Culture. 1996, 4(11), 5.

2) Encyclopedia of Korean Folk Culture. Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014 [cit. 2016-05-23]. Dostupné z:

3) Česa. Hanguk mindžok munhwa täbäckwa [online]. Söngnam: The Academy of Korean Studies, 2015 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://encykorea.aks.ac.kr>, <http://terms.naver.com/minbaek>

4.3.3.3. Vlastní obřad.

Poté, co se shromáždí všichni účastníci rituálu, otevřou se dveře slavnostní místnosti a na stůl se naaranžují jídla podle pravidel, popsanych výše.

Pořadí jednotlivých kroků rituálu je jasně definováno. Hesla *česa* v Encyklopedii korejské lidové kultury a Velké encyklopedii kultury korejského národa a údaje, uvedené Kang Inhüi (Kang, 1996) jsou téměř shodné.

1) *Činsöl* 진설(陳設) : Na obětní stůl *česang* 제상(祭床) se aranžují obětiny *čemul* 제물(祭需).

2) *Kangsin* 강신(降神): Součástí tohoto kroku rituálu je volání duchů předků *čchamsin* 참신(參神). Probíhá tak, že obřadník, dále *čedžu* (제주祭主) poklekne před *sinui*, zapálí vonnou tyčinku, zapíchne ji do stojánku a položí na písek do mísy. Manželka *čedžu* nalije do šálku likér a podá mu jej. Šálek se drží oběma rukama, *čedžu* jím třikrát obkrouží dým nad vonnou tyčinkou a na třikrát jej vylije do písku. Prázdný šálek podá manželce, která jej vrátí zpět na původní místo. Dým z hořící tyčinky symbolizuje nebe, mísa s pískem zemi. Duchové předků sídlí v nebi, jejich těla v zemi, proto je nezbytné oslovit jak nebe, tak zemi, aby je k obřadu propustily. Zároveň zvou k účasti na obřadu duše žijících. Pití vína naopak zve k účasti na rituálu tělo. Účinek obou se násobí a účastníci rituálu by měli zanedlouho pociťovat přítomnost duchů, jimž se mohou pokorně poklonit. *Čedžu* se pokloní dvakrát. Pak se dvakrát pokloní ministranti *čegwan*, následuje manželka, která se klaní čtyřikrát. Poté všichni pokleknou.¹⁵⁷

3) *Činčchan* 진찬(進饌) : Na stůl se servírují teplá jídla. Jejich popis a pojmenování jsou uvedeny v tabulce, znázorněna jsou také na obrázku. “Guláš” tchang 탕(湯), “smaženky” džonja (džön) 처나(煎油魚), pečená masa *džök* 적(炙), rýžové koláčky pchjön 편(떡), rýže *me* 메(밥), polévka *kuk*국. Pro rozmístění těchto jídel platí pravidlo “ryba na východě, maso na západě” *ōdongjuksō* 어동육서(魚東肉西), zelenina se dává doprostřed spolu s “gulášem”, “smaženkami a grilovaným masem *džök* (삼적, 三炙).¹⁵⁸

4) *Čchohön* 초헌(初獻) : Je první přípitek. Nabízí jej *čedžu*. Šálek je naplněn mírně pod okraj, *čedžu* jím třikrát obkrouží dým vonných tyčinek.

¹⁵⁷ KANG, In-hüi. Hanguküi tchongkwa úirje úmsik. Korean J. Dietary Culture. 1996, 4(11), 5.

¹⁵⁸ Hanguk mindžok munhwa täbakkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>, heslo česa 제사 [祭祀]

5) *Ahön* 아헌(亞獻): Následuje druhý přípitek, který nabízí manželka nejstaršího syna *čongbu* 종부(宗婦).

6) *Čonghön* 종헌(終獻) : Poslední přípitek, který nabízí nejstarší z ministrantů obřadu. *Čedžu* sejme víka z misek 계반 (啓飯) a “recitátor obřadního textu” *čchukkwan* (축관, 祝官) přečte pozdravy duchům (*čchungmun*, 축문), která zve předky (duchy) k sestoupení na zem a k hostině. Je pro každou příležitost jiná, ale vždy obsahuje ujištění o tom, že potomci obět přinášejí s upřímným a vděčným srdcem a prosby o přijetí oběti. Poté se *čedžu* ukloní a vrací se na své místo.¹⁵⁹

7) *Jusik* 유식(侑食) : Je krok rituálu, určený k povzbuzení duchů, aby se co nevíce a nejlépe najedli (*hūphjang* 흠향(歆饗)). Šálek, který byl obětován v předchozím kroku *čunghön* 중헌, je naplněn po okraj, čemuž se říká *čchömdžak* 첨작(添酌), takto plný jej *čedžu* nabídne duchům a jako výraz pozvání ke slavnostní tabuli položí lžici na rýži v misce před tabulkou *sinui* přilepí lžici na miskou rýže tak, aby kulatá část lžice směřovala na východ. To je tzv. *sapsi* 삽시(插匙). Jelikož takto jedí pouze duchové předků, nesmí se při běžném stolování lžice na rýži v žádném případě pokládat.¹⁶⁰

8) *Hammun* 합문(闔門) : V tomto kroku rituálu všichni opustí obřadní místnost a zavřou se dveře. Tam, kde dveře nejsou, se ztlumí světlo. Čas, který během této fáze tráví účastníci rituálu venku, se nazývá *ilsikkubančigjōng* 일식구반지경(一食九飯之頃), je to cca. pět minut.¹⁶¹

9) *Kjemun* 계문(啓門) : Návrat zpátky do obřadní místnosti. *Čegwan* třikrát odkašle na znamení, že se potomci vracejí a vejde dovnitř. Rozsíví, sundá ze stolu polévku, na její místo položí čaj, nebo vodu, do níž vloží špetku rýže a nabídne ji duchům, úkon se nazývá *hōnda* (헌다, 獻茶, “pítí čaje”). Chvilí zůstane v tichu, poté z rýže sejme lžici s hůlkami a pokličkami znovu přikryje všechny misky, které předtím odkryl.¹⁶²

---

¹⁵⁹ Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>, heslo česa 제사 [祭祀]

¹⁶⁰ Čchö Kibok. Ŭbok: Confucian Communion Feast. Korea Journal. 1991, 31(1), 10.

¹⁶¹ Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015 [cit. 2016-05-28]. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>, heslo česa 제사 [祭祀]

¹⁶² Čchö Kibok. Ŭbok: Confucian Communion Feast. Korea Journal. 1991, 31(1), 10.

10) *Sasin* 사신(辭神) : Všichni vstanou a dvakrát se rituálně pokloní. *Čedžu* vezme *čibang* a *čchungmun* a spálí je nad stojánkem s vonnými tyčinkami, aby se jejich sdělení přeneslo dýmem do vyšších sfér. Tím jsou duchové odesláni zpět. *Čedžu* se pokloní tabulkám duchů předků a ukončuje *česa*.¹⁶³

11) *Čchölsang* 철상(徹床) je odklizení rituálního jídla do vedlejší místnosti.

12) *Ůmbok* 음복(飮福), závěr rituálu a jeho rozbor považují pro svou práci za stěžejní. Stejně jako v šamanských rituálech se na konci *česa* lidé rozdělí obětované jídlo mezi ty, kdo se obřadu zúčastnili, ministranty, sousedy a část je věnována případně také pánovi.¹⁶⁴

4.3.3.4. Rozdání rituálního jídla ůmbok (음복, 飮福) a jeho význam¹⁶⁵

Čchö Ki-bok popisuje tuto fázi rituálu jako dělení se o štěstí:

Obřadník rituál zhodnotí ve smyslu “duchové předků rádi přijali jídlo, věříme, že nám zachovají přízeň a budou nad námi bdít”. Mezitím je do šálků nalit obětní alkoholický nápoj. Nejmladší z rodu podává pohárek nejstaršímu. Ten upije a šálek mu vrátí. Na to *čungmu* pronese “rituál skončil dobře, přeji vám, aby s vámi jeho požehnání zůstalo”. Všichni ostatní pokleknou, postupně si předávají šálek, připíjejí si, a poté společně pojedí z obětín.

Jídlo se poté rozděluje i mezi přátele, sousedy, sluhy a samozřejmě vykonavatele rituálu. K balíčkům pro sousedy a přátele jsou připojeny dopisy ve smyslu “*Česa* byla výborná, prosím, poslužte si.”

U velkých obřadů, sponzorovaných státem, se takto dělilo jídlo mezi příslušníky královské rodiny, úředníky, vyslance, kteří se účastnili přijímání. Často se při jejich příležitosti udělalo amnestie. O radost z rituálu se dělilo co nejvíce lidí.¹⁶⁶

Rituál je prostorem, kde se setkává “já” a “ty” a je založen na vzájemnosti.¹⁶⁷

¹⁶³ Čchö Kibok. Ůmbok: Confucian Communion Feast. Korea Journal. 1991, 31(1), 10.

¹⁶⁴ Čchö Kibok. Ůmbok: Confucian Communion Feast. Korea Journal. 1991, 31(1), 10.

¹⁶⁵ Jelikož se mi nepodařilo najít obsáhlejší studii o tom, jak Korejci pojmají právě dělení se o jídlo, uvádím jeho článek podrobněji. Pro tuto práci byl stěžejním materiálem.

¹⁶⁶ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X.

¹⁶⁷ Čchö Kibok. Ůmbok: Confucian Communion Feast. Korea Journal. 1991, 31(1), 10.

Člověk v něm vyjadřuje svoji potřebu vrátit dobrodiní, jehož se mu v životě dostává. Předkům, duchům ve vzduchu, v zemi, apod. Tyto bytosti člověku projevují bezpodmínečnou lásku, za kterou by měl člověk být bezpodmínečně vděčný.

Konfuciáni věří, že jejich “závazek” připravit co nejlepší oběť pohne vyšší bytosti k tomu, aby si pochutnaly na jídle a víně. To, co duchové ve skutečnosti pociťují je právě ono zaujetí (úsilí, závazek), a to za předpokladu, že je dostatečně silné. Kolik takového úsilí je třeba, nelze odhadnout, protože duchy nikdo nikdy neviděl, což i sami konfuciáni uznávají. Věří dále, že úsilí, vyvinuté při přípravě rituálu bude kompenzováno štěstím, že se duchové odmění formou štěstí poté, co “pociťují” výše zmíněné “přidané hodnoty” a na její místo položí “štěstí”.

Oběťují se syrové, co nejčerstvější potraviny. Jedná se o zvyk, pocházející z dob, kdy se většina pokrmů konzumovala neupravená a zároveň jde o zachování čerstvého života potravinách. Bohům je ovšem lze obětovat pouze potud, pokud jim lidé dají význam a přidají opravdovost, ryzost, což jsou hodnoty, které profánní komunikuje sakrálnímu.

Společná hostina po rituálu pak toto štěstí rozdělí mezi ostatní a oběť se tak mění na požehnání.

Co je ale pak štěstí z konfuciánského úhlu pohledu? V agrární společnosti to byly dobré žně a “pět požehnání”, *obok* 오복 (五福), jimiž jsou dlouhý život, bohatství, zdraví, ctnost a přirozená smrt. Podle Čchö je skutečným štěstím být věrný sám sobě a plynout s (řídít se) taem. Jako takové jej lze zakusit pouze pokud se cítíme být vděční a děláme vše proto, abychom vraceli, co je nám dáno. Moudří nežádají více. Rituály, konané za účelem osobního prospěchu, jsou považovány za povrchní a špatné.¹⁶⁸

Jak sami Korejci vnímají tento rituál? Co z něj čerpají?

Podle Čchö jej vnímají rituál jako připomenutí, kde jsou jejich kořeny, jaké mají povinnosti a vede je k upřímnému životu. Dál připomíná sepětí s přírodou. Příroda je laskavá, dává život. Konfuciáni věří, že je lidská mysl laskavá po přírodě, jejíž je dcerou. Je-li člověk této své přirozenosti věrný, bude milovat svůj život, ostatní lidské bytosti a všechna živá stvoření. Pocit jednoty se vším živým na světě, jednoho života, který žije mnoho bytostí, dělá z konfuciána laskavého člověka a konfuciánskou

---

¹⁶⁸ Tento pohled považují za jeden z nejdůležitějších, domnívám se, že právě tento přístup je obsažen v buddhistickém jídle 사찰 음식.

komunitu mění na společenství, jemuž vládne harmonie. To je ideál, jehož se konfuciáni snaží dosáhnout.

Dále jim přináší vitalitu, získanou mystickým spojením s vyššími bytostmi.

Ůmbok připomíná lidem, kde jsou jejich kořeny, povinnosti a vede je k upřímnému životu.¹⁶⁹

Naopak Janelli&Janelli tvrdí, že jsou v praxi duchové předků vnímáni jako pasivní, přísné entity, které jedí, přijímají poklony a cestují sem tam mezi hroby a domovy svých potomků. Nejsou-li rituály provedeny dobře, mohou se předkové rozzlobit a “potrestat” žijící.¹⁷⁰

Čchö (1991:8) zdůrazňuje, že v konfuciánském pojetí není život komunity izolovaný, je propojen s duchovními bytostmi. Kult Nebes učí, že vyplnění nebeského mandátu je na lidech, že lidské jednání ovlivňuje život nejen na Zemi, ale v celém vesmíru. Vede k čistotě a upřímnosti jednání. Rituály, které se pořádají pro soukromé účely jsou považovány za “magické” a jsou odmítány.

Rituál považuje za prostředek, posilující přátelské vztahy a solidaritu v rámci komunity, připomínající všem, že pocházejí z téhož a podporující jejich cit pro vzájemnost. Kult Nebes připomíná, že všichni lidé přišli z téhož nebe, a proto jsou bratři. Dále ukazuje, že cokoli člověk udělá, má vliv na svět duchů, a tím na celý vesmír. Toto vědomí je vnímáno jako zavazující v tom smyslu, že pohne člověka k čistšímu (upřímnějšímu) životu tak, aby jím zvyšoval čest a slávu duchů.

V neposlední řadě podle něj má rituál výchovný efekt, učí laskavosti in (인(仁) a lásce k rodičům *hjo*, (효, 孝), což jsou nejdůležitější konfuciánské ctnosti, kultivované od dětství.

Janelli&Janelli dodávají, že povinnosti vykonávat rituály dědí nejstarší syn rodu spolu s nemovitostmi a vedením rodinného klanu.¹⁷¹

Podle Čchö nemůže být vztah s vyššími bytostmi založen na “ty”, respektive

---

¹⁶⁹ Čchö Kibok. Ůmbok: Confucian Communion Feast. Korea Journal. 1991, 31(1), 10.

¹⁷⁰ ROGER L. JANELLI, DAWNHEE YIM JANELLI., Roger L. Janelli, Dawnhee Yim Janelli. Ancestor worship and Korean society. [Nachdr.]. Stanford (Calif.): Stanford university press, 1982. ISBN 0804721580., str. 97

¹⁷¹ ROGER L. JANELLI, DAWNHEE YIM JANELLI., Roger L. Janelli, Dawnhee Yim Janelli. Ancestor worship and Korean society. [Nachdr.]. Stanford (Calif.): Stanford university press, 1982. ISBN 0804721580., str. 99

postrádat vděčnost, která je výchozím momentem pro konfuciánský rituál.¹⁷² Na ní je založeno osobní setkání mezi “já” a “ty”, z něj pak pramení životní síla. Bez pocitu vděku by vztah “já” a “ty” snadno degradoval na “já” a “to”.¹⁷³

Pak se tyto bytosti pouze “používají” k získání požehnání, a ať jsou věřící jakéhokoli vyznání, jejich víra degeneruje na pověru. Dle mého názoru lze v požadavku na vděčnost obsažen ještě praktický aspekt právě vděčnosti za zděděné hmotné statky.

Další kvalitou, zdůrazňovanou při provedení rituálu, je podle Janelli&Janelli (1982:87) upřímnost. Čchö vysvětluje, že se v rituálech obyčejné věci stávají posvátnými tím, jak jim lidé přidávají opravdovost a další významy. Pokud je duchové příjemou s potěšením, mění se na požehnání. Je-li i v běžném životě přítomna opravdovost a další ctnosti, stává se posvátný a je požehnáním nejen pro jednotlivce, ale také pro komunitu. Opravdovost je cestou člověka a jeho života, bez opravdovosti pak ztrácí smysl. Život bez upřímnosti/opravdovosti je vulgární a pro duchy nepřijatelný.¹⁷⁴

5. Shrnutí poznatků o konfuciánských rituálech

Konfucianismus existoval v Koreji před obdobím *Čosön* vedle buddhismu, šamanismu a taoismu, který v této práci neuvádím samostatně, protože v Koreji neexistoval jako samostatný systém. (Grayson; 2002)

Zásadním zlomem pro vývoj myšlení Koreje bylo seznámení se učenců s neokonfucianismem Ču siho, rozšiřujícím původní konfuciův koncept o buddhistické a taoistické prvky. V neokonfuciánské rituální praxi došlo ke sloučení Koreji vlastního kultu předků s pojetím tao, jehož harmonie pěti věcí se manifestuje pěti morálními vztahy *orjun* (오륜, 五倫), a ty se kvalitativně promítají do hierarchie formou tří svazků *samgang* (삼강 三綱).

Tato doktrína byla výchozí pro vytvoření vládního systému dynastie *I*. Důležitou roli v jejím zavedení do praxe sehrály místní školy *söwön*, které částečně plnily také samosprávné funkce.

---

¹⁷² Podobný přístup lze nalézt v pozitivní psychologii, vděk je výchozím pocitem pro navazující pozitivní emoce.

¹⁷³ BUBER, Martin. Já a Ty. Praha: Kalich, 2005. Kairos (Kalich). ISBN 80-701-7020-4.

¹⁷⁴ Čchö Kibok. Ůmbok: Confucian Communion Feast. Korea Journal. 1991, 31(1), 10.

Nový rituální systém systemizoval stávající obřady a dohlížel na jejich provádění. Tím byla mimo jiné zajištěna jistá kontrola počtu a složení obyvatelstva, například o narození dítěte byly úřady spraveny mimo jiné konáním příslušných rituálů, totéž platilo o svatbě, plnoletosti a pohřbech. Takové informace byly přirozeně potřebné pro výběr daní.¹⁷⁵

Obřady byly buď královské, nebo rodinné a v redukované formě přežívají dodnes. Sestávají ze třech fází: příprava rituálu formou očisty a nachystání obětí, vlastní obřad, v němž jsou duchové pozváni ke stolu, přivítání a poslední fáze, v níž jsou duchové odesláni zpět. Typ, kvantita obětí a barevnost těchto rituálů se řídily typem a velikostí obřadu, a tím, zda se uctívala bytost nebeského, zemského či lidského původu.¹⁷⁶

Byl systemizován jídelníček potravin, určených pro duchy a stanoveno pevné aranžmá obětí na stole. Tyto obřady jsou v korejských domácnostech pořádány i v současnosti. Jejich účelem není splnění individuálního přání, nebo uzdravení některého ze členů domácnosti. Rovněž nepostihují přechod duše zesnulého do čisté země, pokud v ni věřil.

Posvátinu takto lidé komunikují především úctou k předkům a vděk za život. Domnívala jsem se, že barvy ovoce, skladba jídelníčku (např. tři hlavní chody), či rozmístění obětí do pěti směrů a řad symbolicky ztvárňují harmonii všech (pěti) věcí, respektive *samgang orjun*, ale Janelli&Janelli (1983: 99) zjistili, že knihy stanoví pouze přísné uspořádání obětí, aniž by uváděly jejich význam a ani jimi zkoumaný rod podobné dohady nepotrdil.

Přechodové rituály jsou součástí oficiálního systému správy státu, jemuž tím, že se pořádaly, sdělovala rodina důležité události ve svém životě.

Po ukončení rituálu se rozdávalo jídlo, které duchové s potomky pojedli. Pokud se rituál povedl, přenesla se jejich přizeň a dobrá vůle do jídla a jeho sdílením pak na ostatní členy komunity.

Popis rozdělení se o jídlo a jeho významu (Čchö, 1991) otevírá perspektivu, z níž lze vnímat obětinu v korejském rituálu jako metaforické vyjádření myšlenek, názorů a postojů, vědění, které lze slovy vyjádřit těžko. Nepředpokládá se, že duchové fyzicky

---

¹⁷⁵ Přednáška doc. Miriam Löwensteinové (Korejští literáti, 2013)

¹⁷⁶ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X. str. 182

ujedli z obětovaného jídla. Důležitá je jeho příprava a péče, která je věnována rituálu, skutečnou potravou pro duchy, přidanou hodnotou, je úsilí člověka a upřímnost.

Můžeme předpokládat, že pro některé Korejce má tento rituál hluboký význam, jiní jím pouze formálně vyjadřují úctu předkům a pro další představuje utužení rodinných a klanových vztahů. V řádně vykonávaných rituálech mohou žijící spatřovat příslib, že až odejdou, nebudou dlouho zapomenuti, s majetkem, který dětem odkáží, bude řádně naloženo, členové rodiny se o sebe postarají a na jejich osobní dílo bude vzpomínáno s úctou po dobu pěti generací.

Do tohoto kultu se promítá to, jak Korejci vnímají své sociální vazby. Muži většinou uctívají své příbuzné. Vnímají je jako nekonečně laskavé a milosrdné. Jejich ženy k nim ale mají jiný vztah, než oni. Je to pravděpodobně dáno tím, že se do mužovy rodiny přidávaly a do předků projektují frustrace ze soužití s tchánem a tchyní. Podle nich jsou duchové často trestající a nepřátelští.

Současné korejské ženy vnímají *česa* často z hlediska přípravy jídel a považují ji za vyčerpávající.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷ Podle sdělení paní Jõm.

5. Buddhismus

Buddhismus je původně indické učení, které vzniklo v 6. stol. př.n.l. Jeho základem jsou tzv. čtyři vznešené pravdy *catvāri āryasatyāni*, kor. *sasōngdže* (사성제, 四聖諦) o tom, že z pozemského utrpení, tzv. *samsary*, lze uniknout. Formuloval je Siddhārta Gautama, Buddha. Existuje původ či příčina utrpení (neuspokojivost věcí) *Duhakaha Satya*, kor. *kodže* 고제(苦諦), příčinou tohoto utrpení je lpění (žádostivost) *Samudaya Satya*, kor. *čipče* 집제(集諦), existuje cesta ven z utrpení *Nirodha Satya*, *todže* 도제(道諦), a to je osmidílná stezka *Mārga Satya*, *pchaldžōngdo* (팔정도, 八正道).¹⁷⁸

Základním pilířem buddhismu jsou tzv. tři klenoty, triatna, korejsky *sambo* (삼보, 三寶). Jsou to postava osvíceného, Buddha, kor. *pulbo* 불보(佛寶), nauka *dharm*a (법보, 法寶) a *sangha* 승보(僧寶), tedy mniši, mnišky a laici.

Praxe buddhismu mimo jiné spočívá v dodržování pěti předpisů *pañca-śīlāni*, *ogje* 오계(五戒), což jsou zdržet se zabíjení *pulsalsāng* 불살생(不殺生), nebrat, co není darováno, *pultchudo* 불투도(不偷盜), zdržet se žádostivosti (smyslné nestřídmosti) *pulsaūm*, 불사음(不邪淫), zdržet se lhaní (nepravdivé mluvy) *pulmangō* 불망어(不妄語) a zdržet se látek, které zatemňují mysl *bulŏmju* (不飲酒).¹⁷⁹

Na Srílance, v Barmě, Thajsku, Laosu a Kambodži je rozšířen theravádský buddhismus *sośūng pulgjo* 소승불교 (小乘佛教), v Koreji, Číně a Japonsku buddhismus mahájánský *daśūngbulgjo* (大乘佛教).

5.1. Stručný vývoj buddhismu v Koreji

Buddhismus pronikl do Koreje v období Tří království. Do *Kogurjō* jej v roce 372 přivezl z Číny v rámci oficiálního poselstva státu Qian Qin mnich jménem Sundo a o dva roky později Ado. Došlo k tomu za vlády krále Sosurima. V návaznosti na dvůr, který se potřeboval vyrovnat se správou většího státního celku, k čemuž původní lidové náboženství nedostačovalo, se buddhismus rychle rozšířil a postupně zaujal místo dvorem podporovaného a zemi podporujícího náboženství. Mniši cestovali do Číny, kde získávali nové poznatky, a ty pak předávali do Japonska. Na konci sedmého století pak

¹⁷⁸ Správné vidění, správné rozhodování, správná mluva, správné jednání, správné žití (životaspráva?), správné úsilí, správná bdělost a správné soustředění, www.accesstoinsight.org.

¹⁷⁹ www.accesstoinsight.org, Velká encyklopedie kultury korejského národa, Wikipedie

do království začal pronikat taoismus a některé kláštery se postupně začaly měnit na taoistické. Ideálem bylo propojit konfucianismus s buddhismem a taoismem. Podepření státu třemi filozofiemi společně mělo vést ke stabilitě a harmonii.¹⁸⁰

V případě *Päkče* je všeobecně uznávaným letopočtem pro přijetí buddhismu rok 384 n.l. Podobně jako v Kogurjo fungoval vedle lidových kultů jako dvorem podporovaný prostředek k zajištění štěstí a blahobytu pomocí zařikávání a rituálů. Rozkvětu dosáhl v 6. a 7. století. Päkče mělo největší vliv na šíření buddhismu do sousedního Japonska. Vedle vinají se prosazuje i kult Maitréi a další.¹⁸¹

Přijetí buddhismu v Sille naráželo na odpor šlechty. V roce 527 n.l. zahájil král Činhŭng stavbu kláštera *Hŭngnjunsa* 흥륜사 (dokončen v r. 555). Toto jeho rozhodnutí představovalo nástup nového systému, což však bylo vnímáno velmi negativně. Aby uklidnil odpor šlechty vůči novému učení, které pro ni představovalo hrozbu, byl král donucen nechat popravit úředníka, odpovědného za stavbu kláštera. Tuto mučednickou smrt následovala řada zázraků, což tehdejšími pány pohnulo natolik, že změnili názor a svolili s přijetím buddhismu. Klášter byl dokončen v roce 555. Vliv nového náboženství postupně narůstal.

Zpočátku jej praktikovala především aristokracie, dnes je buddhismus tohoto období znám jako aristokratický *kŭidžŏk pulgjo* (귀족불교, 貴族佛敎), teprve později, v období sjednocené Silly (668-935) se přiblížil i prostým lidem.¹⁸²

Rozšíření buddhismu v období Tří království ovlivnilo také jídlo, především zákazem konzumace masa a pitím čaje, které se stalo součástí buddhistických rituálů. (Mun, 2008).

Do tehdejší doby také spadají počátky hlavního a pro Koreu typického způsobu přípravy a uchovávání jídla, jímž jsou fermentace a marinování. Právě zde lze najít kořeny tradice výroby a konzumace *kimčchi* (čínské zelí, naložené a fermentované ve směsi koření, jemuž dominuje pálivá paprika, ta však byla Koreji představena později). Spolu s fermentovanou zeleninou začali tehdejší Korejci vařit polévky (kuk, 국), balit

---

¹⁸⁰ HORÁK, Tomáš. *Buddhismus v Korejské Republice - jeho vývoj a současný stav*. Praha, 1996. Diplomová práce.

¹⁸¹ ECKERT, Carter J. *Dějiny Koreje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 387 s. *Dějiny států*. ISBN 80-710-6411-4.

¹⁸² MOON, Süngsuk, *Buddhist Temple Food in South Korea: Interests and Agency in the Reinvention of Tradition in the Age of Globalization*. *Korea Journal*. 2008, 48(4). ISSN 0023-3900.

rýži do listů (ssam, 쌈) a ochucovat krátce považené zeleninové a bylinkové natě sojovou omáčkou (*namul mučchim*, 나물무침) (Mun, 2008)

V království Korjō (918-1392) buddhismus fungoval jako státní ideologie. Dvůr i šlechta jej štědře podporovali. Zakladatel dynastie *Korjō Wanggōn* (왕건) obnovil pořádání dvou festivalů, založených již roce 551 králem *Činhūngem*¹⁸³, jejichž cílem bylo šíření buddhismu a upevnování jeho pozice jako učení, ochraňujícího stát, tzv. “*hoguk pulgo* 호국 護國불교”. Byly to Shromáždění k zapálení lotosových lamp, neboli *jōndūnghō* (연등회, 燃燈會) a Shromáždění ke studiu osmi předpisů *pchalgwanhō* (팔관회, 八關會), jichž se účastnili bohatí aristokraté. Podávala se zde vybraná jídla a pil kvalitní čaj.¹⁸⁴

Tato skutečnost je důležitá pro zkoumání 사찰음식. Propagátorky korejské buddhistické klášterní kuchyně vycházejí z výše zmíněného faktu, a sice, že buddhismus doby sjednocené Sily a Korjō byl praktikován především šlechtou a královským dvorem. Tvrdí, že aristokratická kuchyně tudíž musela být vegetariánská a zároveň, že jídlo, podávané při slavnostních festivalech odpovídalo standardům královské kuchyně. Odkazování se na propojení mezi tzv. královskou kuchyní *čosōnwangdžokungdžungjori* (조선왕조 궁중요리, 朝鮮王朝 宮中料理) a úpravou jídla v kláštěrech pramení odsud.¹⁸⁵ Doložení opodstatněnosti těchto tvrzení sice přesahuje rámec této práce, v záznamech z 11. stol se však objevují kritiky praktik buddhistických klášterů, z nichž je patrné, že se od mnichů očekávalo kromě zbožnosti a chudoby také vyhýbání se alkoholu a cibulovinám, což často nedodržovali, a z klášterů bylo “cítit zápach alkoholu, cibule a česneku”.¹⁸⁶

Za vpádu Mongolů se buddhismus v roli ochránce státu projevil pořádáním obřadů na ochranu státu a upevnění moci krále. Na ochranu státu byla také vydána Tripitaka

---

¹⁸³ Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

¹⁸⁴ Encyclopedia of Korean Folk Culture [online]. Samchengro 37, Jongno-gu, Seoul 03045, Korea: National Folk Museum of Korea, 2014 Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/main/main.jsp>

¹⁸⁵ Sōndžä, Sōndžä Sūnim ūi iyagi ro pōmurin sach'al ūmsik. Ch'op'an. Sōul-si: Pulgwang Ch'ulp'ansa, 2011, 255 s. ISBN 978-897-4795-962.

¹⁸⁶ 10. rok vlády krále Mundžonga, <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=1623960&cid=49629&categoryId=49629>, překl. Tomáš Horák

Koreana, *pchalmantädžanggjŏng* (팔만 대장경, 八萬大藏經), která je považována za nejuplněnější a nejzachovalejší verzi Buddhistického kánonu, psanou ve znacích.

Buddhismus byl s královským dvorem propojen i v době, kdy byla Korea vazalem Mongolů. To vše tvořilo základ pro pozdější zdrcující kritiku, jíž byl vystaven literáty na konci období *Korjŏ*. (Grayson, 2002, str. 82)

Za království *Čosŏn* (조선, 1392 – 1910) byl buddhismus nahrazen neokonfucianismem. Vládnoucí garnitura zakázala mnichům vstup do měst, zavřela většinu klášterů a zakázala výstavbu nových. Byl zkonfiskován majetek a otroci klášterů. Následně se buddhismus přesunul na venkov a do hor. Kláštery navštěvovali nevzdělání a chudí rolníci. Z některých záznamů zahraničních pozorovatelů, kteří v Koreji působili v pozdním období království Čosŏn (Charles Allen Clark, James Scarth Gale¹⁸⁷, W. Woodville Rockhill¹⁸⁸), je patrné, nakolik upozaděný buddhismus v té době byl. Zmiňují chudobu klášterů, rozštěpenost sanghy a jistou apatii. Opuletní buddhistické ceremoniály, na nichž se jedlo dvorské jídlo, samozřejmě v těchto spisech zmiňováno nejsou a sami propagátoři buddhistické kuchyně zdůrazňují, že se v kláštorech pravděpodobně jedlo vše, co věřící donesli. (Taan, 2010) Gale však vypráví, jak v klášteře jedl na konci 19. stol jednoduché vegetariánské jídlo (Gale, 1898, str. 236) a pil čaj, z čehož by se bylo možno domnívat, že některé tehdejší kláštery dodržovaly přinejmenším předepsané vyhýbání se masu, alkoholu a stolování v tichu.

Znovuoživení buddhismu lze přičítat především otevření Koreje, a příchodu západní kultury. Nejprve bylo třeba sjednotit korejskou buddhistickou církev. V roce 1899 byl za Velkou východní bránou (Tongdämun, 동대문) vystavěn klášter Wŏnhŭngsa (원흥사, 元興寺), který měl pod sebou zastřešit všechny kláštery v Koreji. Následně zde byla v roce 1908 založena sekta Wŏn-džong (원종, 圓宗) jejíž patriarcha *Sasŏn* (사선, 晦光) se snažil o sloučení s Japonským Zenovým řádem Sótóšú. S tím nesouhlasili mniši, sdružení kolem Manhä, Han Jong-una (한용운, 韓龍雲) a v roce 1911 založili opoziční řád se sídlem v klášteře *Songgwangsa* (송광사, 松廣寺)¹⁸⁹. Japonci na to

---

¹⁸⁷ GALE, James Scarth Korean sketches. Seoul, Korea?: Published for the Royal Asiatic Society Korea Branch by the Kyung-in Pub. Co., 1975, 256 p., [9] p. of plates.

¹⁸⁸ ROCKHILL, W. Woodville. Laws and Customs of Korea. The American Anthropologist. 1891, IV(2), 15.

¹⁸⁹ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X.

odpověděli tím, že v témže roce vydali edikt, jímž vytvořili systém 30 hlavních klášterů *ponsa* (본사, 本寺), řízený výborem, v němž byl každý tento správní celek zastoupen jedním představitelem. Tím se buddhismus dostal pod kontrolu japonské vlády, která se skrze něj snažila upevnit svoji moc v Koreji. V církvi tak vznikaly projaponské a protijaponské tendence. Mimo jiné se začaly množit sňatky mnichů.¹⁹⁰

V době okupace provádělo buddhistické hnutí osvětovou činnost, zaměřenou jak na mnichy, tak na laickou veřejnost, která, inspirována pravděpodobně YMCA¹⁹¹ a dílem Manhäho¹⁹², začala zakládat svá vlastní hnutí, např. Asociaci mladých buddhistů Koreje *Čosön pulgjočchöngħö* (조선 불교 청년회). Grayson je toho názoru, že na obnovení buddhismu v Koreji mají zásluhu spíše laici, než mniši.¹⁹³ Toto hledisko je důležité pro další zkoumání stravování v kláštorech, protože situace s jeho zaváděním do klášterní praxe byla obdobná. Nejprve se objevily relevantní studie, pak kuchařky, ty se staly velmi populární a známé, ale duchovenstvo se o *sačchal úmsik* začalo zajímat až poté, co po něm vznikla významná poptávka u laické veřejnosti, především u žen středního věku.¹⁹⁴

Důležitým mezníkem ve vývoji korejského buddhismu je rok 1926, kdy bylo Japonskou vládou mnichům oficiálně povoleno se ženit a jíst maso. Dalším pak reorganizace řádu a změna jeho názvu na *Čogje džong* 조계종(曹溪宗) v roce 1940.

Zásadní změnu však prodělal řád za vlády prezidenta I *Süng-mana*, z jehož popudu vzniklo hnutí za purifikaci buddhismu s cílem vypořádat se s japonským vlivem. Ženatí mniši v reakci na toto hnutí založili vlastní řád, *Tchägodžong* (태고종, 太古宗). Oba řády existují i v současnosti.¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 188

¹⁹¹ Nejstarší a největší mládežnická organizace na světě. Založená na křesťanských principech. V Koreji působí od roku 1899.

¹⁹² Manhä, Han Jong-un 한용운 (1879 - 1944), buddhistický reformátor a básník

¹⁹³ GRAYSON, James Huntley. Korea: a religious history. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X, str. 189

¹⁹⁴ MUN, Süngsuk. Buddhist Temple Food in South Korea: Interests and Agency in the Reinvention of Tradition in the Age of Globalization. Korea Journal. 2008, 48(4), 48. ISSN 0023-3900.

¹⁹⁵ ECKERT, Carter J. Dějiny Koreje. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 387 s. Dějiny států. ISBN 80-710-6411-4.

5.2. Základní charakteristiky korejského buddhismu a specifika rituální praxe

Protože nejprve byl buddhismus praktikován šlechtou jako *kuidžokpulgjo* 귀족불교, pronikal do širších vrstev společnosti déle. Postupně docházelo k prolínání buddhismu s lidovými kultury a naopak. Gale (Gale, 1975) zmiňuje, že mnich, s nímž se setkal, dával stranou jídlo pro malé bůžky, podobně činí ženy v korejských domácnostech, když se o své jídlo dělí s domácími duchy *kasin* 가신.

Přítomnost lidových božstev v klášterech je zřejmá již z toho, že téměř všechny kláštery mají svatyně, zasvěcené božstvům hor Sansin 산신(山新) a Velkého vozu Čchilsöng 칠성 (七星). Je uctíváno svrchované nebeské božstvo Česök, Dračí král Jongwang, apod. (Grayson, 2002).

Spíše než potvrzení existence nadpřirozena je pro Korejce důležité to, nakolik s ním daná osoba, nebo systém umí vyjednávat. Chtěl-li (a chce-li) být buddhismus srozumitelný laikům, pomoci jim v běžném životě, a zároveň měl podněcovat k sebedisciplíně a sebekultivaci bylo třeba, aby pro svá sdělení použil “jazyka”, který jim byl srozumitelný, tedy rituálních prvků, na které byli zvyklí, a které k nim promlouvaly. K tomu byly mimo jiné použity mnohé rituály, které si buddhismus od lidového náboženství vypůjčil (pružnost jejich výstavby jsme si doložili na začátku této práce). Staly se tak prostředky, ošetřujícími negativní emoce, pramenící z konkrétních situací, jimž se lidé zoufale brání. Především jde o vyrovnání se s pocity viny a pod nimi s bezmocí.¹⁹⁶

Mnoho buddhistických rituálů je uspořádáno do tří fází, podobně jako šamanské *kut*: nõkkčhõng 녁청 - přivedení ducha, kamangčhõng 가망청 - okouzlení ducha obětinami, nõkkponãm 녁보냄 - odeslání ducha.¹⁹⁷

Buddhistické obřady v první části očišťují a připravují rituální prostor, náčíní, informují účastníky o tom, co se bude dít, pak na místo pozvou buddhy, bódhisattvy, či jiná božstva. Druhá část je určena obřadu a obětí, což mohou být prosté svíčky a vůně kadidla, nebo jídlo, modlitba a fyzické oběti, jimiž jsou např. úklony. Třetí částí je pak odeslání nadzemských bytostí. (Kim 2001)

---

¹⁹⁶ Velká encyklopedie kultury korejského národa, *pulgjo úisik*

¹⁹⁷ <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=794876&cid=46648&categoryId=46648>

5.3. Základní dělení buddhistických rituálů

Předpisy, jimiž se v současnosti řídí korejská buddhistická praxe, jsou shrnuty v Pravidlech pro buddhistické rituály, *Söngmun Ŭiböm* (성문의범 釋門儀範). Autorem kompilace je An Čincho (안진호). Za pozornost stojí také dílo mistra Činila (진일, 眞一) *Söngmun karječcho* 석문가례초 (釋門家禮抄) z roku 1631, v němž je rovněž zmíněn klášterní řád a systemizovány buddhistické obřady.¹⁹⁸

My se zaměříme na dělení buddhistických rituálů tak, jak jej uvádí Velká Encyklopedie kultury korejského národa. Nejprve je dělí podle intervalu, v němž se konají, tj. zda se pořádají jednou za rok, za měsíc, apod. Tyto rituály se nazývají *sesipchungsoküirje* 세시풍속의례(歲時風俗儀禮) a patří sem např. čtyři velké svátky *sadämjödžöl* 사대명절 Narozeniny Buddhy, Buddhův odchod do bezdomí, Probuzení a Vstup do Nirvány. Vedle nich jsou rituály, které se konají každý den, jsou výrazem každodenní praxe, zv. denní rituály *ilsangsinangüirje* 일상신앙의례(日常信仰儀禮). Ty vykonávají sami věřící, jde např. o ranní a večerní úklony *čosök jebul* 조석 예불.¹⁹⁹

Prevenici před nepřízní a katastrofami zajišťují rituály ochrany před neštěstím *sodžä sinang üirje* 소재신앙의례(消災信仰儀禮).

Na věčnost provázejí člověka pohřební rituály, respektive rituály, týkající se smrti, tzv. *sadžasinang üirje* 사자신앙의례(死者信仰儀禮). Sem patří obřady 49 dnů *sasipkudžä* 사십구재(四十九齋), jde o truchlení po dobu 49 dnů po odchodu nebožtíka. Známý, barevný a rozsáhlý je rituál za utišení osamělých duší, bloudících na zemi a ve vodě *surjukdžä* 수륙재(水陸齋). Často se v souvislosti s přípravou na odchod z tohoto světa vyskytují obřady, které se konají ještě za života jedince, aby dotyčný po smrti zrodil v co nejpříznivější inkarnaci, tzv. *jesudžä* 예수재(豫修齋).

Poslední ve skupině rituálů, ošetřujících úmrtí, jsou *jönghongčchönüirje* 영혼천도의례(靈魂薦度儀禮), v nichž je duše mrtvého vyprovázena do tzv. čisté země, Sukhávati (*küngnak*, 극락, 極樂). Tyto obřady provázejí modlitební obřady, jejichž průběh je motivován přáním dobrého posmrtného života. Vyjmenovávají se při nich zásluhy, které jedinec má, zdůrazňuje se, co dobrého učinil. Tím se dají zvládnout například pocity

¹⁹⁸ *Süngnjeüi sänghwal*, <http://www.culturecontent.com/>

¹⁹⁹ <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=794876&cid=46648&categoryId=46648>

viny a ulehčit svědomí.

Encyklopedie dále uvádí dělení na rituály pravidelné *čonggiŭirje* (정기의례) a nepravidelné *pidžongdžögin sinangŭirje* (비정기적인 신앙의례). Mezi pravidelné rituály řadí např. “Den bodhisattvy Avalókitéšvary” *kwanŭmdžäil* 관음재일(觀音齋日), a “Den bodhisattvy Ksitigarbhy” *čidžangčäil* 지장재일(地藏齋日). K nepravidelným pak *pangsängdžä* (방생재), pouštění zvířat, která si lidé pořídili k jídlu. Nejčastěji se takto propouštějí ryby.

Důležitým kritériem pro dělení buddhistických rituálů je jejich provedení. Korejský buddhismus z tohoto hlediska rozlišuje meditativní a zbožný rituál (modlení) *söndžöngjöhöng ŭirje* 선정형 의례(禪定型儀禮) a *kidohjöng ŭirje* 기도형 의례(祈禱型儀禮). Ty člověk vykonává buď sám, a pak jde o *čahäng* 자행 (自行), případně je za něj může sloužit někdo jiný, v jeho zastoupení, nejčastěji to bývá mnich. Takové se nazývají *tchahäng* 타행 (他行), nebo *hwatča* 화타(化他).

Mohou se pořádat za účelem splnění přání, pak jde o *kiwönŭirje* 기원의례 (祈願儀禮), nebo proto, aby se to, co člověk vlastní praxí získal, rituálně přeneslo na ostatní bytosti, což jsou rituály *Pariñāmanā*, *höhjangŭirje* (회향의례, 廻向儀禮).

Čahäng ŭirje 자행의례(自行儀禮), neboli rituály, které člověk vykonává sám, jsou de facto jeho každodenní praxe, směřovaná k probuzení. Tyto obřady praktikují především mniši. Jsou to například rituál praxe *suhäng ŭirje* (수행의례와), který věřící vykonává pro rozvíjení a prohloubení své víry a rituál vděčnosti *poŭn ŭirje* (보은의례, 報恩儀禮), sloužící k vyjádření vděčnosti Buddhovi, respektive zakladatelům buddhistických škol. Patří mezi ně také usilovné každodenní rituály *ilsangkwonhäng* (일상권행, 日常勸行) a shromáždění, konaná pro osobní rozvoj *sujanghö* 수양회(修養會)²⁰⁰

Struktura buddhistických obřadů, jak bylo zmíněno výše, je často třívrstevná. Pokud se doktrinního sdělení týče, připomínají buddhistické rituály především tři klenoty. Zároveň však obsahují prvky lidových obřadů.²⁰¹

²⁰⁰ <http://www.budreview.com/news/articleView.html?idxno=1286>

²⁰¹ HONG, Yoon-sik. Kongyang: Offerings and Commensalism in Korean Buddhism. Korea Journal. 1951, Spring 1951(31), 10.

To, jak jsou promíchány, je vidět jednotlivých krocích rituálu *jŏnghončchŏndo ũirje* (영혼천도의례, 靈魂薦度儀禮), v němž je duše mrtvého vyprovázena do čisté země. Z kapitoly o šamanských rituálech lze vydedukovat, že jde o rituál, který má svůj ekvivalent v lidových obřadech. Jednotlivé kroky pak za sebou následují takto: *sirjŏn* (시련, 侍輦) položení do nosítek, *tärjŏng* (대령, 對靈) modlitby za duši zemřelého, *kwanjok* (관욕, 灌浴) koupel a očištění duše, *sindžungčakpöp* (신중작법, 神衆作法) tanec Avatamsaka, poté následují obřady, při nichž jsou na místo rituálu pozváni bodhisattvové, duchové apod., kteří jsou uctěni krokem *pongčchŏng* (봉청, 奉請), následně jsou obřadem *ponsongŭirje* (봉송의례, 奉送儀禮) posláni zpět, poté následuje *sisik* (시식, 施食) a obřad uzavírá provedení *česa džŏnsisik* 전시식(奠施食) a *hwŭihjang ũirje* 회향의례(回向儀禮) uctění památky zesnulého rituálem Pariṇāmanā.

202 203

Očista duše, tanec, přizvání a odesláni bodhisattvů, obětní jídlo, to vše lze považovat za prvky šamanských rituálů, implementované do buddhistických obřadů. Důležitou součástí těchto rituálů je obětování jídla. Nejprve si rozebereme *sisik* (시식, 施食).

5.4. Základní buddhistické rituály, při nichž je obětováno jídlo

5.4.1. Obřady za duchy předků *sisik* (시식, 施食)

Vedle reinkarnace věří korejský buddhismus, že ti, kdo se vymaní z bludů mysli, přijdou do jedné z čistých zemí. Nazývá se Sukhavati, kor. 극락 a je to sféra, již popsal Buddha Amitābha. Vsoupit do ní lze až posmrtně a cestu do ní, případně do znovuzrození se v lepší inkarnaci, ošetřují posmrtné rituály *čchŏndodže* (천도재, 荐度齋). *Čchŏn* (천, 荐) zde znamená doporučit, *do* (도, 度) odvést ducha zesnulého do lepší inkarnace, nebo jej nasměrovat na cestu dobra.²⁰⁴

²⁰² *pulgo ũirje*, Hanguk mindžok munhwa tábakkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com>

²⁰³ Pariṇāmanā je termín, označující “dělení se o to, co člověk získal svou praxí, zde rituálem.

²⁰⁴ Cheondojae, <http://www.koreanbuddhism.net/>

Pokusme se nahlédnout, jaké druhy těchto rituálů existují, případně popsat jejich funkci.

Po smrti se duše *yōngga* (靈駕) dostává na 49 dní do jakéhosi mezistavu *čungju* 중유(中有). Po tuto dobu je každých sedm dní souzena božstvem Deseti králů (시왕, 十王), aby poté mohla být zrozena v Čisté zemi.²⁰⁵ Rituály, ošetřující těchto 49 dnů, se nazývají Obřady 49 dnů *sasipkudžä* (사십구재, 四十九齋). Tabulka se jménem zesnulého je po pohřbu přenesena do kláštera, kde se každých sedm dní shromáždí rodinní příslušníci, aby jej uctili, a případně oplakali.

Jednou z forem *sasipkudže* je *Jōngsandžä* 영산재 (靈山齋), zasvěcený hoře Jōngčchusan 영추산 (Indie, Vulture Peak), kde Buddha poprvé pronesl Lotosovou sůtru. Obřad má pomoci jak živým, tak mrtvým vymanit se z utrpení a přejít do stavu štěstí. Koná se jednou ročně v klášteře Bongwonsa.²⁰⁶ Dalšími variantami pak jsou *Sangdžu kwōngongdžä* 상주권공재 (常住勸共齋), rituál uctění všudypřítomných buddhů a bódhisattvů, poslední je pak *Siwang kakpädžä* (시왕 각배재, 十王 各拜齋), obřad, zasvěcený právě Deseti králům.²⁰⁷

Čchōndodže se konají buď pravidelně, nebo se indikují v případě, kdy se “nedaří”, např. nejsou dobré vztahy mezi manžely, neustále unikají zisky ve firmě, apod., na základě předpokladu, že se některý z duchů zlobí, je neklidný, je jej třeba opečovat a vyprovodit do Sukhávati.

V šamanismu a konfucianismu se posvátno a posmrtný život na zemi prakticky manifestují kultem předků a hostinami s nimi. Nejinak je to v posmrtných buddhistických rituálech, kde jsou duchové uctění ekvivalentem konfuciánských *česa*, obřadem *sisik*.

Samostatně se *sisik* pořádá jako *kičesa* (“úmrtiny”), jinak bývá součástí větších rituálních celků.²⁰⁸

---

²⁰⁵ http://www.wonosa.or.kr/bbs/board.php?bo_table=qna&wr_id=5

²⁰⁶ Yeongsan-jae, <http://www.koreanbuddhism.net/>

²⁰⁷ *Sangdžu kwōngongdžä*, Hanguk mindžok munhwa tábäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

²⁰⁸ HONG, Yoon-sik. Kongyang: Offerings and Commensalism in Korean Buddhism. Korea Journal. 1951, Spring 1951(31), 10.

Vrámci větších celků rozlišujeme různé druhy tohoto rituálu. *Kwanŭm sisik* (관음시식, 觀音施食) se pořádá za zesnulé rodiče, nebo příbuzné, *džŏn sisik* (전시식, 奠施食) je obřadem za zbloudilé duše, *kubjŏng sisik* (구병시식, 救病施食) se ordinuje v případě nemoci, existuje-li důvod se domnívat, že se nepovedla konfuciánská *česa*. Obětuje se zesnulým rodičům, nebo zbloudilým duším s prosbou o vyléčení nemoci. Poslední je *hwaŏm sisik* (화엄시식, 華嚴施食), zasvěcený učení *Hwaŏm*, který je obdobou *Kwanŭm sisik*, zasvěceného bodhisattvovi Avalókitéšvarovi.^{209 210}

V *sisik* dochází k podobné materializaci propojení transcendentna a obětovaného jídla jako v *česa* a *kut*. Rituální jídlo se obřadem mění na tzv. *pŏpsik* (법식, 法食). Sestupuje do něj Buddhovo učení *pommun* (법문, 法門), moudrost sŭter *kjŏngdžŏn* (경전 敬田)²¹¹ a zásluhy, vzniklé vzýváním Amitábhy *jŏmbul* (염불, 念佛)²¹². Navíc však do něj přechází usmíření a spokojenost předků, případně jejich požehnání, které získali tím, že díky rituálu přešli do čisté země. To vše se v jídle rozděluje mezi ostatní.²¹³

Obětovány jsou všechny druhy jídel bez pěti cibulovin *osinčchä* a masa, v ostatních aspektech je obětní tabule téměř identická s *česa*.

Základní fáze rituálu 시식:

- 1) Očista místa, příprava na rituál.
- 2) K oltáři je pozván bódhisattva, který má předat Buddhovo učení duchu zemřelého. Poté je k obřadnímu stolu pozván duch zesnulého. Jsou proneseny modlitby, aby se společné jídlo transformovalo do podoby dharmového pokrmu a předalo zesnulému sílu k přechodu do Sukhávátí. Recitují se mantry dhāraṇī.
- 3) Jsou recitovány modlitby za to, aby duch zesnulého přijal pokrm dharmy, vstoupil do Sukhávátí, a to s pomocí svědectví přivolaného bodhisattvy, který před

---

²⁰⁹ *Sisik*, Hanguk mindzok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

²¹⁰ HONG, Yoon-sik. Kongyang: Offerings and Commensalism in Korean Buddhism. Korea Journal. 1951, Spring 1951(31), 10.

²¹¹ Jedna z tzv. tří sŭter za štěstí sambokdžŏn (삼복전, 三福田).

²¹² Rituální praktika víry v čistou zemi. Spočívá v tom, že jedinec vzývá jménem buddhu Amitábha.

²¹³ HONG, Yoon-sik. Kongyang: Offerings and Commensalism in Korean Buddhism. Korea Journal. 1951, Spring 1951(31), 10.

soudem božstva Deseti králů vypoví o jeho/jejích kladech a ctnostech. Tuto část obřadu provází *hōhjang ūirje* (회향 의례), rituál *Pariṇāmanā*²¹⁴ v němž je duch požádán, aby se o pokrm dharmy podělil se všemi, kdo se obřadu zúčastní, aby i na ně přešla čest a hodnota toho, že přešel do Sukhávátí.

4) Odeslání Bódhisattvy.

5) *Tädzung kongjang* (대중공양), obdoba konfuciánského *ŭmbok* (Hong; 1951)

Poté, co je obětováno, stává se jídlo pokrmem dharmy *popsik* (법식, 法食), a to pořadatel rituálu rozdělí všem, kdo jsou přítomni. Dělí se tak o hodnotu tzv. Buddhadharmy, tj. o Buddhu a Dharmu. Věří se, že čím větší je počet lidí, kteří se podílejí na této společné hostině, tím více požehnání rituál přinesl. Často se jídlo také nechává na příslušných místech v klášteře, aby společně mohly hodovat nadpřirozené bytosti a duchové (*hōnsik*, 헌식, 獻食).²¹⁵

법식(法食) se nejí jako obyčejné jídlo, konzumuje se podle zvláštních pravidel, etikety, zvané *čakpop* 작법.

5.4.2. Kongjang (공양, 供養)

V buddhismu je jídlo posvátné, je Buddhou, cokoli, co mniši a mnišky jedí, je tudíž obětinou *kongjang* 공양(供養)²¹⁶. U všeho, co se jí, je třeba, aby bylo připomenuto, kdo co jí, případně odkud jídlo pochází.²¹⁷ Mimo jiné z těchto důvodů se obzvláště při společném stolování uplatňuje metoda správného stolování *siktang čakpöp* (식당작법, 食堂作法), která formálně a rituálně upravuje, jak toto posvátno sdílet.²¹⁸ Obdobně, avšak bez obřadem stanovených úkonů, sdílejí jídlem posvátno lidé, kteří se po

²¹⁴ *Pariṇāmanā* je termín, označující “dělení se o to, co člověk získal svou praxí, zde rituálem.

²¹⁵ HONG, Yoon-sik. Kongyang: Offerings and Commensalism in Korean Buddhism. *Korea Journal*. 1951, Spring 1951(31), 10.

²¹⁶ SÖNDŽĀ. Sōndžä Sūnimūi ijagiro pōmurin sačchal ūmsik. Sōul-si: Pulgwang Čchulpchansa, 2011, 255 s. ISBN 978-897-4795-962., str. 23

²¹⁷ <http://eng.koreatemplefood.com/>

²¹⁸ *siktangčakpöp*, Hanguk mindžok munhwa täbakkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

skončení *česa*, nebo šamanských rituálů, dělí o jídlo z obětního oltáře a přijímají jej.²¹⁹

V původním slova smyslu znamená *kongjang* dodat *konggŭp* 공급(供給) výživu *čajang* 자양(資養), čili jídlo. Později se k obětinám začaly přidávat také látky a oblečení.

V korejských buddhistických rituálech se obětuje Třem klenotům, *sambo* 삼보(三寶), případně mnichům a rodičům.

Buddhovi a bódhisattvům se obětuje tzv. pět obětí, *okongjang* 오공양(五供養). První obětinou je vůně kadidla, nebo vonných tyčinek *hjang* (향,香), druhou světlo svíčky, nebo lampionu *tŭng* (등,燈), třetí je čerstvé ovoce *kwail* (과일,果), čtvrtou je čaj, *čcha* (차,茶) a pátou květiny *kkot* (꽃,花). Zapálením svíčky rozsvítíme světlo moudrosti, jejíž jas ozáří temnotu nevědomosti. Kadidla symbolizují morální jednání. Květiny se obětují ve významu touhy vykvést na jaře v osvětlení. Čaj, ovoce a případně jídlo se obětují Dharmě.²²⁰

Rodičům, dokud žijí a jejich duchům poté, co zemřeli, se obětují obětiny rodičům, *pumogong* (부모공,父母供). Postupně přibýly oběti učiteli *sagong* (사공,師供).

Obětovat lze také duševně, myšlenkami na Buddhu, probuzení, úlevu pro celé lidstvo, tyto duchovní oběti jsou *ikongjang* (이공양,理供養).²²¹

Jednou z forem, jak obětovat jídlo v rámci buddhistické praxe je obětování před sochou, nebo obrazem Buddhy. Na oltář se klade pět obětí a nevařená rýže. Tuto oběť lze vykonat nejrůznějšími způsoby v rámci mnoha rituálů, většinou však probíhá takto: věřící začíná několika úklony a chvalozpěvy na Buddhu. Poté jsou jednotlivé obětiny pozvednuty a nabídnuty, následuje zpěv sůter a modlitba. Pokud se týče obřadního jídla, může zde být na oltáři vedle ovoce a nevařené rýže rýže vařená, případně rýžové koláčky. Je zakázáno obětovat maso a alkohol. (Hong, 1951)

V klášterním životě se výrazu *kongjang* zároveň používá pro každé jídlo, tj. snídani a oběd, jak bude vysvětleno.

²¹⁹ *siktangčakpŏp*, Hanguk minsok täbäkkwa sadžŏn [online]. Sŏul: Nationa Folk Museum of Korea, 2015 [cit. 2016-06-28]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/>

²²⁰ *kongjang*, Hanguk mindžok munhwa täbäkkwa, 한국민족문화대백과: Velká encyklopedie kultury korejského národa. Naver čisik päkkwa [online]. Seoul, Korea: Naver corp., 2015. Dostupné z: <http://terms.naver.com/>

²²¹ <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=523595&cid=46648&categoryId=46648>

Všechny zmíněné oběti se považují za jeden z dovedných prostředků *pangpchjŏn* (방편, 方便), jimiž se věřící přibližuje probuzení. Nejdůležitější při obětování však není co a kolik je obětováno, ale čistota srdce, která oběť provází. (Hong, 1951) Což je podobné konfucianismu. V Buddhismu tato čistota, *kongdŏk* (공덕, 功德), znamená, že k tomu, co obětujeme hmotně, vědomě přidáváme také nemateriální hodnotu (modlitbu, buddhovo učení, přání všeho dobrého, duchovní zážitek), a dělíme se o to jak v myšlenkách, tak fakticky při rozdávání obětiny, čímž je naše úsilí ku prospěchu všem ostatním.²²²

Pro laiky, kteří věří v čistou zemi, vyvinul korejský buddhismus rituál uctění předků, kombinující *česa* s tímto konceptem.

5.4.3. Ritualizované stolování v kláštorech

Pansŭng (반승, 飯僧), nebo *sŭngdžä* (승재, 僧齋), v sanskrtu *upavasatha* ve významu “dát jídlo mnichovi” jsou hostiny, v nichž laici darují jídlo a další oběti sangha. Jde o pozůstatek tradice z dob *Korjŏ*, kdy král pořádal hostiny až pro 30 tisíc mnichů. Mimo jiné se konaly rituály, určené k ochraně národa, jichž se účastnil král a až sto úředníků, narozeniny Buddhy apod.²²³

Vzhledem k velkému počtu stolovníků bylo nutno zavést formální procedury tak, aby se každý mohl v klidu a relativně krátkém čase najíst. Tato klášterní etiketa, *siktang čakpŏp* (식당작법, 食堂作法) upravuje stolování tak, aby se při něm mohli mniši (a případně i laičtí návštěvníci kláštera) společně najíst, aniž by si překáželi. Její dodržení je vyžadováno pokaždé, kdy ve velké hale kláštera stolují mniši pohromadě. Toto stravování je ritualizováno obřadem *paru kongjang*:

5.4.3.1. *Paru kongjang* 발우 공양, ritualizovaná hostina korejských mnichů

Jíst v korejském klášteře neznamená pouze konzumovat jídlo, jak bylo řečeno výše, samo o sobě je jídlo obětina, jde tedy o přijímání, jímž jsou potvrzovány buddhistické postoje a slib žít život bodhisattvů dle Buddhova učení, přičemž je stále třeba mít na

---

²²² HONG, Yoon-sik. Kongyang: Offerings and Commensalism in Korean Buddhism. Korea Journal. 1951, Spring 1951(31), 10.

²²³ HONG, Yoon-sik. Kongyang: Offerings and Commensalism in Korean Buddhism. Korea Journal. 1951, Spring 1951(31), 10.

mysli dharmu a zásluhy všech bodhisattvů, celé přírody a všech cítících bytostí. Jí se v tichu a pokoře. ²²⁴

Jde o meditativní obřad, při němž se jí ze dřevěných misek paru (발우,鉢盂). Dřevěné misky se používají jako připomenutí prvního Buddhova jídla, které mu ve čtyřech kamenných miskách podali čtyři králové nebes poté, co dosáhl osvícení. ²²⁵

Při jednotlivých krocích obřadu se recitují příslušné verše:

Nejprve stolující pronášejí díky Buddhovi, Bodhisattvům a Třem Klenotům buddhismu: Buddhovi, Dharmě a Sangha. Poté drží své misky v obou rukou a zpívají: necht' touto obětí všechny živé bytosti považují buddhistickou praxi za své jídlo a jsou naplněny Dharmou.

Následuje recitace „Veršů Pěti Rozjímání“: „přemýšlíme o úsilí, které nám přineslo toto jídlo a o tom, jak k nám přichází. Přemýšlíme o svých ctnostech a praxi a o tom, zda jsme hodni této oběti. Nenasytnost, hněv a lhostejnost považujeme za překážky osvobození mysli. Toto jídlo budiž lékem, prodlužujícím náš život. Toto jídlo nyní přijmeme za účelem probuzení.“²²⁶

Takto účastníci obřadu vzdají hold a chválu Buddhovi a Bodhisattvům.

Verše, které se během obřadů recitují se mohou v jednotlivých klášterech lišit, ale základ je stejný. Vyjadřuje pět aspektů, které se vysvětlují následovně:

1) Rovnost: všichni účastníci obřadu sedí a jí spolu bez ohledu na sociální, nebo klerické postavení.

2) Čistota: každý se obslouží sám, což je velmi hygienické.

3) Šetrnost: každý si vezme pouze tolik, kolik sní, nejsou zbytky, a proto se jídlo nevyhazuje.

4) Komunalita: všichni jedí jídlo, uvařené v tomtéž hrnci, na tomtéž místě a v tentýž čas, což navozuje pocit harmonie a solidarity.

5) Vděčnost: všichni účastníci obřadu vyjadřují vděk za zdraví a úsilí všech a slibují dostát svým povinnostem, modlí se za nezměrné zásluhy všech věcí ve vesmíru. ²²⁷

---

²²⁴ <http://eng.koreatemplefood.com/barugongyang1>

²²⁵ <http://www.koreatemplefood.com/balwoo>

²²⁶ <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=555508&cid=46648&categoryId=46648>

²²⁷ <http://eng.koreatemplefood.com/barugongyang3>

Návod na provedení rituálu paru kongjang pro laiky:

- 1) Poté, co se ozvou tři úderu bambusové tyče, sepněte ruce (natažené prsty) před hrudí a ukloňte se. Pak rozbalte misky.
- 2) Rozbalte svou podložku na podlahu. Rozložte na ni všechny čtyři misky.
- 3) Po dalším úderu bambusové tyče začne osoba, mající službu, roznášet jídlo v pořadí: voda, rýže, polévka, zeleninové přílohy.
- 4) Na misku naložte jen tolik, kolik sníte. Později vám bude jídlo nabídnuto ještě jednou, tehdy si můžete přidat
- 5) V miskách je nyní rýže, polévka, pančchan (반찬) a voda (která bude použita k umytí misek). Po úderu bambusu podržte misku s rýží oběma rukama vysoko ve vzduchu a odříkejte „verš obětování jídla.“ Po dalším úderu bambusu položte misku na podlahu a odříkejte „verš pěti rozjímání“
- 6) Jídlo se nabízí neviditelným cítícím bytostem, každý účastník nabídne malou porci své rýže. Dává se do společné obětní misky.
- 7) Po třech úderech bambusu začněte jíst. Nesmí se jíst příliš rychle nebo pomalu. Tempo se přizpůsobuje ostatním. Nechte si kousek kimčchi (김치), abyste jím mohli později vytřít misky.
- 8) Poté, co dojíte, vezměte poslední kousek kimčchi hůlkami a spolu s troškou vody jím setřete zbytky jídla z misek. Poté kimčchi snězte a vypijte vodu.
- 9) Zbytkem vody vypláchněte postupně všechny misky. Když služba přijde pro vodu, jemně ji vylijte do kyblíku. Pokud v ní však zůstaly sebemenší částičky jídla, nevylévejte ji, vypijte ji.
- 11) Misky, lžíce a hůlky vysušte ubrouskem, v němž byly misky zabaleny. Pak misky složte (systém, podobný ešusu) a zabalte.
- 12) Po dalším úderu bambusu sepněte paže a ukloňte se. Odrecitujte „verš ukončení jídla“.²²⁸

---

²²⁸ <http://koreantemplefood.com/main/food/ktf.php>

5.4.3.2. Rozbor rituálu *paru kongjang*

Každá změna postavení jedince znamená akci a reakci profánního a posvátného, tyto se musejí řídit určitými předpisy, na které je třeba dohlížet, aby nedošlo k potížím v rámci komunity. Arnold Van Gennep²²⁹.

Lze předpokládat, že původní myšlenkou vzniku tohoto rituálu byla potřeba, aby se v co nejkratší době a v tichosti najedl co největší počet mnichů tak, aby nic nezbylo a nemuselo se mýt příliš mnoho nádobí. Při svém pobytu v Koreji počátkem devadesátých let jsem se s tímto rituálem nesetkala.

Vztah korejských buddhistů k jídlu do značné míry ovlivňují sútry Dīrgha Āgama a Ekottara Āgama, obě uvedené v *Tādžöng sinsu tādžanggjöng* (대정신수대장경, 大正新修大藏經), podle nichž Buddha dosáhl osvícení poté, co se po dlouhém období askeze najedl kaše.²³⁰

Pokusme se o rozbor jednotlivých kroků rituálu. Pozorujeme-li jednotlivé jeho kroky a a rozebereme-li si jejich symboliku, objevíme propracovanou strukturu symbolického sdělení, jímž do jídla přechází Buddha a dharm a povyšuje je tak na posvátné.

Jak bylo zmíněno výše, řadí Van Gennep mezi rituály i tabu. Tvrdí, že neděláním něčeho, aby se mohlo projevit něco jiného (například těhotná matka nejí “pod’obaná” jablka, by dítě nemělo podobně ošklivou pleť), je rituál negativní. Takto lze považovat *zákaz konzumace pěti stimulujících druhů zeleniny, tzv. osinčchä* za negativní, přímý (svým vlastním úsilím přímo člověk něco způsobuje) kontaktní (přenos vlastnosti sexuální zdrženlivost, absence hněvu) a dynamistický (působící síla není zosobněna) rituál.

Rovněž Campbell (Campbell, 1998) rozšiřuje pojetí rituálu za hranice obřadů. Tvrdí, že například koruna na hlavě krále je rituál, jímž je vyznačena jeho pravomoc vládnout, jde tedy o kontaktní dynamistický rituál. Podívejme se z tohoto úhlu na mnicha, jemuž je při *paru kongjang* do rukou svěřena bambusová hůl, kterou určuje rytmus obřadu. Provádí přímý (svým úsilím něco způsobuje) kontaktní (vlastnost rytmu se přenáší na ostatní účastníky rituálu) a dynamistický rituál.

---

²²⁹ Arnold Van Gennep. “Přechodové rituály”. Nakladatelství Lidové noviny.1997

²³⁰ HONG, Yoon-sik. Kongyang: Offerings and Commensalism in Korean Buddhism. Korea Journal. 1951, Spring 1951(31), 10.

Recitace veršů je rituál nepřímý („modlitba“). Oddělování jednotlivých fází úder bambusu je rituál přímý, protože úder způsobí začátek další části obřadu. Použití misek *paru* (발우) je rituál animistický, v němž se kvalita požehnání králů nebes přenesla nejprve do kamenných misek, a jejich napodobením následně do misek *paru*, 발우. Samo napodobení misek je rituál sympatetický, kontaktní, protože primárně přenáší Buddhovo osvícení, jehož dosáhl poté, co se najedl a sekundárně výše zmíněné požehnání králů. Navíc jde o rituál pozitivní, protože to vše je žádoucí, přejeme si to a přijímáme to.

Důležitou roli v rituálu *bar-u kongjang* hraje voda. V ideálním případě by měl člověk poté, co dojí a umyje své misky, nádoby ještě vypláchnout a za předpokladu, že je tato voda čistá, vylít ji do společné nádoby. Během návštěvy v klášteře *Kolguk-sa* (2011) nám bylo vysvětleno, že čistá voda je symbolem mysli, zbavené „smyslové zkušenosti“, čisté a vědomé si jednoty, mysli osvícené a všudypřítomné, jejíž kvalita na člověka může při obřadu přejít právě skrze symboliku čistoty vody. Všechny úkony tohoto rituálu totiž směřují k probuzení, respektive usilují připomenutí toho, že k němu a soucitu směřuje každodenní praxe. Mysl/voda má zůstat čistá, neznečištěná „odpadem“ ega, respektive „smyslovou zkušeností“ přesto, že zažila smyslovou zkušenost jídla.

Jedná se o rituál animistický, v němž je kvalita čistoty mysli zosobněna kvalitou vody, sympatetický ve znázornění kvality „čistota“ vodou, kontaktní proto, že vypitím vody přechází spolu s ní kvalita čistoty na nás a přímý, neboť s vodou zacházíme vlastním úsilím, buď ji vypijeme, nebo jí vymýváme misky. Jelikož potřebujeme, aby po vypláchnutí všech misek zůstala voda čistá, protože teprve pak ji můžeme vylít do společné nádoby, museli jsme předtím misky důkladně vytřít lístky zeleniny, nebo vymytého kimčchi, což je rituál negativní, v němž se snažíme se, aby znečištění společného našimi zbytky bylo co nejmenší, přeneseně, abychom celek zbytečně nezatížili svojí smyslovou zkušeností.

Vylití vody do společné nádoby je tedy rituál postliminární, mysl jedince se v něm stává zpět myslí celku, animistický, kdy voda znázorňuje mysl, procházející smyslovou zkušeností, kontaktní proto, že kvalita čistoty mysli jedince přechází na kvalitu vody, sympatetický, protože do čisté společné mysli, symbolizované vodou, lze lít pouze čistou vodu. Každý zvažuje sám za sebe, zda svou vodu do společné nádoby vylije, či

nikoli. Tím se při každém obřadu *bar-u kongjang* jedinci připomíná jak zodpovědnost, kterou má sám vůči sobě, jako součásti “jednoho”, tak odpovědnost, vyplývající ze skutečnosti, že je součástí skupiny, ta pak většího celku, tudíž že se jeho jednání na celku projeví.

5.5. Jídlo korejských buddhistických klášterů *sačchal ũmsik* (사찰 음식, 寺刹飮食)

Buddha řekl: “*Kdokoli vidí Dhammu, ten vidí mě, a kdo vidí mě, ten vidí Dhammu.*”²³¹

Pro jídlo buddhistických klášterů jsou důležité Nirvana sůtra *jölbangjöng* 열반경(涅槃經), která říká, že konzumace masa ničí zárodky vděčnosti a Brahmajāla Sůtra *pömmanggiöng* 범망경(梵網經), v níž se nedoporučuje jíst pět cibulovin *osinčchä* (오신채, 五辛菜).²³²

Páté doporučení Vznešené osmidílné stezky hovoří o správném žití, Wernerův překlad pak přímo o správném živobytí.²³³ *Täan* (Täan, 2010) říká, že abychom dosáhli probuzení, musíme souběžně živit své tělo a kultivovat ducha, nelze oddělit jedno od druhého. Její učení, které prezentuje v rámci propagace *sačchal ũmsik*, zahrnuje mimo jiné poznatky korejské tradiční medicíny *hanŭihak* (한의학 韓醫學).

5.5.1. Vznik a vývoj

V roce 1971 se v Pusanském deníku *Pusan Il-bo* (부산 일보) objevil první článek bývalého mnicha *Kim Jön-sika* (김연식), týkající se problematiky jídla korejských klášterů, kterou pak autor zkoumal a rozvíjel v dalších pracích. Krátce poté začal v Seoulské čtvrti Insadong provozovat úspěšnou restauraci *Sančchon* (산촌). Specializuje se výhradně na jídlo buddhistických klášterů.

V devadesátých letech minulého století začalo být *sačchal ũmsik* díky úsilí několika mladých mnichů a mnišek postupně medializováno. Zaujalo střední vrstvu, dbající o své zdraví.

---

²³¹ SÖNDŽÄ. Söndžä Sünimŭi ijagiro pömurin sačchal ũmsik. Söul-si: Pulgwang Čchulpchansa, 2011, 255 s. ISBN 978-897-4795-962 str. 22

²³² <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=572566&cid=46672&categoryId=46672>

²³³ Ušlechtilá osmidílná stezka, Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2011 [cit. 2012-01-21].

V devadesátých letech se kuchyní buddhistických klášterů začala zabývat společnost mnišek *Bo Hjön* (*Bo Hjönhō*, 보현회) a v téže době vzniklo i několik dalších vegetariánských restaurací s prvky klášterní stravy.

V roce 1992 zakládá *Čöngmun sūnim* První centrum pro studium tradiční kultury korejské buddhistické výživy. Náplní centra je vědecký výzkum a popularizace korejské buddhistické kuchyně, centrum pořádá kurzy vaření a výstavy, vydává relevantní publikace.

Diplomní práce *Söndžä sūnim* (선재 스님) o *sačchal ũmsik* z roku 1993 iniciovala vznik seriálu o stravování v korejských kláštorech, který se vysílal v letech 1995 – 1997. Mniška buddhistickému jídlu zasvětila celou svoji praxi a stala se pravděpodobně nejznámější popularizátorkou *sačchal ũmsik* v Koreji. Traduje se, že si jídlem sama vyléčila cirhozu jater.²³⁴ V roce 2001 založila Akademii pro studium klášterní kuchyně. Při výuce klade největší důraz na stav mysli při vaření, připomíná nutnost soustředit se pouze na přípravu jídla a dobro.

Täan sūnim (대안 스님) se kombinací tradiční medicíny a *sačchal ũmsik* podařilo vyléčit si chorobu, kterou se západní medicína odmítla zabývat. Založila Centrum pro studium klášterní kuchyně *Kūmgang*. Mimo jiné učí, že abychom dosáhli probuzení, musíme souběžně živit své tělo a kultivovat ducha, nelze oddělit jedno od druhého. Dodává, že *hanŭihak* vnímá lidské tělo jako mikrokosmos (soudžu, 소우주), a tudíž nedílnou součást vesmíru.²³⁵

V této souvislosti si připomeňme Josepha Campbela, který v reakci na první záběry Země z měsíce napsal:

Každý z nás – ať už je kdokoli a kdekoli – je středem a nosí v sobě – ať už to ví či ne – ono vesmírné vědomí, jehož zákony platí nejen pro mysl každého z nás, ale i pro celý kosmos. Jsme děti této nádherné planety. Vyšli jsme z jejího lůna, a proto nás na ni neseslal žádný bůh. Jsme její oči a mysl, její vidění a myšlení. A Země – společně s tou světelnou koulí zvanou Slunce, kolem které poletuje jako můra – prý vyšla z mlhoviny. A mlhovina zase z kosmu. Jsme tedy nutně myslí kosmu – a není se čemu divit, když jeho a naše zákony jsou jedno.²³⁶

---

²³⁴ Park Min-young: Buddhist nun teaches how to live better on temple food, Korea Herald, 2.9.2011

²³⁵ SÖNDŽÄ. Söndžä Sūnimüi ijagiro põmurin sačchal ũmsik. Söul-si: Pulgwang Čchulpchansa, 2011, 255 s. ISBN 978-897-4795-962.

²³⁶ CAMPBELL, Joseph. *Mýty: Legendy dávných věků v našem denním životě*. Praha: Pragma, 1998. ISBN 80-7205-491-0., str. 292

Pátou důležitou osobností obrození *sačchal ũmsik* je sestra *Hongsöng* (홍성 스님), která v roce 2005 založila Centrum pro studium klášterní kuchyně v Söulu (홍승스님사찰음식연구회). To posléze přestěhovala do Pusanu.²³⁷

Mun Süng-suk (문승숙, 2008) tvrdí, že zatímco média v Koreji prezentují *sačchal ũmsik* jako klášternímu životu vlastní praxi, léčebné stravování a prostředek k osvětlení, v kláštorech samotných je vaření druhořadou záležitostí. Městské kláštery většinou nemají zahrady, v nichž by pěstovaly potřebnou zeleninu, mniši vaří minimálně, mnišky spíše, ale rozhodně se nejedná o pravidlo, protože většinou vaří novicky a novicové *hängdža* (행자) spolu s tzv. *bosal* (보살).

Propagátoři a propagátorky buddhistického jídla většinou žijí v odlehlých kláštorech, které jsou odkázané na vlastní zdroje. Kurzy vaření nabízí minimum klášterů a stejné minimum klášterů do budoucnosti hodlá takové kurzy začít pořádat. *Sačchal ũmsik* tedy existuje především mimo prostory klášterů v četných výzkumných ústavech, restauracích a mediálně známých kláštorech.²³⁸

S tímto tvrzením již nelze souhlasit mimo jiné z toho důvodu, že je zaznamenaný posun v kvalitě jídla, nabízeného v kláštorech. V roce 1991 jsem v rámci letního programu, pořádaného korejskou vládou pro studenty koreanistiky, měla možnost navštívit klášter poblíž Pusanu. Jídlo se nedalo pozřít. V roce 2011 při návštěvě Kolgalsa (골굴사, 骨窟寺) bylo vynikající. Bylo by možno namítnout, že zmíněný klášter je jedním z osmnácti, které nabízejí temple stay programy. Ale také kamarádky, studenti vegetariáni, kteří v Koreji žijí a mimo jiné také lektorka Sö Džin-suk (서진숙)²³⁹ do kláštera chodí mimo jiné proto, že tam je výborné jídlo. Kurzy vaření, pořádané kláštery, se mi nepodařilo v nabídce internetových vyhledávačů dohledat přesto, že oficiální stránky řádu Čogje toto jídlo rozsáhle prezentují, a to včetně receptů.

V prosinci roku 2015 bylo tímtež řadem otevřeno Odborné školící zařízení pro klášterní kuchyni (*Sačchal ũmsik čönmunkjojukgwan* 사찰음식전문교육관) s nabídkou kurzyů vaření a doprovodných programů.

---

²³⁷MUN, Süngsuk. Buddhist Temple Food in South Korea: Interests and Agency in the Reinvention of Tradition in the Age of Globalization. *Korea Journal*. 2008, 48(4), 48. ISSN 0023-3900.

²³⁸MUN, Süngsuk. Buddhist Temple Food in South Korea: Interests and Agency in the Reinvention of Tradition in the Age of Globalization. *Korea Journal*. 2008, 48(4), 48. ISSN 0023-3900

²³⁹ Působila na FFUK v roce 2013

5.5.2. Medializace a teorie nově vytvořené tradice

Sačchal ũmsik začalo v Koreji být významněji medializováno v 90. letech minulého století. Do té doby bylo buddhistické jídlo považováno výhradně za způsob stravování mnichů a mnišek v klášteře. Zájem o tento způsob stravování se postupně zvětšoval, od roku 2000 se stále častěji objevují kuchařky a internetové prezentace, představující a rozvíjející tuto problematiku. Ve městech byly otevřeny kurzy buddhistického vaření, v televizi se objevila čttná buddhistická kuchařská show. Vznikají další restaurace.²⁴⁰

Původně má buddhistické jídlo napomáhat buddhistické praxi, probuzení. Média však od počátku 21. století reagovaly na celosvětový trend změny stravovacích návyků, který se nevyhnul ani Koreji. V mnohem větší míře se jí maso, pšenice a zpracované potraviny. Od roku 1994 Korejci vyrostli,²⁴¹ přibývá obezity, rakoviny, alergií, atopických exémů a jiných nemocí,²⁴² s nimiž se společnost potřebuje vypořádat.

V reakci na vydání prvních knih o jídle buddhistických klášterů se tak do popředí zájmu dostala především deklarovaná skutečnost, že jde o lék. V kuchařských knihách jsou popsány případy zázračných vyléčení civilizačních chorob, včetně ADHD²⁴³.

Sačchal ũmsik je prezentováno také jako jedna z korejských alternativ slow food, hnutí, které se zformovalo v Itálii v protikladu k fast food. Prosazuje místní produkty, domácí odrůdy plodin a upozorňuje na dávno zapomenuté recepty.²⁴⁴

V této formě vzbudilo zájem příslušníků střední třídy. Vytvořila se poptávka po relevantních kuchařkách a internetových prezentacích. Výzkumné ústavy *sačchal ũmsik* nabízejí mimo jiné kurzy buddhistického vaření, v televizi se začala vysílat čttná buddhistická kuchařská show. Vznikly čttné nové restaurace.²⁴⁵

---

²⁴⁰ http://asiaenglish.visitkorea.or.kr/ena/CU/CU_EN_8_1_7.jsp

²⁴¹ V roce 2010 byla průměrná výška mužů 170cm, žen 157,4cm, Severokorejci mají o 5 cm méně. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_average_human_height_worldwide

²⁴² <http://ajcn.nutrition.org/content/71/1/44.full>

²⁴³ viz. např.: Söndžä, Söndžä Sünimüi ijagiro põmurin sačchal ũmsik. Ch'op'an. Söul-si: Pulgwang Ch'ulp'ansa, 2011, 255 s. ISBN 978-897-4795-962.

²⁴⁴ https://cs.wikipedia.org/wiki/Slow_Food

²⁴⁵ <https://templefood.dongguk.edu/>, <http://news.joins.com/article/9867308>

Tento trend nezůstal nepovšimnut korejskou vládou. Především začala podněcovat kláštery, aby jej podchytily a začaly vařit tak, jak se to z kuchařských knih učila střední třída. Dále iniciovala otevření se klášterů turistickému ruchu. Od 90. let minulého století nabízí Korejská turistická organizace *Hangukkwangwangkongsa* (한국관광공사) tzv. temple stay, čili pobyty v kláštorech.²⁴⁶ V roce 2010 nabízela na svých oficiálních stránkách možnost přímé rezervace tohoto produktu ve 29 kláštorech a prezentovala jej jako unikátní kulturní program, v němž turisté mohou okusit život praktikujících buddhistů v prostředí 1700 leté historie tohoto učení.²⁴⁷

V roce 1998 tato vládní organizace spolupracovala s klášteřem *Bongwŏnsa* (봉원사, 奉元寺), hlavním klášteřem sekty *Tchägo* (태고종, 太古宗), na uspořádání rekonstruované verze rituálu *jŏngsandžä* 영산재(靈山齋). Zmínky o tomto rituálu jsou dochovány v Kompletní historii korejského buddhismu *Čosŏn pulgjo tchongsa* (조선불교통사, 朝鮮佛教通史) z roku 1918, jejíž autorem byl *I Nŭng-hwa* (이능화, 李能化)²⁴⁸. Ve zkoumaných zdrojích je popisován jako společná část většiny obřadů sekt, jejichž učení se opírá o Lotosovou sútru. Mun (Mun 2009, str. 169) tvrdí, že byl rituál zapomenutý a pokračuje, že v nové verzi z původního obřadu, který trval 3 dny, zbylo 35 minut, podle oficiálních stránek řádu *Tchägo* trvá den. V roce 2009 byl tento rituál zapsán do Seznamu nemateriálního humánního dědictví UNESCO²⁴⁹ a sekta *Tchägo* se prezentuje jako jediný řád, v němž je tento rituál zachován v původní verzi.²⁵⁰

Mun dále tvrdí, že kláštery samy o sobě příliš nedbaly na to, co se v nich jedlo. Jak bylo potvrzeno v historickém přehledu výše, koncem období *Čosŏn* se odhadovalo, že buddhismus vymizí. Podle ní je obtížné usuzovat, jak žily kláštery v období odsunutí do hor. Rovněž způsob znovuoživení buddhismu v průběhu japonské okupace může být zdrojem polemik na téma, zda je rituální stravování v kláštorech, či *sačchal ũmsik* tradicí, či nikoli, mimo jiné proto, že tehdy byla povolena konzumace masa.

---

²⁴⁶ http://english.visitkorea.or.kr/enu/AC/AC_EN_4_4.jsp

²⁴⁷ <http://eng.templestay.com/contents/contents.asp?cid=7>

²⁴⁸ *jŏngsandžä, Cultural Heritage administration, http://jikimi.cha.go.kr/*

²⁴⁹ [네이버 지식백과] 종묘제례(宗廟祭禮) 및 종묘제례악(宗廟祭禮樂) [Royal ancestral ritual in the Jongmyo shrine and its music] (유네스코 인류무형문화유산, 유네스코한국위원회(번역 감수))

²⁵⁰ www.taegozen.net

Pro buddhisty má být jídlo především prostředkem, sloužícím k tomu, aby jedinec měl energii na svoji praxi, důraz na chuť, čerstvost, případné propojení s královskou kuchyní považuje Mun za sporné. Domnívá se, že *sačchal ůmsik* je nově vytvořená tradice, která nemá pro své vyhlášení dostatečný historický podklad. Připomeňme si, že tradice může být vytvořena, či vyhlášena pro osobní, komerční, politické nebo národní účely, případně může vzejít z jediné velmi sledované události (například tradice nošení bílých šatů vznikla poté, co si na svou svatbu šaty této barvy oblékla královna Viktorie).²⁵¹

Dále Mun zdůrazňuje, že vedle výše zmíněného pozitivního vlivu na zdraví a vyrovnávání se s tlakem měnícího se prostředí, přináší nová tradice nezanedbatelný ekonomický potenciál, nabízí nová pracovní místa na venkově, kde se začaly pěstovat „bio“ suroviny, potřebné pro zdravě se stravující domácnosti, za nezanedbatelný považuje ekonomický potenciál veganských buddhistických restaurací.

Vzhledem k celosvětovému zájmu o zdraví a vzrůstající popularitě dálněvýchodních učení vnímá propagaci klášterní kuchyně jako jako moment, který chce korejská vláda použít k mezinárodnímu zviditelnění Koreje. Na straně buddhistické komunity však existují i obavy, aby přílišný marketing, spojený se *sačchal ůmsik*, neproměnil život v klášteře spíše na pohostinskou činnost.²⁵²

Podívejme se tedy blíže na to, jaká jsou vlastně ustanovení pro život v klášteře, a proč existují. K tomu budeme nejprve potřebovat zjistit, zda existuje nějaký rozdíl v praxi theravádského a mahajánového buddhismu.

Theravádský buddhismus původně nepočítá s vařením v klášterech. Mniši mají jíst pouze to, co jim dají laici formou almužny, dostanou-li maso, pak snědí i to, pokud jsou si jisti tím, že zvíře, z něhož pochází, nebylo zabito kvůli nim. S jídlem musejí nakládat podle přísných pravidel, je stanoveno, že po poledni již nesmějí jíst nic jiného, než lék. Pokud některá z nich poruší, musejí se k takovému přestupku veřejně přiznat. Je přesně dáno, jak jídlo mnichovi darovat, jak je má přijímat, apod. Bez zajímavosti není například fakt, že ovoce, obsahující semínka, jich musí být zbaveno, mnich nesmí sníst nic, v čem je obsažen zárodek života. Chce-li laik darovat almužnou mnichovi

---

²⁵¹ Tradition. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 5. ledna 2012 [cit. 2012-01-21]. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Tradition#Invention_of_tradition

²⁵² MUN, Süngsuk. Buddhist Temple Food in South Korea: Interests and Agency in the Reinvention of Tradition in the Age of Globalization. *Korea Journal*. 2008, 48(4), 48. ISSN 0023-3900.

semínka, musejí být znehodnocena, například tím, že se do nich udělá nehtem rýha, případně se upraží (možná zde lze hledat původ pražení sezamu a oleje z pražených sezamových semínek). Ovoce, v němž jsou semínka, musí být nakrojeno, stačí však nakrojit jeden plod na tácu, znehodnocení se tak přenáší i na ostatní.²⁵³

Mahájánový buddhismus pravděpodobně vzhledem ke klimatickým podmínkám a s ohledem na to, že kláštery bývají často v horách, předpokládá, že se mnichům vaří. Propojení buddhismu s královským dvorem a šlechtou v době Tří království a Korjŏ již bylo zmíněno. Alternativou theravádských vinají jsou Pravidla čistoty v *sŏnových* kláštorech Chányuàn qīngguī, sepsaná Chánglú Zōngzé, kor. *Sŏnwŏn čchŏnggyu* (선원 청규), která položila základ pravidlům klášterního života v Koreji. Korejská sangha si v pozdním Korjŏ vytvořila vlastní, jednodušší pravidla Sebenapomenutí pro začátečníky *čchobalsimdžagiŏngmun* (초발심자경문, 初發心自警文) a ve 20. století pak přijala Pravidla chování *kongdžukjukak* (공주규약, 共住規約).²⁵⁴

V Chányuàn qīngguī můžeme mimo jiné nalézt zákaz konzumace masa, alkoholu a cibulovin 오신채(五辛菜).²⁵⁵ Je tedy patrné, že předpisy theravádského a mahajánského buddhismu, jak nakládat s potravinami, se liší. To, že se od života v klášteře očekává vyhýbání se cibulovinám, alkoholu a masu je patrné i ze záznamů v *Korjŏsa*²⁵⁶, kde jsou kláštery kritizovány za nedodržování těchto zákazů. Jaká byla skutečná praxe lze vystopovat obtížně. Pokud se však kláštery při přípravě jídla nedržely zásad přípravy *sačchal ũmsik*, což je další z argumentů, jimiž Mun podkládá svou argumentaci o umělém vytvoření tradice *sačchal ũmsik*, nebylo to dáno absencí pravidel pro stravování v kláštorech, nebo jejich neexistencí a pravděpodobně tomu tak nebylo ve všech kláštorech, jak je evidentní ze záznamu Galeho (Gale, 1897, 1975, str. 235), který s opatem na konci 19. století v tichu povečeřel rýži, lisované mořské řasy a kořínky.

---

²⁵³The Bhikkhus' Rules: A Guide for Laypeople", compiled and explained by Bhikkhu Ariyesako. Access to Insight (Legacy Edition), <http://www.accesstoinsight.org/lib/authors/ariyesako/layguide.html>

²⁵⁴ <http://terms.naver.com/search.nhn?subject=KoreanCulture&query=%E5%85%B1%E4%BD%8F%E8%A6%8F%E7%B4%84>

²⁵⁵ YIFA a ZONGZE. The origins of Buddhist monastic codes in China: an annotated translation and study of the Chanyuan qinggui. Honolulu: University of Hawaii Press, c2002, xxx, 352 p. Classics in East Asian Buddhism. ISBN 0-8248-2494-6.

²⁵⁶ 10. rok vlády krále Mundžonga, <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=1623960&cid=49629&categoryId=49629>

Zajímavostí *sačchal ũmsik* je však jeho důraz na čistou přírodní chuť a vysokou kvalitu provedení, soustředěnost a důraz na to, aby jídlo bylo chutné. Odkud se vzal tento odklon od vinájí a jejich ustanovení o almužnách?

Analogii lze mimo jiné najít v tom, že je-li jídlo posvátné, a v kláštorech je každé jídlo Buddhou, není jídlem, ale obětinou, a u té se předpokládá, že bude chutná, aby mohla pohnout posvátnem, jak je patrné z *česa*, případně i z *kut*. Posvátno je živé. Další souvislost lze najít i v ajurvédském pojetí *sattvické* stravy.²⁵⁷ Sondža však tvrdí, že jde o zbytky provázanosti s aristokratickým buddhismem. Argumentace vysoké kvality a propracovanosti vaření v kláštorech navíc ještě podporují tvrzení, že se do klášterů uchýlovaly vysloužilé kuchařky z královského paláce. Ty se nesměly vdávat, neměly tudíž po propuštění ze služby kam jít.²⁵⁸ V kláštorech vařily mnichům a mniškám jako tzv. *bosal* (보살) a významně tak ovlivnily způsob tamního stravování.²⁵⁹ Zde můžeme polemizovat, jaký byl pravděpodobný počet propouštěných kuchařek, kolik z nich se do klášterů skutečně dostalo, případně se odvolat na spornost tradice vaření v královském paláci, pro účely této práce se spokojme s konstatováním, že v jejím rámci je doložitelné následující: *sačchal ũmsik* je veganská dieta, připravovaná bez cibulovin, která předpokládá striktní abstinenci omamných látek, jde o posvátné jídlo, jehož příprava i konzumace je jak meditací, tak obětováním.

5.5.3 Principy přípravy *sačchal ũmsik* 사찰 음식

Místo pod pípalovým stromem, kde Buddha dosáhl osvícení, se v korejštině nazývá *torjang* 도량(道場)²⁶⁰, téhož termínu se vedle *sačchal 사찰* používá pro klášter a život v něm. Vše, co se odehrává v komplexu většinou sedmi dřevěných budov, veškeré úsilí mnichů a mnišek, směřuje k probuzení.²⁶¹ Ať již je to sebekultivace

²⁵⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Sattvic_diet

²⁵⁸ MICHAEL J. PETTID. Korean cuisine: an illustrated history. London: Reaktion Books, 2008. ISBN 978-186-1893-482.

²⁵⁹ SÖNDŽĀ. Söndža Sünimüi ijagiro põmurin sačchal ũmsik. Söul-si: Pulgwang Čchulpchansa, 2011, 255 s. ISBN 978-897-4795-962..

²⁶⁰ <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=1786454&categoryId=49221&cid=49221>

²⁶¹ <http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=1786454&cid=49221&categoryId=49221&expCategoryId=49221>

suhäng (수행, 修行), vzdělávání *kjojuk* (교육, 教育), nebo propagační činnost *pchogjo* (포교, 布教). K témuž nutně musí směřovat i to, jak se v klášteře mniši stravují.²⁶²

Den v klášteře začíná ve tři hodiny ráno, kdy mnichy probouzí zvuk dřevěného bubínku *moktchak* (목탁, 木鐸). Ve 3:30 se shromáždí, následuje ranní pobožnost *säbjökjebul* 새벽예불, která trvá cca. hodinu, poté se připravuje jídlo. Novicové vaří rýži, bosal přílohy. V 6:00 se snídá, snídaně se nazývá ranní jídlo, *čogong* (조공, 朝貢). Mniši se shromáždí ve velké místnosti. Jí se z misek *paru*, provádí se obřad *paru kongjang*. Od sedmi hodin probíhá studium. V 11 hodin se v obřadu *madžiüisik* (마지의식, 摩旨儀式) obětuje jídlo Buddhovi, pak následuje společný oběd *ogong* (오공, 午供), neboli denní jídlo, od 14 do 16. hodin probíhá další výuka, v pět je večeře, lék, *jaksök* 약석(藥石), po ní večerní modlitby a večerka je v devět hodin.^{263 264}

Podle vinají se veškerá almužna musí sníst dopoledne. Léky a tonika se však mohou konzumovat i večer. Toniky se myslí přefiltrované ovocné šťávy, apod., lékem je to, co se jí za účelem léčení. Večeře v korejských kláštěrech je lék.²⁶⁵

Podle *Täan, Söndžä* a webových stránek řádu *Čogje* je *sačchal ümsik* léčivé jako celek v tom smyslu, že pomáhá čistit organismus a nezatěžuje jej. Navíc má být připravováno v tichu a myšlenkách na dharmu, jejíž kvality se do jídla v průběhu jeho přípravy přenášejí, čímž léčí i v duchovním slova smyslu.

Jak bylo zmíněno výše, je zakázaná konzumace potravin živočišného původu, alkoholu a pěti stimulujících druhů zeleniny²⁶⁶, pepř a zázvor jsou povoleny, nesmrdí a jejich konzumace nestimuluje organismus.²⁶⁷

Pokud v klášteře vaří samy mnišky, používají většinou suroviny, které si vypěstují samy, nebo to, co vyrostlo v jeho okolí. Jde o zeleniny, natě a různé kořínky, a tak je

---

²⁶² SÖNDŽÄ. *Söndžä Sünimüi ijagiro põmurin sačchal ümsik*. Söul-si: Pulgwang Čchulpchansa, 2011, 255 s. ISBN 978-897-4795-962. str. 22-28

²⁶³ Ke společným aktivitám patří také tzv. *ječčam* (예참, 禮懺), veřejná zpověď z prohřešků.

²⁶⁴ Sünngjeüi sānghwal, <http://www.culturecontent.com/>

²⁶⁵ "The Bhikkhus' Rules: A Guide for Laypeople", compiled and explained by Bhikkhu Ariyesako. Access to Insight (Legacy Edition), 17 December 2013, <http://www.accesstoinsight.org/lib/authors/ariyesako/layguide.html>

²⁶⁶ česnek *manül*, 마늘, 대산(大蒜), čerstvá cibule s natí *pcha* 파 (혁총, 革蔥), korejský pór *pučchu* 부추 (난총, 蘭蔥), *allium monanthum tallä* 달래 (자총, 慈蔥) a ladoňka *murüt* 무릇 (흥거, 興菓)

²⁶⁷ Korean Temple Food. In: *Wake Up and Laugh!: Learning to see the world as it truly is* [online]. 2010 [cit. 2012-01-12]. Dostupné z: <http://wakeupandlaugh.wordpress.com/2010/07/08/korean-temple-food/>

základním problémem při přípravě klášterní kuchyně učinit je požitelnými, změkčit je, aby se daly rozžvýkat. Přílohy se různě nakládají, smaží, vaří a fermentují, důležitá je čistá a přirozená chuť a co možná nejkratší tepelná úprava.

Tyto atributy sympateticky komunikují pro buddhismus důležité hodnoty jako Buddha, čistota, přirozenost, jednota člověka a přírody.

Klášterní jídlo nesmí obsahovat chemikálie, používají se pouze přírodní zdroje, koření a ochucovadla. Je tedy vyloučeno použití glutamátu sodného. Sojová omáčka, pasta z pálivé papriky, sojová pasta a ostatní pasty a omáčky se připravují ideálně přímo v klášteře. Omáčky z mořských živočichů a plodů (ústřicové, krevetové, ančovičkové apod.) *čot* (젓) nahrazují vývary z hub, mořských řas, či divokého sezamu. V mnoha receptech se do jídla přidává koriandr. Samozřejmostí je časté použití zázvoru.

V případě *kimčchi* je hlavním problémem to, že se nemůže nakládat se zakázanými surovinami, které do něj běžně patří. Nahrazují se zázvorem, koriandrem, byla vyvinuta řada variant.

Vařit je třeba v souladu s Buddhovým učením a zákony přírody.²⁶⁸

Prezentaci korejského klášterního jídla považuji za přirozený prostředek, jímž se kláštery mohou přiblížit laikům. Nevhodné se mi zdá být spojení s kuchyní královského paláce a hnutím *slow food*.

5.6. Shrnutí

Buddhismus v Koreji historicky charakterizuje nejprve období, kdy byl navázán na královský dvůr a šlechtu, poté doba jeho potlačení a odsunu do hor a následné znovuoživení.

V kapitole o povaze korejského buddhismu bylo zmíněno prolínání učení s lidovými kultury a ilustrováno, jakým způsobem se struktura šamanských rituálů promítla do obřadů buddhistických.

Z dělení buddhistických rituálů je patrné jejich překrytí s lidovými zvláště v oblasti, ošetřující cestu duše do čisté země, což je koncept, který si z buddhismu naopak vypůjčil šamanismus. Velice zběžným porovnáním obou systémů lze vydedukovat, že

---

²⁶⁸ MUN, Süngsuk Buddhist Temple Food in South Korea: Interests and Agency in the Reinvention of Tradition in the Age of Globalization. *Korea Journal*. 2008, 48(4).

výstavba rituálu je podobná, má tři fáze, očištění prostoru a účastníků rituálu, vlastní obřad, v němž se setkává profánní se sakrálním a odeslání duchů, případně božstev.

Stravování v buddhistických kláštorech vychází z premisy, že je jakékoli jídlo posvátné. Nejde jej tudíž pouze sníst, zachází se s ním jako s obětinou, tudíž je jeho konzumace ritualizována. V kláštorech se tak děje formou *paru kongjang*, z jehož rozboru vyplynula obsažnost sdělení jednotlivých kroků rituálu a pestrost použitých metafor. V tomto obřadu není připravena zvláštní rituální tabule, jídlo je roznášeno a každý si nabírá tak, aby v miskách nic nezbylo.

Obdobou konfuciánských *česa* je rituál *sisik*. V něm jídlo obětuje objednatel obřadu. Obdobným způsobem jako u konfuciánského uctění předků je po skončení obřadu oběť rozdána co největšímu počtu lidí, čímž se jeho požehnání rozlévá po zemi. Podobné přirovnání používá Čchö Ki-bok pro *umbok* a užívá přirovnání k fontáně vesmírného zdroje všeho.

Z popisu rituálu *sisik* a jeho prvků je zřejmé, že existuje jako prostředek, zasazující do buddhistického rámce šamanské i konfuciánské pojetí kultu duchů předků. Ten je Koreji vlastní, je tudíž logické, že má-li být jakákoli tamní praxe srozumitelná laikům, musí jim nabídnout komunikaci s předky a péči o ně.

Jídla, podávaná při *sisik* jsou definovaná jako "identická" s *česa* s vyloučením cibulovin, alkoholu, masa a ryb. Jiné zvláštní podmínky stanoveny nejsou. Strukturou je rituál podobný *česa*, je však veden kvalifikovaným mnichem a vedle duchů předků na místo jeho konání sestupují bódhisattvové. Celebující mnich vyjednává jak s přizvaným duchem (duchy) zemřelého, tak s bódhisattvy a potažmo s Božstvem deseti králů. V tom rituálu používá šamanskou i konfuciánskou praxi a doplňuje ji o buddhistické učení. Je-li oběť přijata a duchu je zajištěno lepší převtělení, přechází do jídla vedle apriori přítomného Buddhy také Dharma a nekonečný soucit přivolaných bódhisattvů. Zároveň se předpokládá, že duch sám do jídla vloží svůj dík za rituálem získané požehnání lepšího převtělení, případně vymanění se z utrpení. Posvátné jídlo se opět rozdělí mezi přítomné.

V sedmdesátých letech minulého století, v době, kdy začaly být intenzivněji rekonstruovány recepty korejské dvorní kuchyně²⁶⁹, se v tisku objevily články o klášterní kuchyni, pocházející z období *Korjŏ*. Podle nich byl v té době život v královském paláci natolik ovlivněn buddhismem, že se tam musela vařit veganská jídla. Tato tvrzení opírají o záznamy v kronikách, zmiňující obřady a shromáždění, pořádané tehdejšími králi, jichž se účastnily tisíce mnichů. Způsob přípravy těchto jídel do klášterů přinášely i později, v období *Čosŏn*, vysloužilé dvorní kuchařky *čubang sanggung* (주방 상궁).

Koncept začal být postupně rozvíjen a v návaznosti na celosvětový trend slow food oslovil širší veřejnost. Na základě četby kuchařských knih o klášterní kuchyni začali laici po kláštorech požadovat, aby vařily také tak. Poptávka neunikla pozornosti vlády, která podpořila vznik pobytů temple stay.

Z hlediska toho, jak vznikla, jde o znovuvytvořenou tradici. Podíváme-li se však na klášterní jídlo s využitím poznatků, shromážděných v této práci, neunikne nám, že triangulární sdílení jídla mezi lidmi, duchovní autoritou a posvátnem je pro rituální praxi Korejců klíčové a lze považovat za přirozené, že si našlo svoji cestu i do buddhistické rituální praxe.

---

²⁶⁹ Obnova receptů královské kuchyně je dílem paní *Hwang Hje-sŏng* 황혜성, která se je naučila od jedné z posledních královských kuchařek (čubang sanggung 주방 상궁), sepsala je, v roce 1957 o nich vydala pojednání *Idžo kungdžŏng jori tchongo* 이조 궁정 요리 통고, v sedmdesátých letech pak vyšly další její knihy, čímž zůstala tradice palácové kuchyně zachována. Recepty se do té doby tradovaly pouze ústně. V roce 1971 byla palácová kuchyně vyhlášena Nehmotným kulturním dědictvím (무형 문화재, 無形文化財).

6. Závěr:

Rituály v Koreji tvořily a tvoří složitý a propracovaný systém. Ošetřují celou řadu oblastí lidského života narozením počínaje a smrtí nekonče. Základem tamního rituálního systému je kult duchů předků. Komunikaci s nimi v případě konfliktů zajišťují šamanky, do čisté země je odvádí buddhistické rituály a konfuciáni je uctívají ve vzpomínkových obřadech *česa*, jejichž obdoba existuje jako *sisik* opět v buddhismu.

Všechny tři zkoumané rituální systémy odrážejí skutečnost, že vznikaly a fungovaly v době, kdy byla korejská společnost agrární, tudíž determinovaná přírodou a jejími cykly. Uctívána jsou božstva hor, řek, potoků, hvězd, nebesa a země. Jejich prostřednictvím se obětuje nejvyššímu zdroji všeho, jenž se přímo uctívá zřídka. Tento zdroj je však přítomen ve všem a vše z něj pochází, mimo jiné i jídlo, které je položeno na obětní stůl.

Zkoumané rituály jsou vystavěny podle podobného scénáře. Ten tvoří tři fáze. Přípravná, v níž je vymezen a vyčištěn prostor rituálu, účastníci rituálu provedou očistu sebe sama, jsou připraveny oběti a propriety. Všichni jsou seznámeni s tím, proč je obřad konán, a jak bude probíhat. V invokační fázi jsou předkové (a posvátno) pozváni do připraveného prostoru, je jim vyjádřena úcta a vděk, sděleno poselství a nabídnuta oběť. Bývá to především to nejlepší, co lidé mají a bez čeho se neobejdou, jídlo. Poté, co duch (posvátno) pojí, je v závěrečné fázi odeslán zpět, tabule je sklizena, obětované jídlo snědno účastníky rituálu a rozdáno co největšímu počtu lidí.

Ukázali jsme si, že je tato struktura přenositelná i do cizího prostředí a s příslušnými prvky umožňuje vytvořit fungující rituál i mimo korejský kontext. Podobný scénář můžeme najít nejen v rituální praxi, ale také například v *hängsildo*, mravoličných příbězích, určených k šíření konfuciánských myšlenek mezi nejširší vrstvy. Bylo by zajímavé zjistit, zda se jedná o náhodu, nebo šablonu, určenou ke sdělování důležitých věcí.

Bylo popsáno, že rituální praxe odráží to, jak lidé vnímají sociální vazby ve společnosti. Ilustrovali jsme si také, že se vztahy ve skupině, vytvořené lidmi, kteří se navzájem neznají, automaticky hierarchizují. Analogicky můžeme spolu s Janelliovými konstatovat, že se tamní pojetí hierarchie objevuje i v tom, jak se Korejci vztahují ke svým božstvům. Vedle zmíněných kvalit do nich projikují své vnímání toho, že jsou

deteminováni nejen přírodou, jejími cykly, zrozením a smrtím, ale také uspořádáním tamní společnosti. Do svých božstev projikují moc a bezmoc a pocity z nich pramenící.

Zaznamenali jsme, jak rozdílný pohled na předky může mít korejský muž a žena. Zatímco on uctívá své, pro jeho manželku to nejsou “její” předci. Dívky se vdávaly velice mladé, odcházely do domů svých manželů, kde byly často dovychovány, staly se jejími členy, přičemž o své původní vazby mohly pečovat pouze v omezeném rozsahu (Löwensteinová, 2008). Časné sňatky nebyl samoučelný zvyk, obzvláště v dobách invazí požadovali např. Mongolové, aby jim Korejci posílali lénem tisíce svobodných mladých dívek.²⁷⁰ Janelliiové zaznamenali, že především ženy v jimi zkoumané vesnici duchy pojímaly jako nepřátelské bytosti, v jejichž moci je živé trestat a sesílat na ně neštěstí. K jejich pacifikaci pak bylo a je třeba šamanských obřadů, existujících souběžně s konfuciánskými.

V obou rituálních systémech sytí potomci předky a nadpřirozeno vybranými pokrmy, položenými na obětní stůl. Muži pro předky pravidelně pořádají tiché hostiny *česa*, ženy objednávají *kut*, které jsou většinou hlučné. V domácnosti je uctívána řada ochranných božstev, jimž se vedle čisté studniční vody obětuje z každé slavnostnější tabule.

Všimli jsme si, že se jídla, obětovaná v šamanských rituálech po skončení obřadu rozdělí do *pangi*, malých balíčků, do nichž se vkládá po kousku z každého chodu. Podobným způsobem se sdílejí obětiny konfuciánských *česa* formou *ũmbok*. Buddhismus pojímá každé jídlo jako *kongjang*, tedy obětinu a společné stravování v kláštorech je také rituálem, při němž se s ostatními sdílí obětina. Formálně jsou společné hostiny laiků a sangha i každodenní stravování mnichů ritualizovány správným stolováním *siktang čakpõp*.

Všechny systémy považují obětiny za šťastné jídlo. V konfuciánské a šamanské tradici se posvátnu obětuje to nejlepší, co lidé mají, a to se snaží připravit co nejlépe a nejchutněji. Předkové však připravené pokrmy nejí. Sytí je snaha, úsilí a čistota, s nimiž jsou obětiny připraveny, a také to, nakolik je zohledněno, co má který z nich rád. Chutě nedávno zesnulých předků zůstávají v paměti. U starších lze předpokládat, že byly zapomenuty. Nejen pro tyto případy je v příručkách přesně popsáno, co má na rituální tabuli být, jak obětiny uspořádat.

V případě božstev, která mají být uctěna při *kut* je na šamanech (šamankách), aby

---

²⁷⁰ Women of Korea, A history from Ancient Times to 1945. 2. Seoul: Ewha, 1977.

odhadli, čím je pohostit. Ty moderní s obvyklými chutěmi duchů dokonce experimentují.

Pokud lidé správně odhadnou, co božstvům chutná, uspořádají-li obřad, který se jim líbí, projeví-li upřímné úsilí, podaří se jim božstva okouzlit a pohnout jimi k tomu, aby oběť přijali. Stane-li se tak, přechází do pokrmů jejich požehnání. Toto jídlo se rozdělí účastníkům rituálu, sousedům a příbuzným. Tím se požehnání a štěstí “rozlije” zpět po zemi, odkud jídlo vzešlo. Je nasyceno tělo i duch. Tento koncept funguje i v buddhistických rituálech, jejichž součástí jsou *česa* (*sisik*).

Kvality obětního jídla jako jsou jeho uspořádání na stole, způsob, jak je obětováno, barevnost, délka, celistvost, čistota apod. jsou schopny sympatickou formou metaforicky sdělit přání, poznání, vyjádřit úctu, vděk, hierarchii nebo harmonii všech věcí. Umění komunikovat důležité věci jídlom jsou tedy v korejském rituálním systému běžně dostupné.

Z péče o duchy předků i posvátno lze odvodit, že vztah, který lidé mají k duchům a božstvům je živý. Duchům předků připraví vynikající *česa*, babičky s dědečky se na ně dostaví, pojedí a odejdou. Podobně se chovají předci a božstva. Živí účastníci *česa* vidí, že byli předkové vzpomenu, bylo latentně připomenuto, kdo co zdědil, potvrzena hierarchie rodiny (velké obřady pořádá patriarcha rodu), především se však sešla celá rodina, nebo klan a její členové spolu pojedli a utužily se vzájemné vztahy.

V šamanských *kut* mají lidé navíc prostor vyjádřit své pocity viny, smutek, bezmoc, případně se i pobavit a rozveselit.

Z informací, shromážděných v této práci vyplynulo, že je tento koncept přítomen i v buddhistických rituálech. Vyjímkou jsou obřady společného stolování mnichů *baru kongjang*, kde je vztah člověka a posvátného neduální. Vše je Buddha. Jídlo, jeho příprava, to, jak jej člověk sní, meditace, praxe, učení. Veškerá činnost směřuje k probuzení.

Toto sděluje laikům i *sačchal ůmsik*. V tom, že mniši laikům vaří (byť zprostředkovaně, kuchařkou) lze spatřovat mimo jiné analogii se šamanskou praxí obřadů *kjemjŏn* (계면), v nichž *mudang* z almužen vyrobila posvátné koláčky, a ty rozdávala lidem své komunity. Přijal-li její provázející duch oběť, obsahovaly *ttŏk* jeho požehnání. Tím, že byly rozdány a snědeny lidmi, dostalo se požehnání až k nim.

Obdobně do buddhistického jídla přechází triatna, respektive si její přítomnost i v

něm jeho přípravou mohou laici připomínat a uvědomit.

Jakou tedy hraje jídlo v rituálech roli? Především má nasytit duchy a božstva a pomoci utužit vztahy mezi sakrálním a profánním. Položeny na oltář komunikují oběti posvátnu, jak jej vnímají, a o co prosí. Vyjadřují mu úctu, vděk, svou podřazenost. Pokrmy na obětní tabuli však pocházejí ze zdroje, jako vše. Lidé, tráva, stromy, zvířata, země, nebe, tvoření, duchové, božstva, smrt. Dle mého názoru lidé obětováním připomínají také to, že vše pochází z téhož, oni sami i božstva. Různými výrazovými prostředky, jako například délkou mořské řasy, čistotou soli, nebo rýží, vhozenou do šálku s vodou posvátnu komunikují nejen, jak dbají na jeho potřeby, ale také svá přání, která není důvodu nevyplnit, když vše, tudíž i oni, vyšlo ze stejného zdroje. To, že se po obřadu oběť rozdává, pak nemusí znamenat jen dělení se o štěstí a požehnání. Komunitě tím může být komunikováno to, že se obřad konal. V případě pravidelných rituálů byla splněna povinnost, nepravidelné komunitě mimo jiné oznamují, že bylo učiněno vše pro to, aby se vyřešil problém. To vše s latentně přítomným připomenutím: všichni jsme jedno.

Seznam použité literatury:

- VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996. Mythologie. ISBN 8071061786.
- ELIADE, Mircea. *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*. Praha : Argo, 1997. ISBN 80-7203-153-8, str. 27
- COVELL, Alan Carter. *Folk art and magic: Shamanism in Korea*. Seoul, Korea: Hollym Corp., c1986.
- ROGER L. JANELLI, DAWNHEE YIM JANELLI., Roger L. Janelli, Dawnhee Yim Janelli. *Ancestor worship and Korean society*. [Nachdr.]. Stanford (Calif.): Stanford university press, 1982. ISBN 0804721580.
- ECKERT, Carter J. *Dějiny Koreje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Dějiny států. ISBN 80-710-6411-4.
- WILLIAMS, Donald Lee. *Border crossings: a psychological perspective on Carlos Castaneda's path of knowledge*. Toronto, Canada: Inner City Books, c1981. Studies in Jungian psychology, 8. ISBN 09-191-2307-4.
- YIFA a ZONGZE. *The origins of Buddhist monastic codes in China: an annotated translation and study of the Chanyuan qinggui*. Honolulu: University of Hawaii Press, c2002, xxx, 352 p. Classics in East Asian Buddhism. ISBN 0-8248-2494-6.
- YIFA a ZONGZE. *The origins of Buddhist monastic codes in China: an annotated translation and study of the Chanyuan qinggui*. Honolulu: University of Hawaii Press, c2002. Classics in East Asian Buddhism. ISBN 0-8248-2494-6.
- KENDALL, Laurel. *Shamans, housewives, and other restless spirits: women in Korean ritual life*. Paperback ed., [9th print]. Honolulu: University of Hawaii Press, 1987. ISBN 978-082-4811-426.
- KENDALL, Laurel a Griffin DIX (eds.). *Religion and ritual in Korean society*. Berkeley: University of California, 1987. Institute of Asian Studies Publications Series. ISBN 09-129-6691-2.
- LAUREL KENDALL. *Shamans, nostalgias, and the IMF South Korean popular religion in motion*. [Online-Ausg.]. Honolulu: University of Hawaii Press, 2009. ISBN 08-248-3398-8.
- KIM, Tae-Kil. *Values of Korean People Mirrored in Fiction I + II*. 1990. Seoul, ROK: Dae Kwang Munwhasa, 1990.
- GALE, James Scarth. *Korean sketches*. Seoul, Korea: Published for the Royal Asiatic Society Korea Branch by the Kyung-in Pub. Co., 1975.
- YUNG-CHUNG KIM. *Women of Korea: a history from ancient times to 1945*. Seoul, Korea: Ehwa Womans University Press, 1976. ISBN 8973001167.
- CLEESE, John a A SKYNNER. *Život a jak v něm zůstat naživu: [zábavné lekce z psychoterapie]*. Vyd. 1. Překlad Jiří Foltýn. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8282-3.
- FROMM, Erich. *Mýtus, sen a rituál*. Vyd. 1. Překlad Jan Lusk. Praha: Aurora, 1999. ISBN 80-859-7470-3.
- BUBER, Martin. *Já a Ty*. Praha: Kalich, 2005. Kairos (Kalich). ISBN 80-701-7020-4.
- RANGER, T. O., HOBSBAWM, E. J. (ed.). *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. ISBN 05-214-3773-3.

- KOUKOLÍK, František. *Mozek a jeho duše*. Praha: Makropulos, 1995. ISBN 80-901-7761-1.
- HOUBLER, Thomas a Dorothy HOUBLER. *Konfucianismus*. Překlad Petra Jeřábková. Praha: Lidové noviny, 1997. Světová náboženství (Lidové noviny). ISBN 80-710-6190-5.
- TÄAN. *Jöltu tal čočip papsang: sačchal ũmsik čönmunga Täan Sünimŭi paru kongyang*. Čchopchan. Söul-si: Ungdžin Libing Hausŭ, 2010, 279 s. ISBN 978-890-1105-321.
- SÖNDŽÄ. *Söndžä Sünimŭi ijagiro põmurin sačchal ũmsik*. Söul-si: Pulgwang Čchulpchansa, 2011, 255 s. ISBN 978-897-4795-962.
- ARRIEN, Angeles. *Archetypy šamanské tradice*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-476-1.
- CAMPBELL, Joseph. *Mýty: Legendy dávných věků v našem denním životě*. Praha: Pragma, 1998. ISBN 80-7205-491-0.
- SVOBODA, Jaroslav. *Kompletní návod k vytvoření ekozahrady a rodového statku*. Vyd. 1. Praha: Smart Press, 2009. ISBN 978-808-7049-280.
- OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 8070212608.
- GLOMB, Vladimír a Miriam LÖWENSTEINOVÁ. *Korejská náboženství*. Praha: Togga, spol. s r.o., 2014. Dálný východ. ISBN 978-80-7476-066-2.
- KIM, Juni. *Korejský rituál v Praze*. Praha, 2001. DAMU.
- Hanguki čchukče*. Seoul: Hankuk mnhwa jesul činshungwon, 1987.
- MASLOW, Abraham Harold. *O psychologii bytí*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0618-7.
- GRAYSON, James Huntley. *Korea: a religious history*. Rev. ed. New York: Routledge, 2002. ISBN 070071605X.
- Články:*
- HONG, Yoon-sik. Kongyang: Offerings and Commensalism in Korean Buddhism. *Korea Journal*. 1951, **Spring 1951**(31), 10.
- CH'OE, Kil-sóng. Community Ritual and Social Structure in Village Korea. *Asian Folklore Studies*. 1982, **2**(Vol.41), 10.
- YANG, Key P. a Gregory HENDERSON. An Outline History of Korean Confucianism: Part II: The Schools of Yi Confucianism. *The Journal of Asian Studies*. 1959, **18**(No. 2 (Feb., 1959), 17.
- HENDERSON, Gregory a Key P. YANG. An outline History of Korean Confucianism: Part I: The Early Period and Yi Factionalism. *The Journal of Asian Studies*. Association for Asian Studies, 1958, **18**(1), 20.
- CHOI, Ki-pok. Umbok: Confucian Communion Feast. *Korea Journal*. 1991, **31**(1), 10.
- LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. Korejský konfuciánský synkretismus. In: KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, Blanka. *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Praha - Litomyšl: Paseka, 2008, 269 - 301. ISBN 978-80-7185-890-4.

MUN, Süngsuk. Buddhist Temple Food in South Korea: Interests and Agency in the Reinvention of Tradition in the Age of Globalization. *Korea Journal*. 2008, **48**(4), 48. ISSN 0023-3900.

ROCKHILL, W. Woodville. Laws and Customs of Korea. *The American Anthropologist*. 1891, **IV**(2), 15.

ŠTAMPACH, Ivan O. Náboženství a jídlo: Strava může znamenat průlom posvátna do běžného života. *DINGIR* [online]. 2005, (1) [cit. 2012-01-12]. Dostupné z: <http://www.uloz.to/10018536/stampach-ivan-nabozenstvi-a-jidlo-pdf>

ZEMÁNEK, Marek. Death and Rites among Contemporary Lay Buddhists. *AKS*. 2014, , 11.

Korea Journal: Consuming Food as Cultural Practice in Contemporary Korea: From an East Asian Perspective. Seoul, Korea: Korea National Commission for Unesco, 2010. ISSN 0023-3900.

Buddhist Temple Cuisine, Korean Tea Party, and Kimchi-making, too!. In: *The Will to Blog: Drifting somewhere between responsible and not..* [online]. 2007 [cit. 2012-01-12]. Dostupné z: <http://thewilltoblog.blogspot.com/2007/10/nosh-buddhist-temple-cuisine-korean-tea.html>

Korean Temple Food. In: *Wake Up and Laugh!: Learning to see the world as it truly is* [online]. 2010 [cit. 2012-01-12]. Dostupné z: <http://wakeupandlaugh.wordpress.com/2010/07/08/korean-temple-food/>

KIM, Jongmyung. A Search for New Approaches to Research on Korean Buddhist History. *Korean Histories*. 2010, **56**(21), 12.

YANG, Key P. a Gregory HENDERSON. An Outline History of Korean Confucianism: Part I + II: The Schools of Yi Confucianism. *The Journal of Asian Studies*. 1959, **18**(No. 2 (Feb., 1959)), 17. *Confucianism* [online].

Internetové zdroje:

Encyclopedia of Korean Folk Culture. *Encyclopedia of Korean Folk Culture* [online]. Seoul: National Folk Museum of Korea, 2014 [cit. 2016-05-23]. Dostupné z: <http://folkency.nfm.go.kr/eng/>

Wikipedia The Free Encyclopedia [online]. San Francisco: Wikimedia Foundation, Inc., 2001 [cit. 2016-03-14]. Dostupné z: www.wikipedia.org

Culture content: 창작소재의 보고 문화콘텐츠닷컴 [online]. Seoul: Korea Creative Contents Agency, 2013 [cit. 2016-03-12]. Dostupné z: www.culturecontent.com

Ugyo net [online]. Andong, Rep. of Korea: KSAC, 2007 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <http://ugyo.net/>

Encyclopedia of Korean Culture [online]. Seoul: Academy of Korean Studies, DongBang Media Co., 2001 [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <http://encykorea.aks.ac.kr/>

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2012

Experience Korean Temple Cuisine [online]. 2010 [cit. 2012-01-12]. Dostupné z: <http://koreantemplecuisine.net>

Encyclopædia Britannica Inc., 2006 [cit. 2016-04-24]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/topic/Confucianism>